IN DANIELEM PROPHETAM

Commentarius, editus a Philippo Melanthone,

Anno 1543.

Epigramma Iohannis Stigelij.

Hæc quicunq; legis Danielis scripta Prophetæ,
Qui tibi de Christo nuncia uera canit,
Aspice Regnorum seriem, & uentura fata
Quæq; abijsse diu, quæq; futura docet.
Aspice decidua uix stantem mole Gigantem,
Quam tibat fragili languidus ille pede.
Scilicet occiduo declinant omnia mundo,
Actaq; ad extremum fabula spectat opus.
O quicunq; cupis uententem cernere Christum,
Iudicium expectans discе timere Dei.

VITEBERGAE.

EPIGRAMMA.

Δεχθείσας περάεσσιν ἰδὼν φοβεροῖς βασι-
(λείας,
ὀρφωδεῖς, ἄρχας πήματα τοῖα ὀρῶν.
ἴσθι θεὸν δ' ὅτι γλῶ ὠμοῖς ὑπέταξε τυράννοις,
πάντα φέρων ὀργῇ αἴσυλα ἔργα βροτῶν.
εἰ δὲ φθίνοντος κόσμου κεκλιώτα τὸν ἄχθος
ἦ μιαρῶν τάρκων αἰνὴ ἀταθαλία.
ἄτη γὰρ πλέον πυμάτῳ αἰῶνι προκόψει,
ἠδὲ ἀξεκίης ἔσαι πίσις ἀμαυροτέρα.
ἠδὲ ἀπιθήκα μόγις θείων τηρήσει ἐφετμῶν
τῷ χρισῷ ὀλίγον τάγμα σωκηγορέων.
ἦξει δ' ἀιδίου υἱὸς πατρὸς αἶψα δικάζειν,
ἠδὲ ἐναγεῖς ἐχθροὺς ἰφι κολαζόμενα.
ἀσφαλὲς οὖν σωτῆς ἅγιοι πολιήγυιοι,
(αὐτοῦ,
ἠδὲ μὴ μαργώσαις φρεσὶ λάθεσθε
λόγων.

Damasus ἔτος medit. pma Monarchiam
Abdung c in Chaldra adolescēs in Joakim R
: quadrie Hierem: dedicationē fact.

Darius fūt Agnomē. ſt mūt Cyaxar
Et apd Ægypt. pharao .l. 2 bre.

ILLVSTRISSIMO
Principi ac Domino Domino MAVRICIo, Duci Saxoniæ, Landgrauio Turingiæ, & Marchioni Miſnæ, Domino ſuo clementiſs.

Philippus Melanthon
S.D.

HAEC cum in bruma ſcriberem, tempus me de Halcyonijs admonuit, Aiunt enim Halcyonas in marinis ſcopulis nidificantes, hoc aſperrimo anni tempore incubare ouis & pullos excludere, Eamq; ob cauſam diebus quatuordecim id mare, quod hoſpitium præbet incubanti Halcyoni, adeo placidum eſſe, ut tuto nauigari poſsit, nec ſeuicia uentorum quaſſari, nec undis obrui auis hoſpitæ nidum, Ideoq; tranquillitatem & quaſi inducias

Halcyones Aues. Bruma mediſtat

certorum dierum circa brumam uocari halcyonios dies.

Halcyonij Dies

Vt autem Deus multas in natura rerum imagines Ecclesiæ nobis proposuit, Ita mihi legenti totam earum auium descriptionem sæpe uenit in mentem Ecclesiæ nidificantis tanquã in mari, in magnis & turbulentis Imperijs, in quibus aliquantisper Deus & domicilium, tanquam nidum & tranquillitatem mediocrem pijs studijs concedit, ut propagari Euangelium possit.

Halcyonia Iudaica

Talia fuerunt halcyonia gentis Iudaicæ, cum Christus & Apostoli docuerunt, Nisi enim aliquantisper pax fuisset non spargi uox Euangelij, non erudiri adolescentia, non coalescere cœtus aliqui potuissent. Hæc enim fieri non possunt cum terrore armorum & barbarie ac furore militum dissipantur honesti cœtus, cum urbes euertuntur, cum nulli sunt receptus discentium, cum à complexu parentum auulsa adolescentia iugulatur. Hæc cum fiunt, iram Dei aduersus humani generis peccata agnoscamus ac deploremus.

Comoda pars

Britũ miss. Britũ,

Sed

Sed tamen immensa Dei bonitas interdum aliquas concedit inducias propter Ecclesiam, ut maris fluctus aliquantisper sedantur ne fœtificantem Halcyonem impediant. Quod igitur Deus aliquantisper tranquillitatem, tanquam Halcyonia his regionibus dedit, dum Euangelium illuceseceret, agamus ei gratias, & ueris ac pijs uotis petamus tranquillitatem in posterum, ut iuuentus pie educari ac doceri queat, & ut honesti & pij gubernatores disciplinam regere & tueri possint.

Saxonia sine bello ad tempus Euãgon,

Etsi autem semper Ecclesiam magnæ difficultates exercuerunt, tamen & res ostendit, & Deus prædixit, ultimam mundi senectam futuram multo ærumnosiorem superioribus ætatibus. Nec uero frustra prædictiones editæ sunt, uult eas legi Deus, ut pij præparent animos ad multiplicia certamina, discant quæ sit uera Dei Ecclesia, in qua uidelicet sonat uox Euangelij filij Dei, sciant hanc dimicaturam esse cum hostibus Christi, qui nobis sua morte iram æterni Patris placauit, & resuscitatus regnat, ut

Semper, Extre plena crum,

Xẽs hostiũ

Ecclesiam suam donet uita æterna, sciant finem harum ærumnarum fore, cum Ecclesia ex morte resuscitata ornabitur æterna gloria.

De his rebus cum prolixe nos Deus in scripto Danielis præmonuerit, temporum etiam seriem & metas aliquo modo constituerit, certe bonis mentibus hæc lectio utilis est. Quid quod uox Angeli in fine huius scripti hortatur, ultimam ætatem ad hanc lectionem, cum ait, Stabis Daniel in sorte tua in fine, id est, fungeris tuo munere, docebis & confirmabis pios. Et Christus non modo ad lectionem eius nos deducit, sed etiam iubet attentos considerare de quantis rebus nos doceat Danielis narratio, cũ ait: Qui legit, attendat. Tanta autoritate moueamur, ut hoc scriptum libenter & studiose legamus. Accedit huc, q̃ reuera Epitome est historiæ mundi inde usq; à prima Monarchia, & exempla bonorum & malorum Principum illustria proponit.

Sed de utilitatibus postea plura dicam. Ego quidem ut Scholasticos ad hanc lectionem in uitarem, breues annota-

annotationes addidi. Tam fœcunda sunt dicta Prophetarum, ut exhauriri non possint. Quanquam igitur magnitudini Argumentorum hi ieiuni & mutili commentarij non satisfaciunt, Tamen prodest iuuentutem commonefieri de præcipuis materijs, & quasi digito monstrari eos locos, quos studiosi postea sua meditatione propius contueri & euoluere debent. Sunt autem in Daniele multa historica, quæ certe requirũt interpretem. Et in his arbitror nostram lucubratiunculam profuturam luuenibus.

Sed quidquid est operæ, totum permitto iudicio piorum & doctorũ, quos etiam scio candorem in iudicando adhibere. Et ut alias, ita nunc testatum uolo de dogmatibus me consentire Ecclesiarum nostrarum amplecti, quem quidem certissimum est uere esse consensum perpetuum Ecclesiæ catholicæ Dei. Ideo & iudicio nostrarum Ecclesiarum omnia mea scripta subijcio.

Cum autem usitatum sit Principibus dedicare scripta, & hic mos

multas habeat probandas & graues causas, hanc lucubrationem tibi Illustriss. Princeps, dedicare uolui, ut cum uoluntatem tuam erga Ecclesiam Christi & honesta studia laudari audiam, uicissim hanc tuam uirtutem scholasticis prædicem, eosq; adhorter, ut se ad amandos & uenerandos bonos & salutares Principes adsuefaciant, & assiduis precibus Deo commendent politias & fideles Gubernatores. Magna est humani generis infirmitas, magnus furor Diaboli, qui ardens odio Dei, sicut primos Parentes impulit, ut ruerent in has ærumnas, Ita perpetuo nocere Ecclesiæ studet, ac præcipue summo uitæ fastigio insidiatur. Nec ulla tanta est sapientia, quæ quantum sit in omni gubernatione periculi, satis intelligat.

Quare Principes coniuncti Ecclesiæ Dei, omnium piorum uotis adiuuandi sunt, ut Deus æternus, QVI DAT SALVTEM Regibus, ut Psalmus inquit, consilia eorum regat, ac mentes atq; impetus ad suam & publicam salutem flectat. Hac de re Lectores in hoc genere dedicationū ad-

admonendi sunt. Ipsos etiam Principes lectio illustrium exemplorum hortetur ad moderationem, & ad timorem Dei, quæ quidem eo proposuit Deus, ut posteritatem ad uirtutis studium uocaret.

Deum æternum Patrem Liberatoris nostri IESV Christi toto pectore oro, ut te seruet incolumem, & ita regat, ut tua gubernatio sit fausta & fœlix, tibi & patriæ, ac Ecclesiæ Christi, quæ est altera & uerior patria. Calendis Ianuarij, Anno 1543.

A v

ARGVMENTVM
LIBRI DANIELIS.

MVLTAS res magnas, utiles, & dignas cogitatione bonarum mentium complexus est Daniel, quas euoluere & explicare omnes ingenij nostri anguſtia certe non potest. Multum se profeciſſe ſtudioſus Lector ſciat, ſi præcipua capita mediocriter animaduerterit, & ad pia exercitia transferre didicerit, ac uiderit quæ pars erudiat mentes de uera inuocatione, quæ pars confirmet fidem, quæ refutet Iudæos, quæ concionetur de pœnitentia, & de certis uirtutibus. Nam ad hos locos referre narrationes utiliſsimum eſt.

Recenſebo igitur quaſi titulos rerum præcipuarum quæ hic continentur, qui oſtendent quæ ſit utilitas huius lectionis.

PRImum cogitabis de uniuerſo opere. Teſtimonium eſt tota hiſtoria Danielis ſeruatę Eccleſiæ & ornatę ingenti gloria, tum cum uideretur pene

pene extincta. Monet igitur & caſtigari Eccleſiam, & in cruce rurſus eam inſtaurari. Teſtatur item Eccleſiam non humanis conſilijs, uiribus, ordinationibus, ſed ſingulari Dei ope inde uſq; ab initio defenſam & propagatam eſſe.

Monet item de promiſsionibus, Deum præſtare promiſſa, etiamſi nō eo modo præſtat, quem nos cogitaueramus. Vt tribui Iuda facta eſt promiſsio, Non auferetur ſceptrum, nec doctor à Iuda, donec uenerit Saluator. Hac freti promiſsione Reges Iuda toties rebellabant, & Ieremię prædictionem de euerſione Regni audaciſsime damnabant, tanquam pugnantem cum manifeſta promiſsione Dei. Sed Ieremias norat utrumq;, fore ut caſtigaretur populus, & tamen familia regia non extingueretur, nec deeſſent Prophetæ. Atq; ita accidit pręter hominum opinionem, Regia familia etiam in exilio honore adfecta eſt, Et excitauit Deus Prophetas & ſuam Eccleſiam ingenti gloria ornauit. Imo adiunxit ad ſocietatem Eccleſiæ gentes, Facta eſt

conuerſio

conuersio Gentiũ ad Deum insignis,

De Messia

SEcundo obseruabis testimonia de Messia. Vt ceteri Prophetæ præcipue ad hoc excitati sunt, ut per eos sonaret promissio Messiæ. Ita & Danielem hoc munere fungi oportuit, qui quidem multa docet, uaticinatur de tempore quo nasci Messiam durante politia Iudaica oportuit. Disserte uaticinatur de passione Christi, ait fore, ut occidatur.

Scios Monarchiarum

TErtio considerabis seriem Monarchiarum, quæ ideo tradita est, ut indicaretur tempus, quo Christum nasci deus uoluit, & significaretur tempus resurrectionis mortuorum ac iudicij.

Remissio Fidei Iustificatio

QVarto obseruandi sunt loci doctrinæ de pœnitentia, de fide, de iustificatione.

Exempla bonorum & malorum

QVinto exempla bonorum & malorum Regum excerpenda sunt.

Resurrectio mortuorum

SExto testimonia de Resurrectione mortuorum considerentur.

SEptimo præmonitio traditur de Regnis impijs, quæ circa finem mundi

mundi Euangelium dei delere conabuntur. Et luctuosa dispersio Ecclesiæ describitur, ut nunc sub Turcis & alijs Regibus, qui magna crudelitate Idola defendunt, dispersi sunt pij, doctrinã Euangelij puram amplectentes. In tanta gentium confusione multę sunt humanæ rationis disputationes, An sit discrimen gentium seu hominum futurum post hanc uitam? An Deus sit præmia & pœnas distributurus hominibus? An sit certus hominum cœtus, quem Deus amet reiectis ceteris hominibus? Epicurus negat superstites esse animas hominum. Alij Philosophi cogitant animas esse flammas æthereas, si quid sunt alienum à materia elementorum, euolantes in sublime nescio quo.

Aduersus has prophanas imaginationes discamus ex Euangelio, uere filium Dei resuscitaturum esse mortuos, ut pios ornet æternis prẽmijs, & impios pœnis adficiat. Et testimonium huius doctrinæ editum est illustre, Resuscitatio mortuorum, id signum peculiare & proprium est eius cœtus, qui profitetur doctrinam traditam

ditam per Prophetas, Christum & Apostolos. Nec quisquam alius mortuos in uitam reuocauit nisi eius doctrinæ professores. Certum est igitur hanc doctrinam esse diuinam, quæ quidem sola prima est omnium in mundo. Et hęc pronunciat Ecclesiam seu populum Dei esse eos qui hanc doctrinam amplectuntur, ceteros nõ esse. Docet item Ecclesiam non esse maximam hominum multitudinem, imó sæpe exiguum & miserum cœtũ esse, oppressum seruitute & alijs multis calamitatibus, sæpe penes impios & hostes Dei esse imperia & opes.

Cum autem hæc species offendat humanam rationem, quæ ignara iræ Dei aduersus peccatum hærens in natura hominum, somniat illos potius Deo caros esse, quibus dat opes & imperia, Ideo ualde opus est nobis hac præmonitione, quæ docet quomodo de Ecclesia Dei sentiendum sit, ubi sit quærenda, uidelicet tantum in eo cœtu qui amplectitur doctrinam traditam per Prophetas, Christum & Apostolos. Non imperia, non opes, non multitudo, non temporum diu-

diuturnitas moueat, ut populum esse Dei existimes, eos qui aut uniuersam doctrinam Propheticam & Apostolicam abijciunt, aut palam & pertinaciter Idola defendunt.

Hæc Capita breuiter recensui, ut studiosus Lector in uestibulo statim uideat res magnas & utiles in hac historia tradi. Accedunt obiter & alij multi loci doctrinæ Christianæ. Estq; prudentia adhibenda in distribuendis rebus & usurpandis, uidendũ quæ pars contineat leges, quæ cõcionetur de promissionibus & de Euangelio. Nam ad hæc prima Capita utile est materias omnes referri, Videndum quæ pars illustret dogmata, Vt quid potest illustrius πρὸ ἐναργεστερον dici contra Iudæos, quam quod Daniel diserte adfirmat Christum nasci oportere durante politia Mosaica. Ergo illud horrendum excidium urbis Ierosolymæ, & ruinæ totius Iudeæ, iam annis 1470. testimonium dicunt, Christum natum esse, & refutant Iudæorum amentiam & execrandam pertinaciam. Videndum etiam quæ ad usum in inuocatione transferre possimus.

posſimus. Daniel ſic precatur, Agnoſcit peccata, & petit à Deo liberationem fiducia miſericordiæ, & nominatim addit, PROPTER DOMINVM, uidelicet propter promiſſum Meſsiã.

Hæc eſt uera precationis forma in Eccleſia Dei, accedere ad Deum fiducia miſericordiæ promiſſæ propter filium mediatorem ac deprecatorem. Arcana res eſt, & ignota mundo hæc inuocatio, Sed piis qui uere Deum timent, in quotidianis exercitiis diſcenda eſt, ac prodeſt in conſpectu habere hanc formam in Daniele propoſitã, ut ſuo loco copioſius dicetur. Habent uſum in horum temporum periculis & præmonitiones, quæ oſtendunt quæ ſit Eccleſia, & iubent uitare ſocietatem eorum qui nomen Chriſti delere conantur, aut Idola contra Euangelium defendunt.

LOCI

LOCI PRAECIPVE OBSERuandi in Primo Capite.

I.

POENA *impietatis, uidelicet ingens calamitas populi Iudaici.*

II.

Quod Deus mirabiliter præſtat promiſſiones, & ſeruat ſuam Eccleſiam, etiam cum punit impios.

III.

De moderatione uictoriæ. Item quod Regum officium ſit curare, ut iuuentus inſtituatur.

IIII.

Danielis & trium Adoleſcentum fides, & perſeuerantia, Quod non defecerunt à lege diuina inter Ethnicos, nec uel exemplis uel uoluptatibus, uel admiratione potentiæ impiorum deprauati ſunt.

V.

Præmia corporalia & ſpiritualia pro illa fide, perſeuerantia, & temperantia. Data eſt melior ualetudo, gratia apud regem & principes, doctrina & prophetia. Hæc dona eis contigerunt,

tigerũt, quia Deus testari uolebat se seruare suam Ecclesiam, & promissiones non esse irritas. Docet item hoc exemplũ Deo placere hæc fidei et cõfessionis officia, & mereri ingẽtia præmia.

VI.

Obseruandum est ad quem finem debeat esse destinata temperantia. Daniel abstinet a regijs cibis, non propter humanas traditiones, sed propter legem Dei, Quia multi regij cibi interdicti erant Iudæis, ut lepores, sanguis, & multa piscium genera.

Vini usus non erat prohibitus, & Daniel infra legitur bibisse uinum. Non ergo tunc superstitione a uino abstinuit, sed propter adolescentiam, & cauenda sodalitia, &c.

DE I. LOCO.

AD primũ & secundũ locum pene omnes Ieremiæ cõciones pertinent, qui uaticinatur de pœna, & caussas exponit, Vt cap 22. Quare sic fecit Dominus huic Ciuitati, Quia reliquerunt pactum Dei sui, & adorauerunt Deos alienos.

Ioiakim. Item de Ioiakim, cuius hic fit mentio, inquit, Sepultura asini sepelietur, proiectus extra portas Ierusalem.

Discamus igitur timere iudicium & iram Dei, & fugiamus impios cultus et alia flagicia, Quia si illi populo Deus non pepercit, cui amplissimas promissiones dederat, multo minus ceteris parcet.

II.

DE secundo loco etiam extant multæ conciones apud Ieremiam, Quod promissiones non sint irritæ, & tamen impij puniantur, & interea promissiones mirabiliter seruentur, alijs modis quàm humana sapientia cogitat. Deus seruat Ecclesiam etiam cum punit impios.

Ideo Ieremias taxat stultas spes impiorum, qui promissiones eo detorquebant, ut negarent pœnas illas uenturas esse. Ierc. 7. Nolite confidere in uerba mendacij, dicentes, Templum domini, Templum domini, &c. Spes impiorum stultæ.

Cap. 28. Cum Hananias uaticinaretur post biennium redituros esse Iudæos ex Babylone, & rupisset catenam quam gestabat Ieremias, increpat eum Ieremias, & addit, Hananiam eo anno moriturũ esse, quia aduersus Dominũ locutus sit, Ac respondit euentus uaticinio Ieremiæ. 28.

Ex hac historia apparet maximam fuisse autoritatem Pseudoprophetarum, quia iactabant promissiones, sed male detortas. Econtra Ieremias prædicebat pœnas, & tamen consolabatur pios, ut in sequentib. capitib. 29. & 30. ac deinceps. Autoritas Pseudoprophetarum maxima. 29 30

Cap. 30. inquit, Castigabo te in iudicio, ne tibi uidearis innocens. Vulnera tua sanabo, &c. ubi docet, quare Deus in illis communibus pœnis corporalibus Sanctos una rapiat, Quia hos quoq; uult agnoscere, quod habeant peccata, et detrahit eis fiduciam propriæ iusticiæ. Ita Propheta docet de pœnitentia, & postea promittit liberationem.

Quare Sanctos affligat Deus.

Cap. 31. Castigasti me Domine, & eruditus sum, sicut iuuenculus indomitus, &c. Hic quoq; docet affligi Sanctos, ut crescat pœnitentia. Dupliciter ergo consolatur eos, Docet ad quid prosint afflictiones, & pollicetur liberationem.

Certamen de promissionibus.

Hic igitur ualde prodest obseruare certamen de promissionibus, Sic omnes in adflictionibus decurrunt ad promissiones, Et cum non contingunt cito, & illo modo sicut imaginatur ratio humana, languescunt animi, & deficiunt à Deo, sicut Saul deficiebat. Et hic multi Iudæi defecerunt, arbitrantes hunc populum à Deo desertum esse.

Sed pij agnoscant primum, quare adflictiones nobis imponantur, & quod Deus in illis requirat obedientiam. Deinde etiam fide erigamus nos, sustentemus nos promissionibus, & petamus & expectemus auxilium. Sicut Ieremiæ 29. dicitur, Orabitis me, et ego exaudiã uos etc. Et Ezech. 33. Viuo ego, Nolo mortem peccatoris.

ris. Et hic prudentia opus est, sciamus Deũ gubernaturum esse euentus, supra nostra consilia, Ideo etiamsi differtur liberatio, non deficiamus.

Ephe. 3. Gloria populi Israel in exilio, &c.

Hoc docet Paulus cum inquit ad Ephe. Ei qui potens est facere supra quam petimus aut intelligimus, sit gloria &c. Ita hic populus maiorem gloriam in exilio habuit, quam domi. Habuit Prophetas multos, Danielem, Ezechielem, Zachariam, Haggeum. Deus miraculis ingentibus testatus est, hunc populum habere uerbum Dei, ueros cultus, & promissionẽ salutis. Quale fuit miraculum liberatorum ex camino. Item summi reges conuersi sunt ad uerum cultum Dei, Conseruatur & regia stirps, & regaliter tractatur. Non igitur erat irrita promissio, Non auferetur sceptrum, &c. Sed Deus aliis modis præstitit promissiones, quam Pseudoprophetæ cogitauerunt.

Discamus igitur & nos in afflictione retinere fidem, inuocare & expectare auxilium, etiamsi euentus non contingunt iuxta nostras imaginationes, nec languescamus, sed expectemus eos, sicut Dei consilio gubernantur. Ideo scriptum est, In oratione instantes. Oratio humiliati non discedet a Deo.

Eccl. 35

Daniel quando abductus sit in Cap.

QVIDAM hic litigant de annotatione temporum, quando Daniel in captiuitatem abductus sit. Sed facilis est ex-

 plicatio,

plicatio. Textus ipse narrat abductum esse anno tertio Ioiakim, uidelicet septennio ante migrationem spontaneam Ieconiæ. Nam Ioiakim regnauit ante Ieconiam. Venerat autem Nabogdonosor Ierosolymam etiam regnante Ioiakim, exacto tertio anno regni Ioiakim, ac prædam abstulit, & captiuos aliquos abduxit. Regi uero Ioiakim non eripuit regnum, sed socium esse iussit, qui cum post annos sex rebellasset, redeuntibus Chaldeis, in patria interfectus est, & cadauer inter uulgi cadauera abiectum, ut Ieremias ei prædixit, Cap. 22. de sepultura asini.

Ioiakim interfectus.

Sæpe rebellabant reges Iudæorum, ideo sæpe redibant Chaldæi. Illud autem est considerandum, Quod Deus diu distulit extremam pœnam, ut eos ad pœnitentiam inuitaret, Sicut concionatur Ieremias 26. Sed cum putarent impij se perfunctos esse pœnis, fiebant contumaciores, &c.

Deus differt pœnam &c.

III.

Finis uictoriæ.

FINIS uictoriæ debet esse non uastitas, sed constitutio melioris status. Ideo moderatione opus est, & saniores seruandi sunt. Sicut Nabugdonosor seruauit Ieremiam & regem, et maximam multitudinem populi.

Huc pertinent præcepta de clementia, quæ est

est benefacere bonis, discernere bonos à malis, moderari pœnas illorum qui sunt sanabiles, Impios uero & insanabiles è medio tollere. Prouerb. 20. Misericordia & ueritas custodiunt regem, & clementia fulcitur thronus eius.

Clementia

Principum officium.

Præterea, quod Principum officium sit curare, ut ciues discant uerbum Dei, & alias artes uitæ necessarias, testatur præceptum Deutero. 17. Vbi iubet Regem tenere in manibus librum legis, ut legat & discat, Ergo, necesse est reges curare, ut habeant à quibus discant.

Et huc pertinet dictum Esaiæ, Reges erunt nutritores tui, id est, Præcipue regibus mandat Deus, ut doctores Ecclesiæ foueant et tueantur. Esa. 49.

2. Paral. 31. Laudatur Ezechias, quod studia sacerdotum restituit. Quare docendi sunt Principes, ut sciant Deum ab ipsis hoc officium poscere, ut studia necessaria Ecclesiæ foueant.

Iudæi persecuti fuerant Prophetas, nunc alit eos rex Ethnicus, & magna ab eis beneficia accipiet, Conuertitur ad pietatem, habebit florens regnum propter hos gubernatores, Quia deus hoc genus officij largiter conpensat, Iuxta illud, Qui dederit potum aquæ, propter doctrinam &c. habebit mercedem. Econtra Tyranni, qui negligunt aut persequuntur studia Ecclesiæ, aut ministros pios, afficientur horribilibus pœnis. Matth. 10.

Deinde quod priuatim singuli discere debeamus, præcipit Petrus, Parati ad satisfactionem, &c. Item de ceteris artibus inquit Paulus ad Titum 3. Discant nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.

VI.

DE postremo loco principaliter hic obseruandum est, Danielis temperantiam fuisse opus confessionis, & quidem hanc abstinentiam fuisse præceptam lege Dei, non humanis traditionibus, Ergo abstinebat Daniel, ut testaretur se non abijcere doctrinam, in qua sola extabat uerbum Dei, & abhorrere ab aliarum gentium religionibus.

Danielis temperantia.

Hoc exemplū nos quoq; ad confessionē, perseuerantiā, et temperantiā hortetur. Quia Deus hæc officia requirit, & ornat magnis præmijs.

Constantia Danielis

Daniel in aula nec minis nec contemptu, nec illecebris uoluptatum aut potentiæ victus est, ut deficeret à uero cultu. Hanc constantiam pauci imitantur, sed qui imitantur habebunt ingentia præmia corporalia & spiritualia, Sicut inquit textus. Glorificantes me glorificabo, etc.

1. Reg. 2.

II. CAPITIS LOCI PRAECIPVI.

Deus

I.

DEVS reuelat ordine quatuor Monarchias, Et testatur in fine mundi uenturum regnum sempiternum Sanctorum, qui Deū uere coluerunt.

In hac reuelatione, primum populo proposita est consolatio & doctrina, Videbant se non desertos esse à Deo, cū habebant Prophetas tales, qualis fuit Daniel, Discebant etiam quando expectanda esset illa perpetua gloria promissa Patribus.

Deinde rex & alij multi Ethnici hac doctrina admoniti sunt, ut agnoscerent uerū Deū, & amplecterentur ueros cultus & uerbū Dei.

II.

Exemplū quod testatur Deū exaudire pios, et dare petentibus dona, sapientiā et alia dona.

III.

Testimonium, quod Imperia diuinitus constituantur.

IIII.

Admonitio quod Imperia paulatim ruant in deterius, Posteriora subinde magis turbulenta erunt, & minus iusta, Sicut Romanum multo fuit asperius quam Persicum.

V.

Testimonium quod liceat Sanctis gerere magistratus, Quia Daniel hic impetrat socijs prouincias.

DE I. LOCO.

TOTVM hoc miraculum exhibitum est propter quatuor caussas.

1. Quia Deus testari voluit solũ Iudaicũ populũ habere uerbũ Dei, et ueros cultus.

2. Vt Iudæi haberent consolationem.

3. Vt de tempore uenturi Regni perpetui admonerentur.

4. Vt conuerterentur etiam Gentes ad agnitionem Dei.

Propter has tantas caussas miracula ingentia proposita sunt, & ad hoc delectæ sunt non uulgares personæ, sed rex ipse & principes.

Religiones Chaldaicæ

Ac ut magis perspicuum fieret, religiones Chaldaicas falsas esse, Vnum esse uerũ Deũ qui tradidit uerbum populo Israel. Ideo primũ confunditur sapientia Magorum, & patefit eorum impietas & cæcitas.

Rex obliuius somnij

Hoc ut fieri posset, Deus uoluit regem obliuisci somnij, Et tamẽ talis fuit consternatio animi & ἔκστασις, in eo somnio, ut senserit esse quandã diuinam admonitionem, Ideo tam dura edicta proponit, Minatur mortẽ coniectoribus, nisi ipsum somniũ narrent. Et

Et habet probabilem rationem. Si interpretationes diuinitus monstrantur, ut iactitabant coniectores, potest diuinitus monstrari non tantum interpretatio, sed etiam ipsum somnium, Si uero interpretatio est humana coniectura, & non proficiscitur à Deo, est ambigua & fallax.

Ergo, quia non possunt reperire somnium, & Daniel reperit, constat Chaldæorum doctrinam non esse à Deo, sed Danielis doctrinam & religionem á Deo traditam esse.

Ita primum ostenditur testimonium, doctrinam & religiones Chaldaicas falsas & ementitas esse, sicut in Ægypto conuicti sunt Magi, &c. Sic uniuersaliter in reuelatione Euangelij arguit Deus contrariam doctrinam.

De somnio breuiter dico. Illis somnijs certo credendum esse, quibus Deus dat testimonium, quod sint diuinitus ostensa, Sicut hic miraculum reperti somnij testatur hoc somnium à Deo esse, & Deus alibi aliter reddidit certas cõscientias.

Quibus somnijs credendum.

POSTquam autem Daniel recenset somnium, ipse interpretatur de quatuor Monarchijs, & de regno perpetuo Christi, Hæc enarratio non tantum est politica de Imperijs, sed etiam præbet occasionem Danieli concionandi de toto regno Christi, de nouissimo iudicio, de caussa peccati, de redemptione & instauratione

Enarratio somnii.

instauratione humani generis. Cur sit tanta mundi breuitas, Quale sit futurum perpetuum regnum. Vtrũ in hac natura immunda uel alia? Qualis sit futurus Redemptor? & quomodo ad hoc Regnum perueniatur? Ita hæc breuis narratio complectitur summam Euangelij. Ideo non tantum hic politica doctrina obseruetur, sed multo magis Euangelica.

Politicum est quod admonemur diuinitus constitui Imperia. Item, quod mirabili consilio Deus uoluit consociare Gentes per monarchias, siue ut melius regerentur disciplina, legibus, iudicijs, pœnis, siue ut per eam occasionem facilius propagari & innotescere Euangelium posset. Sicut in singulis monarchijs fulsit Euangelium aliquantisper apud gentes.

Aureum caput.

Aureum caput significat primam Monarchiam, quæ complectitur successionem Chaldeorum & Assyriorum.

Argenteus pectus.

Argenteum pectus, secundam Monarchiam significat, complectentẽ Medorum imperium & Persicum.

Venter æneus. Tibiæ ferreæ.

Venter æneus Alexandrum & successores potentiores, qui erant coniuncti fœdere.

Tibiæ ferreæ Romanũ Imperium, Cui adiecit descriptionem quod fuerit futurum asperius cæteris, Quia reipsa durius imperauerunt gentibus, & inter se gesserunt bella ciuilia, & deleuerunt

leuerunt gentem Iudaicam, & exercuerunt crudelissimas persecutiones in Ecclesiam.

Pedes partim testacei, partim ferrei, significant regna nata post dissipatam Monarchiã, uidelicet Francicum, Hispanicum, Germanicũ, Sarracenicum, Turcicum, & in his alia sunt aliys bellicosiora. Et quanquam inter se luctantur & conantur efficere Monarchiam, tamen non perficient.

Pedes partim testacei partim ferrei.

PORRO in quarta Monarchia inquit Daniel uenturum esse Christum, qui sit inchoaturus regnum æternum promissum patribus. Voluit Deus patefieri tempus aduentus Christi, ut inter cætera testimonia de Christo etiam circumstantia temporis pios admoneret, & refelleret impios. Sicut Iudæi nunc manifeste refelli possunt per circumstantiam temporis. Oportuit Christum nasci ante dissipationem gentis Iudaicæ in quarta Monarchia, durante adhuc politia Iudaica, in Bethleem, &c. Ergo necesse est fateri, quod sit natus, quia nunc euersa est Bethlehem, & nulla est politia Iudaica.

Christus natus in 4. Monarchia durante adhuc politia Iudaica. &c

Item proderat pios tenere consolationes de tempore, ut interea afflictiones sustinere possent & expectarent uenturam liberationem, nec errarent, arbitrantes tempus præterijsse.

Postremo prodest omnibus scire, quod mundi tempus sit exiguum spacium, quod instet iam

Breuitas temporum Mundi.

iam & sit in foribus dies iudicij, Sicut & hunc regem Babylonicum Deus admonere uoluit, de breuitate temporum mundi, de uenturo iudicio, de salute piorum, de æternis pœnis impiorum, Ne Rex putaret omnia casu fieri, sed discceret esse Deum saluantem pios, & punientem impios, constituentem imperia, & adiuuantem iustos Principes. Ita hic locus complectitur totius religionis & Euangelij doctrinam. Dixi de tempore.

Lapis abscissus de monte sine manibus.

Sic autem describit hoc regnum. Ait, Lapidem abscissum esse de monte sine manibus. Lapis significat Christum, qui de monte, id est, ex populo Israel natus est, Sed sine manibus inde abscissus est, id est, non humano consilio datus est huic populo, nec postea Regnum constituit humana potentia aut uiribus illius populi. Tota res geritur diuinitus, Filius dei uenit, à Patre æterno missus, nascitur sine uirili semine, Regnum constituit sine humanis consilijs & uiribus, Hæc est simplicissima enarratio, ut mons intelligatur de regno seu populo Iudaico, Quia postea rursus dicit, Hunc lapidem fieri magnum montem, id est ingens regnum.

Mons.

Aliorum interpretationes.

Alij interpretati sunt montem de matre Maria, alij de cœlo, Sed has interpretationes omitto. Sine manibus etiam alij interpretantur, impolitum lapidem, id est, spretum & abiectum,

iectum, sicut in Psal. 118. dicitur, Lapis quem reprobauerunt, &c. Sed hanc interpretationem nostra complectitur, Sine manibus, id est, sine humanis consilijs, sine humana potentia.

Breuiter autem concionatur Daniel de utroq; aduentu Christi, Deus suscitabit regnum durantibus adhuc alijs regnis. Qualis hæc est pugnantia, Quomodo durante monarchia Romana, tamen regnabit Christus? Hic significat regnum Christi non futurum politicum, sed spirituale, quod per uerbum administrabitur, Et dicit diserte. DEVS constituet id regnum, Nam hoc Regnum immediate constituit & regit ipse, per uerbum suum palam traditum, & per spiritum sanctum, Cætera etiamsi diuinitus constituuntur, tamen mediate per humanam potentiam constituuntur & reguntur.

Christi regnum spirituale.

Inchoabitur ergo hoc sempiternum regnum durantibus adhuc imperijs, quæ id regnum contemnent, & ei aduersabuntur, Ideo conteret & finiet omnia regna. Primum enim arguet prædicatione, postea euertet & afficiet hostes æternis pœnis. Christus autem cum sua Ecclesia permanet, retinet regnum & fruitur æterna gloria.

HACTENVS breuiter percurrimus historiam & interpretationē, in qua, ut ante dictum

dictum est, non tantum politicæ sententiæ, sed etiam Euangelicæ considerandæ sunt, & cogitandum, quid hæc historia uel interpretatio nos ipsos moneat. Confirmant autem nos testimonia de tempore aduentus Christi, cum in quarta Monarchia, durante adhuc politia Mosaica, Christum nasci oportucrit, necesse est fateri, quod sit natus.

Testimonia de tempore aduentus Christi confirmant fidem nostram.

Præterea, quia hic de regno æterno dicitur necesse est dici, de caussa abolente mortem, Item de caussa mortis, de peccato, de promissionibus liberationis, de Christo, de redemptione nostra per sacrificium Christi, de resurrectione mortuorum.

Sancti perpetuo regnabunt, &c

Quomodo autem regnaturi sunt Sancti perpetuo, cum plurimi sint mortui tot seculis, & deinceps morituri reliqui, nisi resurgant? Ergo hic locus complectitur uniuersam Euangelij doctrinam, ad hanc respiciendum est, cum hæc concio Danielis legitur.

Lapis præcisus.

Interim hoc præcipue consideremus de Lapide præciso à monte, Vnum esse Dominum, scilicet Iesum Christum, qui hoc regnum æternum inchoat, qui abolet mortem, qui uincit uniuersam diaboli & mundi potentiam, Nec aliud hic dicit Daniel, quam quod antea extabat apud Esaiam, qui nominat Christum patrem perpetuæ uitæ. Esa. 9.

Hæ

Hæ sententiæ prorsus idem uolunt, quod toties repetit Euangelium Ioh. 3. Qui credit in Filium habet uitam æternam. Qui autem non credit in Filium, non uidebit uitam, sed ira Dei manebit super eum. Ioh. 3.

Et rursus Ioh. 17. Hæc est uita æterna, ut agnoscant te solum uerum Deum, & quem misisti IESVM Christum. Ioh. 17.

Sic ergo inchoat uitam æternam, cum credimus hunc Lapidem datũ esse, ut aboleat peccatum & mortem, & credimus nobis propter eum donari remissionem peccatorum & uitam æternam. Hæc de Lapide hoc loco præcipue considerentur, quomodo inchoat uitam æternã.

Gratis.

Et diligenter obseruetur in doctrina de fide, particula Gratis, sicut alias sæpe dictum est, Quod gratis donentur nobis beneficia Christi, ne transferatur honos Christi in iusticiã humanã. Item, ut maneat fidei certitudo, Non posset fides existere, si penderet ex conditione nostræ dignitatis, aut legis. Et quid sit hæc fides in inuocatione discendum est in omnibus uitæ negocijs & periculis, tunc intueamur Christum mediatorẽ & Pontificem, & cogitemus eum hunc esse Lapidem, qui destruit potentiam Diaboli. Sicut Ioh. inquit, In hoc apparuit filius Dei, ut destruat opera diaboli. Et meminerimus particulæ gratis quam ipse Daniel nobis inculcat 1. Ioh. 3.

infra cap. 9. Neq; enim in iustificationibus nostris inuocamus, sed in miserationibus tuis multis.

Imperia constituuntur diuinitus,

Postremo excerpantur testimonia de politicis negocijs. Primum quod imperia diuinitus constituantur, testatur hic Daniel, inquiens, Sit nomen Dei benedictum, &c. Qui transfert regem, & consistere facit.

Piis licere administrare imperium.

Secundo, quod pijs liceat administrare Imperia, testantur hic exempla Danielis, & aliorum Sanctorum, qui præfuerunt prouincijs, & quidem dixerunt ius, non ex legibus Mosaicis, sed ex Babylonicis.

LOCI III. CAPITIS.

I.

EXemplum humanæ cœcitatis & audaciæ instituentis nouos cultus sine uerbo Dei, Quos hic ostendit se Deus improbare.

II.

Doctrina est, quod oporteat reprehendi impios cultus.

III.

Quod oporteat mandatum Dei anteferre omnibus

omnibus rebus humanis, potestati, legibus humanis, paci, tranquillitati, uitæ nostræ.

IIII.

Blasphemia refutanda est, Vt hic refutatur dictū regis, Quis Deus potest uos liberare?

V.

Qualis debeat esse fides de corporali liberatione, uidelicet cum condicione, si Deo placet, Et de discrimine promissionum. Aliæ habent conditionem, aliæ non habent.

VI.

Glorificatio piorum contra blasphemiam, & pœna impiorum præsertim satellitum, qui alieni furoris ministri sunt.

VII.

Testimonium quod in periculis Deus addat Angelos pijs.

VIII.

Conuersio regis, sequens concionem & glorificationem piorum.

IX.

Edictum quod docet pertinere ad officium Principum, prohibere & punire blasphemias.

DE I. LOCO.

CVM magnitudo harum rerum non possit uerbis explicari, sum breuior, & tantum admonere Lectores cupio. Primum igitur hic discant pij, ingens & horribile peccatum esse contra primum præceptum, instituere & defendere cultus sine uerbo Dei.

Cultus sine uerbo instituti &c.

Ac sciamus non unum Nabogdonosor hic significari, sed idolatriam totius mundi, Sicut Nabogdonosor horribili audacia, & tamẽ summa opinione religionis, instituit cultũ, Ita multi fecerunt alijs temporibus. Imperia plærumq; defendunt idolatriam, In Ecclesia uero impij Pontifices regna sibi constituunt, & muniunt prætextu nouorum cultuum, Sicut Ieroboam fecit, Et eo spectauit consilium Nabogdonosor, ut suo cultu consociaret gentes &c.

Imperia defendũt idolatriam.

Ideo cogitandum est, ingens peccatum esse Pontificum & Principum, qui defendunt cultus institutos sine uerbo Dei, & pugnantes cum uerbo Dei, Missam, monachatus, & alias traditiones. Vt Esaiæ 29. dicitur, Miscuit uobis dominus spiritum soporis, &c. quia coluerunt me mandatis hominum &c.

Peccatum impiorum Pontificũ, &c.

Esa. 29.

Et Iere. 2. Duo mala fecit populus, Me dereliquerunt fontem, & sibi fecerunt cisternas.

Iere. 2.

Hæc cogitanda sunt, ne nos polluamus societate

cietate defendentium impios cultus, ne eis assentiamur, ne eos adiuuemus &c.

II.

COLLIGENDÆ sunt Sententiæ, quæ hortantur nos, ut reprehendamus impios cultus, ut primum præceptum ait, Non habebis Deos alienos.

Item, Qui non confitebitur me coram hominibus, confundam eum coram Patre cœlesti.

Item, Quod anteferendum sit mandatum Dei legibus humanis, & potestati. Iuxta illud, Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

Item de scandalis, Sinite illos, cœci sunt, & duces cœcorum.

IIII.

REX non solum præcepit honorem statuæ haberi, sed addidit manifestam blasphemiam, qua suam potentiam antefert diuinæ, Et omnibus temporibus Tyranni deridebant pios, expectantes auxilium diuinum, Quia aut sunt Epicurei aut sibi persuadent se esse præcipua membra populi Dei, sicut Pharisæi de sese sentiebant.

Tyranni deridebant pios.

Deus autem plerumq; insignibus exemplis & corporali liberatione uindicat gloriam nominis sui, Vt 4. Regum 19. de Senacherib, Insanisti aduersus me, superbia tua ascendit ad aures meas &c.

Senacherib.

Et post subsannationes in historia passionis Christi statim sequuntur terræmotus, Eclipses, & ipsa rerum natura testatur, se abhorrere ab istis blasphemijs, Ita solet sequi gloriosa uindicta.

Porro pij tales blasphemias dissimulare non debent, sed aperte refutare, Sicut hic dicunt, Est Deus noster quem colimus, qui potest nos liberare. Diserte autem dicunt, quem colimus, ut significent, se prædicare illum solũ esse Deum, qui hoc uerbũ & hos cultus certis testimonijs tradidit, quos populus Israel habebat.

Deus uerbo agnoscitur.

Quare discamus Deum non agnosci neq; coli nisi in illo uerbo, quod ipse nobis proposuit, Et repudiandos esse cultus et opiniones de Deo extra hoc uerbum, Sicut docet Christus inquiens, Qui me uidet, uidet patrem.

V.

HIC de promissionibus quærendum est, & natura fidei consideranda, quomodo expectet liberationem? Nam textus aperte prædicat fidem horum confitentium. Respondeo, Promissiones omnes requirunt utrumq;, scilicet ut credamus, Deum & posse & uelle nobis opitulari. Sed de uoluntate discrimen est,

Promissio gratiæ.

Promissio gratiæ postulat, ut nominatim credamus hoc ipsum tribui, uidelicet remissionem peccatorum

Fides semper debet præludere expectationi.

catorum & imputationem iusticiæ, & uitam æternam. Nam hic expressit Deus suam uoluntatem, & hæc petenda & expectanda sunt nominatim sine aliqua condicione, sicut textus inquit, Omnis qui credit in Filium, habet uitam æternam.

Et hæc fides semper debet præludere & gubernare expectationẽ corporalium beneficiorũ. Quanquam autem promissiones corporalium beneficiorum etiam requirunt, ut credamus, nõ solum de potentia Dei, sed etiam de uoluntate, quod Deus uelit iuuare, Tamen fides de præsenti liberatione addit conditionem, scilicet, Si Deo placuerit, me in præsentia liberabit, Neq; hæc conditio pugnat cum natura fidei, sed præstat obedientiam, Quia simul requiruntur ista, ut simus parati ad obedientiam, ut inuocemus, petamus, & expectemus auxilium, sed iuxta consilium Dei.

Promissio corporalium beneficiorum.

Ita orat Dauid, Si dominus uolet reducet me, si non uolet, Fiat uoluntas domini. 2. Reg. 15

Ita dicunt & hoc loco isti confitentes, Non oportet nos respondere, id est, An Deus sit nos exempturus ex hoc camino, non scimus, Quasi dicant, Exitum & euentum & modum liberationis consilio dei permittimus, sumus etiam parati ad obedientiam. Sed gloriam Dei defendimus, affirmamus eum nos posse liberare, &

hunc uer. Deum esse quem colimus, id est, qui nobis uerbum & cultus tradidit, Et interea ipsorum fides tamen expectat à Deo qualemcunq; consolationem & auxilium, iuxta consiliũ Dei.

VI.

Quo consilio Deus imponat piis afflictiones corporales,

AC diligenter hic obseruandum est, Ideo nobis imponi afflictiones corporales, ut excitemur ad inuocationem & fidem. Sicut Esaiæ 26. dicitur. Angustia ad clamandum disciplina tua eis. Ideo non est indulgendum diffidentiæ, nec cogitandum, frustra fieri inuocationem, aut promissiones esse irritas, etiamsi illa conditio additur. Liberat enim Deus, cum inuocamus, ut nobis testimonia ostendat suæ præsentiæ. Sicut inquit in Psalmo, Eripiam te & glorificabis me. Psal. 50.

Et cum non uult præsentem calamitatem tollere, tamen addit consolationem. Quare nunquam promissio est irrita, Iubet igitur Christus incessanter orare, id est, Etsi differtur liberatio ut exerceamur, tamẽ orare non desinas, quia inuocatio non est irrita. Incessanter orandum.

Sed hoc agere difficile est rationi, cũ Deus non liberat, franguntur animi, existimant se non exaudiri, incipiunt indignari ac prorsus deficere à Deo, sicut Saul defecit.

Huic tentationi fides repugnare debet, ut crescat & ardentius petat, & expectet auxiliũ, etiamsi

etiamsi non statim, aut prorsus tollitur præsens calamitas. Nam quia Deus hanc inuocationẽ exaudit, opitulabitur, uel præsenti consolatione ac mitigatione calamitatis, uel constituens suo mirabili consilio bonum euentum, Sicut Paulus inquit, Fidelis Deus, qui dat cum tentatione euentum, &c. 1. Cor. 10.

VII.

MIraculum editum est, ut rex conuertere tur ad agnitionem Dei, Qui conuersus etiam edit confessionẽ, et prohibet blasphemias.

Hic discamus ad officium Principum pertinere, ut impiam doctrinam & impios cultus aboleant, & curent piam doctrinam & pios cultus proponi. Nam magistratus est custos totius legis, quod ad disciplinam attinet, Sicut prohibet homicidia etiamsi non mutet corda, Ita prohibere debet externam idolatriam, blasphemias, impios cultus. Officium Principis.

Officium pij magistratus.

Quanquam enim Magistratus non est ministerium spiritus, id est, quanquam non conuertit corda, Tamen est minister tuendæ externæ disciplinæ totius legis, & ut membrum Ecclesiæ præcipuum, adiuuare reliqua membra debet, ut pia doctrina propagetur.

LOCI IIII. CAPITIS.

I.

EXemplũ, quod indicat conuersos postea subijci horrendis afflictionibus. Sicut rex Nabogdonosor post conuersionem hic in acerbissimam calamitatem incidit. Iuxta illud, Iudicium à domo Dei incipit. Item Humiliamini sub potenti manu Dei, Nec dubium est fuisse multos qui dixerunt, eũ pœnas dare mutatæ religionis.

II.

Pœna securitatis, superbiæ, & negligentiæ in secundis rebus, Quia textus dicit, Erat florens in palatio. Et postea, Nonne hæc est Babylon, quam ego ædificaui. Et angelus ipse dicit, Hoc exemplum proponi, ut omnes gentes Deum agnoscant, & sciant eum resistere superbis, & humiles tueri.

III.

Imago regni, Rex est arbor, sub qua pascuntur animantia. Ergo Principes non sint tyranni, sed præbeant umbram, id est, defensionem subditis, & concedant eis, ut quærere uictũ, & frui suis possint. Item, Angelus additur custos regis.

Mitigatio

IIII.

Mitigatio pœnæ. Daniel iubet regem agere pœnitentiam. Ergo comminationes mitigari possunt, ut testatur exemplum Niniues, Et scriptum est, Viuo ego, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Nec sunt huc afferendæ disputationes de Stoico fato.

V.

Concio de pœnitentia, Libera te à peccatis per iusticiam & beneficia erga oppressos, Et erit longanimitas ad tuam salutem, uel erit sanatio delictorum tuorum.

HæcConcio utrumq; complectitur, doctrinam contritionis, scilicet legem, quæ arguit peccata & promissionem gratiæ seu absolutionem.

VI.

Testimonium quod Euangelium pertineat ad gentes. Item de libertate Euangelica, quod cultus legis non fuerint necessarij ad gratiam.

VII.

Cum hic tradatur promissio, Erit sanatio, necessario sequitur requiri fidem. Quare non intelligunt hoc dictum, qui detorquent contra doctrinam de fide.

VIII.

Cum fides non nitatur nostra dignitate, sed intueatur

intueatur promißionem, neceſſe eſt intelligi, gratuitam eſſe remißionem.

IX.

Nec ſatis eſt intelligi Dictum de remißione pœnæ temporalis, quia pœnæ non mitigantur ſine uera pœnitentia & remißione culpæ, Ideo prius hic intelligatur remißio culpæ.

X.

Poſt concionem conceditur interuallum Regi ad pœnitentiam totus annus, Sed manent ſecuritas & ſuperbia, Ideo ſequitur pœna.

XI.

Pœnæ infliguntur, ut admoneant nos de pœnitentia. Sicut inquit Paulus, A domino corripiamur, ne cum hoc mundo damnemur.

XII.

Poſt pœnam hic Rex præſtat ueram contritionem, fidem, confeßionem & inuocationem. Vox eſt contritionis, Gradientes in ſuperbia ipſe humiliat. Fidei, Leuaui oculos meos ad cœlũ. Inuocationis & confeßionis, Laudo & glorifico regem cœli.

Sic igitur in pœnis agnoſcenda eſt ira Dei aduerſus peccatum, Et rurſus agnoſcenda miſericordia, quod puniat Deus, non ut perdat, ſed ut uocet ad pœnitentiam, &c.

Vtrumq;

XIII.

Vtrumq; conſiderent, præcipue Principes, deinde & alij, uidelicet, pœnas impendere ſecuris, ſuperbis, & præditis excellentib. donis, Sicut inquit Chriſtus, Abominatio eſt corã Deo, quidquid eſt ſublime apud homines.

Rurſus etiam miſericordiæ exemplum conſideretur, quod tantus idolatra, tam ſuperbus Tyrannus, recipitur in gratiam, & quidem liberatur etiã à corporalibus pœnis, Et conſolatur pios hoc exemplum contra tentationem de magnitudine peccati, ut diſcant exuberare gratiam ſupra peccatum, ut inquit Paulus. Rom. 5.

Breuiter complexus eſt Prophcta imaginẽ & officia pij Principis, requirit primum pietatem, agnitionem Dei, & fidem, Deinde beneficentiam erga oppreſſos, hoc eſt, Iuſticiam in adminiſtratione, defenſionem piorum, & Eccleſiæ aduerſus Tyrannos.

DE II. LOCO.

EXtus oſtendit peccata regis fuiſſe, ſecuritatem & ſuperbiam, quæ ambo ſunt arcana, & multorũ Sanctorum peccata, & facilius obrepunt in rebus ſecundis, ac præcipue excellen-

Securitas et ſuperbia prima Regis

excellentibus uiris, qui habent admirabiles successus, ingentem gloriam, magna Dei dona, His commodis cum delectatur animus, nec sentit significationes iræ Dei, paulatim extinguitur timor iræ & iudicij diuini, incipit animus immodice mirari & amare hæc bona, & obliuiscitur Dei, nec cogitat successus illos à Deo esse, sed intuetur suam sapientiam, suas uirtutes, suam potentiam, Harum rerum ope iudicat se tantas res gerere & efficere, & confidit similes se perpetuo gesturum esse. Confidit se munitum esse his præsidijs contra omnes fortunæ casus, Sicut Pompeius dicebat se supplosione pedis Italiam totã completurum esse exercitibus. Et Timotheus dux Athenien sis in concione dixit, Hoc ego feci, non fortuna, Post eam uocem scribunt ei postea nihil successisse.

Pompeius

Timotheus dux Athenien sis.

elatus animus.

Porro elatus animus illa fiducia sui, quod per sese res magnas efficiat, quod sua sapientia sit munitus aduersus omnes casus, incipit alios homines contemnere, sese amat, & admiratur, sibi permittit licentiam multorum scelerum. Vult coli & magnificri, & fit asper non colentibus. Exempla illustria conspiciuntur in Alexandro, Pompeio, & Cæsare. Existimant sua sapientia, sua uirtute & potentia, tot uictorias partas esse, & se inuictos esse. Ideo contemnunt ceteros, sibi permittunt licentiam, & ruunt in uaria

Alexander Pompeius. I. Cæsar.

uaria scelera, uolunt coli nequaquam familiari consuetudine.

Sic etiam Sanctis obrepit negligentia, ut Samsoni & Dauidi, quia Dauid in præsentia non sentit significationes iræ Dei, minus timet iudicium, & obsequitur illecebris uoluptatum.

Samson. Dauid.

Plærumq; autem in magnis uiris securitatem comitatur superbia, id est, fiducia propriæ sapientiæ, iusticiæ, potentiæ, obliuio Dei, Postea accedunt iracundia, crudelitas, & alia uitia. Cum autem Deus præcipue superbiam, id est, fiduciam propriæ uirtutis horribiliter puniat, Exempla omnium Historiarum continent tristissimos casus magnorum uirorum, ut Saulis, Herculis, Thesei, Miltiadæ, Themistoclis, Pompei, Cæsaris &c.

Securitatẽ comitatur superbia.

Et apud Euripidem inquit Oedipus, Ego qui excellui omnes reges sapientia, Nunc quid sum, nisi euanescens umbra, uel cadauer, uel uolatile somniũ? Hæc est magni Regis uox, ex summo gradu detracti, in acerbissimas calamitates.

Oedipus.

Talis fuit imago Dauidis in seditione, cum ipse cogitaret quanti sceleris pœnas daret.

Dauid.

Talis fuit imago huius Babylonici regis, qui non solum fit furiosus, sed, ut insania sit celebratior, uagatur inter bestias, In hac calamitate non solum amisit regnum, & autoritatem, sed quod multo plus est mentem etiam.

Nabogdonosor.

Consideremus igitur quale sit eius peccatum, ut discamus timere Deum & non alere securitatẽ & superbiam, quæ pariunt multa alia peccata & pœnas, Sicut scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Item, Cum dixerint, Pax & securitas, &c.

Exod. 32. 1. Thes. 5.

DE IIII. LOCO.

Remoue peccata tua per iusticiam.

Concio pœnitentiæ diligenter consideranda est. Nam ut dixi, utraq; pars hic breuiter propõitur, doctrina legis et promissio. Prima pars est concio legis, Remoue peccata tua per iusticiam, & per beneficia erga miseros. Hæc est uox legis, quæ præcipit de pœnitentia seu de contritione. Nec aliud est quam quod dicit Esaias, Desinite malefacere, & discite recta facere, Item, Si egeritis pœnitentiam, peccata uestra remittuntur, &c.

Requirit pœnitentiam, nec tamen sentit opera mereri remissionem, Necessaria enim est pœnitentia seu contritio, sed non est causa nec meritum remissionis peccatorum. Nec hoc dicit Daniel, sed præcipit cessationem, Auser peccata tua per iusticiam, id est, cessa, desine peccare, & incipe iusta facere. Hæc est simplex, & non perplexa interpretatio, Manifestum est autem hanc esse uocem legis, & concionem depœnitentia seu contritione. Sed

Hæc hæc fere glosa. Et dicit quæ nõ ẽ bona recte præmittere, Cũ nõ uidetur uox Apostoli Dñi esse;

Sed omissis Aduersarijs de re dicamus. Quanquam non uult Daniel opera mereri remissionem, tamen huic ipsi concioni est implicita promissio de remissione peccatorum. Nisi enim esset proposita remissio, non diceret, Auser peccata tua. Certe enim hoc uult, Emenda te, & conuersus habebis remissionem. Ita sæpe implicitæ sunt promissiones doctrinæ operum, & tamen discerni fidem ab operibus & merito, necesse est, Sicut Esaiæ capite primo, Non potest enim existere fides, si nitatur conditione nostræ dignitatis.

Promissio implicita doctrinæ operum.

Sed sequens pars expresse addit promissionem, Ecce erit sanatio delictorum tuorum. Porro omnis promissio requirit fidem, & quidem promissio reconciliationis requirit fidem, quæ statuat gratis condonari peccata, Quia fieret incerta & excuteretur animis, si penderet ex conditione dignitatis nostræ, Ergo nemo peritus negare potest, quin hic requiratur fides proposita promissione. Vbicunq; igitur uel aperte uel tecte promissio traditur simul fidem requiri sciamus. Sicut docet Paulus Rom. 4. Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio.

Omnis promissio requirit fidẽ. Hebræa, יש סנא, nunc ut longe uidemus;

Aduersarij insulse intelligunt has grauissimas conciones, Nec discernunt promissiones a lege, nec intelligunt usum promissionum & certamina fidei, tantum somniant hæc esse puerilia

rilia præcepta de moribus. Abducamus igitur animos ab eorum deliramentis, & cogitemus hic proponi seriam & grauissimam concionem de re maxima, de remissione peccatorum, de uita æterna.

Doctrina de promissionibus.

Ac Daniel in hac Concione haud dubie complexus est, totam doctrinam de promissionibus. Nam hæc absolutio non est humana uox, sed sententia diuina, ex promissionibus sumpta, in quibus norat Daniel propter uenturum Christum, promissam esse remissionem peccatorum, Et beneficium non tantũ ad Iudæos pertinere, sed etiam ad gentes, hoc est, ad omnes qui promissioni de Christo credunt. Nec fuit uulgaris sapientiæ, sic intelligere promissiones, quod etiã ad gentes pertineant. Et simul docet nos Daniel de uocatione gentium, de abrogatione legis, de gratuita iustificatione. Ostendit enim ceremonias Iudaicas non esse iusticiam, nec mereri remissionem peccatorum, Quia has non imponit Regi. Hæc omnia complexus est in hoc exemplo.

DE FRVCTIBVS Pœnitentię seu bonis operibus.

VI

VT autem in conuersione seu pœnitentia semper sequi debet noua obedientia, Sicut Iohannes inquit, Facite fructus dignos pœnitentiæ, Ita hic adijcit Daniel doctrinam de bonis operibus. Ac primum uide quæ opera flagitet, uidelicet non opera monastica, non humanas traditiones, sed opera quæ Deus præcipit. Et nominatim cõcionatur de officio uocationis, Cum iubet eum præstare iusticiam, intelligenda est uniuersalis obedientia, scilicet agnitio Dei, timor, fides, dilectio Dei, Iusticia in regendo Imperio, continentia & cæteræ uirtutes, quas Deus postulat.

Opera a Deo mandata &c.

Nominatim uero additur particula de præcipuo opere uocationis, Singuli enim præcipue debent opera suæ uocationis præstare, Sicut Paulus 1. Thes. 4. iubet singulos in hoc studio excellere, ut suum officium faciant. Item, melior est obedientia quam uictima. Ideo hic Daniel Regi de propria functione concionatur, iubet eum præstare beneficentiam erga oppressos, Hic complectitur generaliter iudicia, pœnas, bella, & omnem defensionem innocentum.

Propria functio Regis.

Beneficentia erga oppressos.

Sed præcipue admonet eum de defensione ueræ Ecclesiæ, quæ tunc in exilio ab impijs crudeliter tractabatur. Hortatur ergo Daniel regem, ne sinat Ecclesiam Dei deleri, sed ut eam conseruet, ornet, & adiuuet suis beneficijs, Hoc

Defensio ueræ Ecclesiæ.

est præcipuum munus regum,& principũ,Sicut inquit Esaias,Reges erunt nutritores tui &c.

Memineri mus ergo hanc Concionem, ut eam Principibus etiam hoc tempore proponamus, quo exercetur iniustissima crudelitas contra ueram Ecclesiam. Quanquam enim non omnes Tyranni flecti ad pietatem possunt, tamen pij Principes confirmantur his dictis Prophetarum, & aliqui hostes reuocantur in uiam sicut hic Nabogdonosor, qui etsi fuerat hostis, tamen conuertitur ad agnitionem Dei, & defendit pios. De his officijs præcipue hic concionatur Daniel, Et hanc regiam concionem sciamus ad omnia tempora, & omnes Principes pertinere.

Vere fructus pœnitentiæ.

Sciamus & illud, Hæc opera à Deo mandata, ueros fructus pœnitentiæ esse, seu nouam obedientiam, in qua lucet & exercetur fides, Quia enim rex iam ornat Ecclesiam, ostendit signum confessionis, quod agnoscat unum esse Deum, conditorem cœli & terræ,qui uelit agnosci per uerbum, quod huic uni populo Israel tradiderat, qui dederit promissiones de remissione peccatorum, exaudiat, & saluet. Testatur cæteros Deos & cultus extra hoc uerbum reijcendos esse. In hac confessione multos inuitauit rex ad pietatem. Exercuit & fidem in periculis, Quia non dubium est, fuisse impios Principes,

pes,qui ei aduersati & insidiati sunt, Sed ipse pertulit has difficultates, & expectauit a Deo defensionem.

Summa Cõ. noui Danielis

De his grauissimis rebus concionatur Daniel, de pœnitentia, promissione, fide, de ueris fructibus pœnitentiæ, de proprio regum officio, de exercitijs fidei in periculis administrationis.

Locus hic Danielis ad satisfactiões translatus &c.

SED monachi multis modis contaminauerunt hunc locum, transferunt ad satisfacti ones & opera indebita,Quia hic rex affligitur, disputant,non remitti peccata sine satisfactionibus. Item, quia interpres hic nominat elecmosynas, ipsi detorquent dictum ad ceremonias certas eius officij, & fingunt eas esse satisfactiones, & mereri remissionem culpæ & pœnæ. Hæc facile refutari possunt.

Primum igitur sciendum est, totum deliramentum de satisfactionibus, quas uocant opera indebita reijciendum esse, iuxta hoc dictum, Frustra colunt me mandatis hominum. Sed post pœnitentiam sequi debet noua obedientia,à Deo præcepta, Ad hanc etiam elemosynæ pertinent, quæ dandæ sunt pro modo facultatum.Et quanquam hæc opera non merentur remissionem culpæ uel pœnæ eternæ,tamen promissio Dei certa & credenda est, quod Deus uere ignoscat agentibus pœnitentiam,credentibus & inuocantibus ipsum,& uelit tollere aut mitigare pœnas corporales

Noua obedientia sequi debet pœnitentiam,

Modg in dando Elemosyna

porales. Hæc beneficia fide petenda & expectanda sunt cum agimus pœnitentiam. Ac minus esset calamitatum publicarum & priuatarum, si hac fide peteremus mitigationem & agere-
Zach. 1. mus pœnitentiam, Iuxta illud Zachariæ, Conuertimini ad me, scilicet agentes pœnitentiam, & credentes & inuocantes me, Et conuertar ad uos, scilicet dandis beneficijs.

Quod autem de pœnis obijcitur. Adam, Dauid, Osias, Manasses, Nabogdonosor, & multi quotidie puniuntur, Ergo cum peccata non sine pœnis remittantur, necessaria est satisfactio. Respondeo, Neganda est consequentia, nam pœnæ illæ nec satisfactiones, nec compensationes sunt, nec merentur remissionem culpæ nec damnationis, Sed sunt singularia Dei opera, quibus uocat lapsos ad pœnitentiam aut exercet Sanctos, Sicut scriptum est, Iudicium à domo Dei incipit, Et quanquam Deus uult pœnas illas exempla esse omnibus, quæ admoneat omnes de ira & iudicio Dei, tamē multis parcit, ut Niniuitis, & in Euangelio passim remittit sine pœnis.

Pœnæ sunt testimonia iudicij Dei &c.

Exempla pœnarum sunt testimonia iudicij Dei, quod uere Deus aliquando omnes impios puniturus sit, Sicut prima concio inquit, Si male-
Gen. 4. feceris, peccatum tuum quiescet donec reuelabitur. Q. d. Etsi aliquandiu differtur pœna, & eris securo ac ocioso animo, tamen tandem Deus iudicabit & puniet. Ex

Ex Exod. 32. Ego autem in die uisitationis meæ uisitabo peccata eorum, Q. d. Etsi differo pœnas, tamen non propterea existimate me obliuisci scelera, non humano consilio, sed meo constituo pœnas, Do spacium pœnitentiæ, Ideo metui uolo, & uos ad pœnitentiam uoco.

Sic de pœnis sentiendum est, non quod sint satisfactiones, sed sint testimonia iudicij Dei, & nos uocēt ad pœnitentiā, aut exerceāt Sanctos.

Alia exempla ubi mitigatæ aut sublatæ sunt pœnæ, sunt dulcissimæ consolationes, quæ testantur agentibus pœnitentiam, remitti aut mitigari pœnam, Sicut docet Esaias, cap. 1.

Cæterum exempla Sanctorum, ut Abel, Esaiæ, Ieremiæ, Iohannis Baptistæ, & similium non sunt pœnæ, sed exercitia, ut ante dictum est. Quia oportet Ecclesiam subiectam esse cruci, ut agnoscat magnitudinē peccati hærentis in carne, Et rursus abolita carne, inchoetur nouitas spiritualis inter afflictiones.

Ecclesia subiecta cruci.

Hæc breuiter de afflictionibus adieci, ut Lectores admoniti repudient deliramēta de satisfactionibus, & sciant nec pœnas diuinitus irrogatas, nec nostra opera satisfactiones esse.

Sed hic obijciunt, Textus inquit, Redime, Ergo significat opera esse precium seu meritū, Respondeo breuiter, Vocabulū significat cessationem, non compensationē, Quasi dicat, Cessa à

Redime peccata.

peccatis,& recte facito,seu libera te à peccatis quod idem est,Cessa à peccatis &c. Sed non ero prolixus in hac Grammatica cauillatione tractanda. Opponantur alia illustria testimonia quæ loquuntur de gratuita remissione,& de fide in Christum, & de sacrificio Christi.

Origenis allegoria

ORigenes transformàuit hanc Historiam in allegoriam prorsus intempestiuam de diabolo. Scripsit significari per regem Babylonicum diabolum eiectum per superbiam &c. Et aiunt addidisse errorem de liberatione diaboli. Sed hæc portentosa deliria improbanda sunt, & fugiendæ absurdæ allegoriæ.

Exemplum pœnitētiæ.

Nos Historiam retineamus,& memineri-mus illustre exemplum pœnitentiæ propositum esse, in quo admonemur de securitate, de pœnis, de gratuita remissione peccatorum, de uocatione Gentium, de promissione, de uera fide, de fructibus pœnitentiæ,de Principum officijs &c.

Fidei uox

Veræ fidei uox est, qua hic cognoscit non solum potentiam Dei, sed etiam uoluntatem,scilicet,quod puniat superbos,& remittat peccata agentibus pœnitentiam, exaudiat & saluet inuocantes. Hæc agnitio est uera fides, quam hic profitetur, cum ait, Gradientes in superbia humiliat. Ergo agnoscit Deum non ociosum, sed uere punientem.

Addit etiam, Omnes uiæ eius iudicia,id est, prædicat

prædicat Deum esse iustum, punientem eos qui ipsum contemnunt, & recipientem in gratiam agentes pœnitentiam,sicut ei Propheta dixerat, Nam ad Prophetæ concionem respiciendum est, Agnoscit rex se à Deo punitum esse, & nunc pœna liberatum. Agit igitur gratias pro liberatione, & recordatur promissionis,credit remissionem peccatorum &c.

CAPVT V.

SVpra proposuit Regem agentem pœnitentiam,& propagantem ueros cultus, quem Deus etiam ornauit præmijs. Nunc addit contrarium exemplum regis impij, restituentis idolatriam, non agentis pœnitentiam, quem Deus punit & regno exuit.

Primum autem historia consideranda est, Nabogdonosor regnauit annos 45. Patris pietatē imitatus est filius Euilmerodach, qui Ieconiæ regi Iuda tribuit regium honorem,& magnis beneficijs affecit populum Dei. Regnauit autem Euilmerodach annos 23. Euilmero. 23

Baltasar

Huic successit Baltasar dissimilis maiorū, & relapsus ad idolatriam, Qui, ut testaretur se hostem esse ueræ doctrinæ,te confirmaret idolatras, prophanabat Iudaica pocula, & mani-

festo contemptu insultabat Deo. Sicut Rapsaces & Senacherib 4. Regum 18. & 19. Et sicut Iudæi Christum deridebant, Si filius Dei est descendat de cruce. Has blasphemias cito sequuntur pœnæ, iuxta secundum præceptum, Non habebit Deus insontem &c.

I.

Potentia diaboli.

Hæc Historia primum admonet nos de horribili potētia Diaboli, qui omnibus seculis abutitur sūmis principibus ad confirmandā idolatriam, & lacerandam Ecclesiam. Quare pauci Principes retinent ueros cultus Dei, & contra hoc scandalum necesse est præmunitos esse animos piorum, Et prodest pijs intelligere Principū peccata, qui ideo corrumpunt ucram doctrinam, ut attemperent religiones suis utilitatibus, quod est ucre & simpliciter illudere Christo, Et huius rei habet hæc ætas multa exemplа.

II.

Secundo, Hæc historia hortatur Principes ad pietatem, & admonet de pœnis impiorum.

III.

Mutationes regnorum.

Tertio, testatur mutationes regnorum fieri diuinitus, propter uaria peccata Principum.

Hic punit Deus idolatriam & blasphemiam, sicut in Manasse, & regibus Israel, In Dauide puniuit adulterium & consilium cædis.

Sed plerumq; fit ut concurrant peccata populi & principum, Sicut Osee 4. dicitur, Qualis sacerdos, talis populus. Nec dubium est plærasq; calamitates mundi nunc accidere, propter multiplicem idolatriam, in missis, inuocatione Sanctorum, et alijs erroribus ac impijs cultibus. Hinc sunt Turcici successus, bella intestina, & aliæ dissipationes. Hoseæ 4.

IIII.

DE REBVS SACRIS.

Quarto, Hic de sacris rebus quæritur An nō liceat eas transferre ad prophanos usus? Respondeo, Consecratas sine uerbo Dei non esse discernendas à prophanis, quod ad cōsecrationē attinet, Quia nulla est cōsecratio sine uerbo Dei, imo impietas est fingere consecrationem sine uerbo dei, Sicut in Act. cap. 11. clare dicitur, Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris &c. Res consecratæ.

Quare pij rebus illis uti possunt, quæ fuerūt dedicatæ templis nostris, si alioqui teneant eas, sine furto aut aliorum iniuria, Imo peccant, qui non utuntur propter superstitionem, quasi sint res sacræ, quibus uelit Deus peculiarem reuerentiam tribui, quia sine uerbo Dei non debet Res dedicatæ templis.

debet ille honos tribui ullis rebus. Præterea recte faciunt qui idolis consecrata prophanant, Sicut Rachel patri simulachra aurea rapuit.

Idolis consecrata.

Aliud est de consecratis uerbo Dei, Sicut in lege Mosaica erant certæ res consecratæ, à quibus populus debebat abstinere propter uerbum Dei, quod ad illa tempora & illas res pertinebat. Et tamen ibi quoq; licuit pijs in necessitate uti illis rebus, Vt ostendit exemplum Dauidis comedentis panes propositionis &c.

Consecrata uerbo Dei.

Sed Baltasar hic prophanat res diuinitus cõsecratas, & addit blasphemias, Ideo enim prophanat ut ostendat se esse hostem Dei, sicut textus clare dicit, Laudabant Deos aureos, ligneos &c. Sicut enim Iulianus restituere conatus est idolatriam. Ita hic Baltasar adiunxerat sibi hostes ueræ doctrinæ, & facicbat spem restituendæ idolatriæ. Quare prudenter discernenda sunt facta Rachel & Baltasaris, ut similia iudicari possint.

Baltasar porphanat res diuinitus consecratas.

Non peccat qui res templorum ad usus prophanos transfert, scilicet, si id sine furto & aliorum iniuria fiat. Vt enim furtum est, si priuatus res fisci ciuitatis auferat, sine legitimo contractu, Ita furtum est, si priuatus aliquid auferat ex rebus Ecclesiasticis, sine iusto contractu. Possunt autem res Ecclesiasticæ, per contractus transferri ab ijs qui legitime administrant eas, ex probabili causa, sicut aliæ res fisci. Por

Porro superior dominus, ut defensor est aliorum publicorum bonorum, sic est defensor Ecclesiasticorum bonorum, Et ut Principis interest, si ciuitas bona fisci male administrat, curare ut diligentius & utilius collocentur. Ita de facultatibus Ecclesiasticis interest Principum curare, ut inde alantur idonei doctores & scholastici, Et si fruuntur eis hostes Euangelij aut ocioſi, debent curare ut his remotis homines idonei substituantur. Sicut in C. præcipitur, Et scriptura inquit. Qui non laborat, non manducet.

Idonei Ministri alendi ex bonis Ecclesiast. non Episcopi Canonici & Episcopi &c.

Quare singuli Principes in suis ditionibus debebant ocioſos et hostes Euangelij, Episcopos Canonicos et monachos eijcere ex possessionibus facultatum Ecclesiasticarum, & curare ut idonei ministri cum coniugibus & liberis honeste alerentur. Item ut pauperes scholastici ex Ecclesiasticis facultatibus sustentarentur, ad conseruanda studia Ecclesiæ necessaria, Sicut inquit Paulus, Nemo militat suis stipendijs, Quare uictus non solum docentibus, sed etiam discentibus debetur, Et iniustissimum est suppeditare luxui Canonicorum, & interea negligere non solum Pastores, sed etiam ipsa studia, quæ sine publicis auxilijs conseruari non possunt.

Victus debetur docentib. & discentib.

Nec habent potestatem superiores domini transferendi ad se illa bona Ecclesiastica defraudatis Ecclesijs, hoc est, quantum opus est

Ecclesijs

Ecclesijs impertire debent. Id debebant facere etiamsi de proprio esset largiendum, quanto magis ante partæ res Ecclesijs conseruãdæ sunt.

Sed si superest, aut sunt bona quæ Ecclesia non potest administrare, quia Episcopis non congruunt politica imperia, Hæc superior dominus recte ad se transfert, Vt superiores domini, debebant imperia, ditiones, exercitus Episcoporum ad se transferre, sed interea curare, ut ex bonis prospiceretur Ecclesijs.

V.

In mutatione regnorũ conseruat Deus Ecclesiam.

QVinto, In mutatione regni Deus nõ obliuiscitur Ecclesiæ suæ, Sicut Christus nos consolatur, Matth. 24. Cum audietis rumores bellorum, ne turbemini. Prudenter enim discernenda sunt regna mundi à regno æterno, quod est Ecclesia, Et quanquam bella cõcutiunt Ecclesias in mutationibus regnorũ, tamen pij debent intueri hanc consolationẽ, quod Ecclesia sit æternũ regnũ, non debent desperatione desciscere ad impios, sicut fit nunc in Græcia. Contra hanc infirmitatẽ cõsolari pios Christus uoluit, Cũ audietis rũores bellorũ, ne turbemini.

Itaq; hic in regni mutatione Deus rursus euehit Danielem, & attribuit ei maiorem autoritatem, quam antea habuit, ut noui reges etiam conuertantur ad agnitionem Dei, ut seruetur Ecclesia

clesia, & extent publica miracula, quæ testẽtur hunc populũ habere uerbũ Dei, & ueros cultus.

Non tantum huic regi denunciant exicium uerba scripta in pariete, sed exemplũ in genere significat modũ mutationũ omnibus tẽporibus.

Mane.

Prima uox Mane, id est, numerauit, significat Deum constituere metas Tyrannis, ultra quas progredi non possunt, Consolatur itaq; omnes pios, omnibus temporibus, ut sciant sæuiciã nec perpetuam nec diuturnã esse, Sicut Psalmus inquit. Fiant dies eius pauci. &c. Quare prima uox admonet Principes de iudicio Dei, quod metas eis constituerit, Consolatur pios quod non sit duratura sæuicia, sicut omnium temporum historiæ testantur.

Sæuicia Tyrannorum non diuturna.

Reliquæ duæ uoces, loquuntur de pœnis. Est autem regum & gubernatorum prima pœna, autoritatis amissio, Sicut dicitur Psal. 107. Effusus est contemptus super Principes, &, Errare fecit eos in inuio, & non in uia, Et adiuuit pauperem ex afflictione, & pauit familias ut oues. Cum enim Imperia stent diuinitus, Deus addit gubernatoribus autoritatem, Vt 1. Regum 10. Et abijt cum eo pars exercitus, quorũ Deus tetigerat corda. Et alio Psalmo. Qui dat salutẽ regibus. Et exempla omnium ætatum testantur, heroicos uiros autoritate ualuisse, & non humanis modis aut uiribus retinuisse uolũtates.

Autoritatis Amissio

Heroici uiri autoritate ualent.

Ideo quandocunq; impendet mutatio, autoritas mutatur. Aliter iudicat consensus bonorum, alio inclinant animi, quàm ante, ut nunc de statu Pontificio apparet.

Altera pœna est ultima, uidelicet, regni amissio, Vt Sauli succedit Dauid, Et hic Chaldæis et Assyrijs succedunt Medi & Persæ. Atq; ita finis est primæ Monarchiæ, & aurei regni.

Regni amissio.

Desinant igitur nunc quoq; Tyrani opibus & potentia sua confidere, & cogitent se facili casu posse amittere sua Imperia. Vt Illud florentissimum regnum occupauerunt Persæ, qui admodum exiguas uires initio habuerunt, Agnoscebant igitur diuinitus se potitos esse Babylone, Nam & Xenophon scribit, Captam esse urbem tali tempore, cum celebrarentur dies festi, & agitarentur conuiuia magna securitate, Alludens haud dubie ad hoc conuiuium à Daniele descriptum.

Quali tempore capta Babylon.

Scribit etiam apud Cyrum fuisse duos Principes ex regno Baltasaris. Gobriam, & Gadatã, qui primi ingressi sunt urbem atq; arcem, & regem trucidauerunt, Nam Gobriæ filium in uenatione rex Baltasar iniuste per inuidiam occiderat. Ex horum & similium sermonibus, haud dubie Daniel cepit innotescere duobus regibus, Dario & Cyro, Etsi autem hunc Darium Medum ante Cyrum Græci non nominant, tamen uidetur

uidetur ille ipse esse, qui à Xenophonte appellatur, Cyaxares Medus, cui successit Cyrus. Cyaxares.

CAPVT VI.

I.

PRimum exemplum monet quod uictorias sequi debeat constitutio reipub. & præcipue ueræ religionis restitutio, Sicut hic Prouinciæ ordinantur, legũntur præsides, & præficitur Daniel doctor ueræ religionis. Itaq; uicissim ornat Deus Persas ingenti gloria, Iuxta illud, Glorificantes me glorificabo.

II.

SEcundum exemplum ostendit, Non deesse Ecclesiæ persecutionem, & artificiose irretiri Principum animos, Erant duo Reges, Darius senior, & Cyrus iunior, & non natus patre rege, sed gloria superior. Hæc dissimilitudo facilime parit suspiciones & simultates, Sicut & Xenophon scribit, Cyaxaren offensum gloria Cyri, etiam lachrymantem cum eo expostulasse & questum esse, se contemni, tametsi placatur

Darius senior, & Cyrus iunior.

WBP Opole

mirifica diligentia & fide Cyri. Facile igitur fuit astutis & aulicis ingenijs inuenire technam ad impellendum regem, qui nolebant crescere Cyrum. Ideo patitur fieri edictum, ut a se omnia beneficia petantur.

Tales habet diabolus ministros, qui captatis occasionib. regum animos astute à ueritate auertunt, ubi summa officij & uirtutis specie insidiæ struuntur. Ita hic dum bonus senex, suo honori aduersus collegam, consuli arbitratur, non uidet quantum admittat sceleris, quod in Edicto etiam Dei inuocatio prohibetur.

Edictum Darii.

Monet igitur hoc exemplum, ut cauti sint Principes, in obseruandis talib. insidijs, ac præsertim in legibus & edictis condendis.

III.

TErtio, proponitur exemplum infirmæ fidei. Diligenter autem discernendum est inter infirmos & persecutores. Infirmus est, qui amat & amplectitur doctrinam, & propagare cupit, patitur se doceri, ac studet proficere. Cupit etiam saluos esse doctores, & confitetur aliquo modo, etiamsi non satis libere nec satis fortiter propugnat. Neq; tamen negat aut oppugnat doctrinam. Talem iubet Paulus recipi, & addit, Deus eum recepit, & potest eum confirmare. Tales erant Apostoli tempore mortis Christi.

Infirmus.

Rom. 14.

Et quidē ita gubernat Deus Sanctos, ut suā infir-

infirmitatem & habeant & agnoscant, ex qua tandem eluctantur. Ideo dicit Esaias. Linum fumigans non extinguit. Et Psal. 144. Alleuat dominus omnes qui corruūt, Et erigit omnes elisos.

Darius infirmitate lapsus.

Sic et hoc loco infirmus est Darius, amplectitur doctrinā, cupit defendere confitentē, adiuuat etiā eū suo testimonio, & sua confessione. Hæc sunt signa piæ mentis, nec dubitat de caussa, sed de facultate sua dubitat. Arbitratur se unum, præsertim in hac regni nouitate, nō posse obtinere quod uolebat, nec licere soli sententiā omnium Principum improbare. Et isti non leuiter pugnauerunt, toto die contendunt, urgent legis autoritatem, dicunt exemplum fore perniciosum, & contra regnum, si retractentur Edicta. Tandem igitur uictus Rex dubitans uel de autoritate sua, uel de facultate, permittit ut uincant accusatores.

Quanquam igitur peccauit Darius, tamen infirmitate lapsus est, & contra furorem accusatorum sustentat se quadam scintilla fidei, quæ ostendit, non ipsum, sed Principes esse supplicij autores, etiamsi ipse non satis fortiter eos repressérat. Ostendit igitur suam confessionem, Deus tuus, inquiens, liberabit te, Tales infirmos Deus subleuat, ut hic apparet. Sequitur enim statim acerbissima pœnitentia Regis, Ac deinde tantū fidei robur, tāta magnitudo animi, ut puniat etiā accusatores.

Persecutores doctrinæ.

Econtra uero persecutores sunt, qui non amant nec amplectuntur doctrinam, nec doceri se patiuntur, nec proficere studeant, nec tuentur Doctores, nec propagare cupiunt ea quæ intelligunt, Sed mallent quoq; sepelire & obruere, ac significant odium. Hæc qui faciunt cognita doctrina, timeant iudicium Dei de Blasphemis. Estq; de eis seruanda regula Pauli, Hereticũ hominem post unã atq; alteram monitionẽ uitabis, quia est suo ipsius testimonio condẽnatus.

Tit. 3.

Iam nos exemplo Darij agnoscamus nostrã infirmitatem & proficere studeamus, ac rogemus sicut ille Marci 9. Credo domine, sed adiuua incredulitatem meam.

Duplex consolatio exhibita regi.

Et memineris hoc loco duplicem consolationem Regi exhibitam esse, uidelicet, Non solum Daniel liberatus est suo periculo, sed etiam rex liberatus est à contagio parricidij, & consecutus remissionem peccatorum. Hæc consolatio quæ ad ipsius conscientiam proprie pertinuit non minus miraculum fuit quam alterum.

IIII.

QVarto exemplũ de iniustis legibus retractandis, hoc tempore maxime obseruandum est.

V.

Quinto

Danielis confessio.

QVinto, Danielis confessio hortatur nos ut aduersemur impijs Edictis, Quia publice orauit apertis fenestris, Hortatur item ad precandum, & quidem significat modum, quod spectans ad Hierusalem, dixerit suas preces, id est, fretus promissione data ueræ Ecclesiæ. Quia 3. Regum 8. iubentur exules orantes se uertere uersus Hierosolymam. Sic se uertit Daniel uersus occasum meridianum, hoc est, cogitans de mandato & promissione, quod Deus uelit seruare hunc populum, & exaudire propter promissum Dominum. Prorsus sicut Euangelium docet nos orando intueri promissionem, & petere ac expectare auxilium propter Christum. Sic illi templum intuentes, de promissione & de uenturo Domino cogitabant.

VI.

SExto, Periculum Danielis pingit robur & uiolentiam hostium Christi, Sicut Daniel imbecillis obijcitur leonib. sic tota Ecclesia habet hostes ualidissimos, Diabolum, Reges, potentes, superbos, præstantes autoritate & opibus in mundo.

hostes Ecclesiæ.

VII.

SEptimo, Liberatio Danielis est testimoniũ quod Deus adsit Sanctis, & seruet eos suo iudicio, aliàs corpore, alias spiritu.

Danielis liberatio.

Est autem hic duplex liberatio, Daniel liberatur à morte, Rex liberatur à peccato, & à morte æterna, Discit hic remissionē peccatorum & confirmatur in fide. Eam liberationem & Daniel præcipue optauit, ut Deus glorificaretur, & Rex reuocaretur in uiā, & intelligit Rex ipse multo hanc esse maiorem quàm erat incolumitas Danielis, Ideo ardētissimo pectore agit gratias Deo, ac edit testimonia confessionis.

VIII.

Octauo. Tres sunt insignes sententiæ in textu, de fide & operibus. Præcipua est de fide, cum inquit, Credidit Deo suo.

Fides impetrat ingentia beneficia.

Quanquam autem breuis est sententia, tamen admonet Lectorem de tota doctrina fidei, quod Deus requirat fidem & quod fides impetret ingentia dona. Credidit, uidelicet initio proposito impio edicto, non abiecit fidem & professionē, sed constanter confessus, se Deum Israel inuocare, & hac fide petiuit & expectauit à Deo auxilium, pro Rege & pro se, uidelicet ne deleretur in regno uera doctrina.

Fides.

Significat igitur fides hic, ut alibi, fiduciam quæ audet constanter confiteri, & statuit Deum nos per misericordiā recipere, & uelle saluare, & expectat auxiliū pro Ecclesia, pro nobis, pro ijs, qui sunt conuertēdi. Hanc fidē requirit Deus, & hæc impetrat beneficia, Iuxta illud Esaiæ, Qui

Qui confidit in dominum, non pudefiet. Item Matth. 21. Quicquid petieritis credentes accipietis. Vt igitur fide impetrarunt auxiliū, Moises ad mare rubrum, Esaias in obsidione urbis, & alij Sancti in ueris periculis, Ita hic Daniel fide impetrat liberationem.

Hæc exempla nos quoq; in confessione & omnibus periculis exuscitent, & ad fidem ac inuocationē adhortentur, Suntq; opponenda hæc testimonia aduersarijs, qui de operibus multum uociferantur & reiciunt doctrinam de fide.

Iustitia operum in credentibus.

Reliquæ duæ sententiæ loquuntur de iustitia operum, quæ & coram Deo in credentibus esse debet, & coram hominibus, Diserte inquit Daniel, Inuenta est mihi iustitia corā Deo, Deinde addit etiam, Coram te rex nihil mali feci.

Obseruabis igitur hæc tria proponi fidem, item inchoatam obedientiam, quæ etiamsi est immunda, tamen placet Deo in credentibus, qui fide iusti sunt. Oportet enim adesse in nobis iustitiā bonæ conscientiæ, ut inquit Paulus 2. Corin: 1. Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ.

Ita hic Daniel ait. Inuenta est mihi iustitia coram Deo, Quod ut recte intelligatur, adiunge alterā sententiam de fide, Credidit Deo suo, Nequaquā enim uult Daniel se esse iustum propter propriam dignitatem aut suas uirtutes,

sed per misericordiam fide. Et tamen scit requiri & placere Deo iusticiam bonæ conscientiæ in credentibus.

Tertio additur iusticia erga homines, nam & coram hominibus conspici innocentiã oportet exempli causa, iuxta illud, Luceat Lux uestra &c.

Et diligenter obseruandum est, Quod quanquam fecit contra edictum, tamen affirmat se nihil mali fecisse. Hanc uocem Danielis ad nos hoc tempore transferamus. Quanquam enim contra edicta Imperatoris facimus, tamen sciamus nos nihil mali contra eum facere, nec esse sedicioſos nec lædere maiestatem superiorum. Talia enim edicta uiolari necesse est, quæ quidem ipsi pro inanibus habere debent. Ita nihil mali contra Imperatorem faciebat Nicomedensis patricius, qui Edictum publice propositũ conscripsit. Opponamus igitur uocem Danielis, his qui accusant nos contumaciæ, & uituperant tanquam sedicioſos. Ad hæc reclamemus, Nos nihil mali contra Imperatorem facere.

Daniel exemplo suo hortatur nos ut impiis Edictis adsentiamur.

IX.

NOno, Pœna calumniatorum admonet hostes Euangelij de iudicio Dei, & adhortatur eos ad pœnitentiam.

X.

Decimo

DEcimo, Vt supra exemplum Nabogdonosor de officio Principum docet, quod debeant abolere impios cultus &c. Sic Darij exemplum hoc loco idem docet, qui etiam Edictum proponit de colendo Deo Danielis.

XI.

VNdecimo, Obseruanda est in Edicto regis Euangelica concio, ait, Hunc Deum Danielis esse Liberatorem & Saluatorem. Nominat deum Danielis, id est, qui agnoscitur & colitur fide uerbi, quod prædicat Daniel, quia uerbum diuinitus traditum discernit Ecclesiam à gentibus. Deus enim non uult agnosci aut coli sine aliquo suo uerbo & testimonio. Ideo dicitur, Deus Abraham, id est, Qui dedit hoc uerbum, has promissiones Abrahæ, &c. Sic dicitur Deus Israel, qui eduxi te de terra Ægypti. Sic nos inuocamus Deum patrem domini nostri Iesu Christi. Testatur igitur Rex illum Deũ esse uerum deum, cuius uerbum prædicat Daniel.

Deus Danielis.

Deus Abrahã.

Deinde addit alterũ discrimen, Hunc Deũ esse Liberatorem & Saluatorem, Nam & hoc discrimen est uerę religionis à ceteris omnibus.

Deus liberator & saluator.

Vbi tantum est legis noticia, manet dubitatio, & afflicti non possunt statuere, Deũ uere uelle misereri, exaudire, iuuare, Sed Euangeliũ clamitat, quod Deus gratis nos recipiat credentes

tes, Item quod uere uelit exaudire & saluare quod hanc fidem requirat, quod hoc cultu præcipue coli uelit. Opponenda est igitur uox Euangelij, & promissio naturali dubitationi & Ethnicis opinionibus, & excitanda fides, ne arguamus Deũ mẽdacij. Quare hæc concio in edicto, quæ prædicat Deũ esse liberatorẽ & saluatorẽ, uere Euangelica est, sicut illæ in Psal. 147. Qui sanat cõtritos corde, et alligat cõtriciones eorũ. Hæc fides in quotidiana inuocatiõe exercẽda est

Historia vij Cap. Pardus Historia. nũ vij Cap.

CAP. VII.

Visiones de successione Imperiorũ.

IC Daniel inchoat proprias Visiones de successione Imperiorum, & de aduentu Christi, ac certamine Ecclesiæ, quod postremis temporibus futurum erat. Ideo enim hæc uisio exhibita est, ut significaretur tempus aduentus Christi, ne propter morã et propter afflictiones pij desperarent de promissis.

Cur exhibuit ista visio

Porro iterum in his uaticinijs admoneo. quod supra dictum est, multipliciter erudiri & confirmari Ecclesiam, Primũ testantur Deũ esse autorem Imperiorum, Item defendi & seruari Ecclesiam inter hæc imperia.

Secundo, cum prædictiones de omnibus Imperijs

perijs euenerint, Constat haud dubie diuinas esse Quare fatendum est istos Prophetas uere habuisse uerbum Dei, & hanc doctrinam quam nobis tradiderunt uere diuinam esse.

Tertio, monent etiam nos de futuris periculis, ut obseruemus, qualis sit Antichristus, ne incauti assentiamur belligerantibus cum uera Ecclesia, nec propter scandala deficiamus a fide.

ENARRATIO.

VT autem supra quatuor Monarchias constituit, ita hæc uisio easdem Monarchias ostendit alia specie. Pharao vj ego ei vidi duriciam spũs

Leo significat Chaldæos & Assyrios. Duæ alæ significant duas præcipuas gentes, quæ pernices regnauerunt Chaldeos & Assyrios. Eleuatur supra terram, & mutatur in figuram hominis, id est, regnum ualde fit glorioſum, & deponit immanitatẽ, quia uocatur ad agnitionẽ Dei.

Leo Et ut ma, gis rendrem Joseph duris Idem resp.

Vrsus significat Persas. Tres longi dentes in ore, significant tres præcipuos reges, Cyrum, Darium, Artaxerxen.

Vrsus.

Pardus significat Alexandrum Macedonẽ. Quatuor alæ et quatuor capita successores sunt Nam post ingentia certamina quatuor duces post Alexandrum, obtinuerunt regna maxima, Seleucus Syriã & ulteriora, Ptolemeus Aegyptum, Antigonus Asiam minorem, Antipater Macedoniam. Natura

Pardus. Successores Alexandri

Aliqũ finis Regnũ ponens Assyrios. Aliqũ ponens Chaldæos. Sũt apd Vos. aliqũ ponens Saxones Francos. et nũ Austriacos (?)

Natura Pardi. Natura Pardi uel Pantheræ conuenit Græcis ingenijs, sunt maculosæ, fragrantes, terribili capite, uenãtur bestias odore, & occultato capite, animosissime dimicant pro natis & sobole, nulla tela formidãtes. Capiũtur uino inebriatæ.

Romanũ Imperium. QVarta bestia significat Romanum imperium, quod significat omnium fore truculentissimum, Vel quia foris difficilima bella gessit, uel quia habuit plurima ciuilia bella uel quia maxime seuijt in Ecclesiam, uel quia deleuit gentem Iudaicam.

Residuum pedibus cõculcabat. Sed præcipue obseruanda est hæc particula, quod inquit, Residuum pedibus conculcabat. Hæc pictura significat postremam Imperij partem habituram plus crudelitatis & calamitatũ. Vt apparet Italiam nunc annis fere nongentis miserabiliter dilaceratã esse, Primum à Gottis, Græcis, postea à Longobardis, deinde à nostris Imperatoribus usq; ad hoc tempus, Residuum, id est, partẽ Imperij reliquam, Pedes, id est postremi Imperatores, maxime conculcabunt.

Ecclesia cõculcata &c Sed non solum accommodanda est significatio ad ciuilia, uerum etiam ad Ecclesiam, Reges postremi maxime conculcabunt Ecclesiam, sicut iam annis sexcentis apparet, Reges esse satellites Pontificum, & crudelitatem horribilem in Ecclesiam exercere ad defensionem idolatriæ.

Decem cornua. Decem cornua significant maximas prouincias

tincias Imperij, Nec de numero anxie disputandum est, quia septenarius & denarius usitate in scripturis significant magnum numerum, ut in Hiob, En decies me confunditis. Item in Euangelio Matth. 25. Simile est regnum cœlorum decem uirginibus. Intelligit igitur multa ampla regna, ac plura quam superiores Monarchiæ habuerunt. Denarius numerus.

Sed tamen si quis uolet numerare, non inepte quadrat enumeratio maximarum prouinciarum, Vt Italia, Hispania, Gallia, Germania, Illyricum, Græcia, Africa, Aegyptus, Asia, Syria, Hæ fuerunt amplissimæ imperij prouinciæ, Ac singulis uicinæ partes addendæ sunt, ut Illyrico Pannonia, Græciæ Macedonia.

Ingens Cornu. EXoritur autem in fronte ingens Cornu tribus alijs cornibus euulsis, Id cornu ait potentius fore cæteris uicinis mutaturum religionem Christi, & habiturũ ingentes successus, bellaturum cum Sanctis,

Dissipatio Romanæ Monarchiæ. Hæc necesse est intelligi de regno aliquo exorto in dissipatione Romanæ Monarchiæ, quod est potentius ceteris regnis, & profitetur religionem ac doctrinã pugnantẽ cũ Euangelio interficit Sanctos, & habet ingentes successus.

Cum autem constet multo ante præterijsse tempus, quo Romana Monarchia collapsa est, Historiam mundi consideremus, & ex ipso euentu sumã

tu ſumamus interpretationem. Præſertim cum hæc ipſa uaticinia maxime tradita ſint, ut moneant & confirment pios, quorum ætas incidit in ea pericula, quæ minitatur Eccleſiæ nouæ illa dominatio, oriens poſt collapſam Romanam Monarchiam.

Mahometi cum regnũ

QVod eſt autem Regnũ ſtatim natũ collabente Romana Monarchia, proponens dogma, quod aperte contumelioſum eſt in filium Dei, & aperte abolet ſcripturam Propheticam & Apoſtolicam, & cogit armis alias Gentes ad amplectendam nouam, commẽticiam & impiam doctrinam, & potentia omnibus Regnis antecellit? Res loquitur ipſa id eſſe regnum Mahometicum, hoc eſt Saracenicum & Turcicum, Nam Turcicum ortum eſt ex Saracenico, ſeu pars eſt.

Dõinatio Pontificia hypocriſi creuit.

Nec admiſceo huic loco Pontificiam dominationem, nam hæc alio loco deſcribitur, ut poſtea indicabo. Fit hic mentio regni armis conſtituti, At dominatio Pontificia præſtigijs ceremõiarum & hyprocriſi creuit, & magis alienis armis Regum quam ſuis munita eſt. Sequitur autem alius locus infra, quẽ cum Paulus ad pontificiam dominationẽ transferat, ſequar & ego Apoſtoli interpretationem ut decet.

Nunc de uaticinio huius loci dicã breuiter. Cõueniunt ad Saracenicum regnum. Tempus, Doctrina, Potentia, & Locus. De

De Tempore notæ ſunt Hiſtoriæ, Iam Galli dm Franci tenebant, Italiam Longobardi cum in oriente Mahometus Heraclij tempore ſeditionẽ mouet circiter annũ a Natali Chriſti 623. Collabente igitur Monarchia Romana Saracenicum regnum conſtitutum eſt, et quidem breui magnæ factæ ſunt acceſſiones. 1. Quo tempore conſtitutum ſit regnũ Saracenicum.

Doctrina deſcribitur in textu cum ait, Cornu habere oculos hominis, & os loquens grandia, & contumelioſa in Deum. 2.

Conſtat Mahometum, horribili audacia abolere omnia Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta, Eſt autem ueriſimum & præcipuum ſignum Eccleſiæ, profeſſio Propheticæ & Apoſtolicæ doctrinæ. Quare ſatis perſpicue conſtat, id regnum deo bellum inferre, quod abolet ſcripta Prophetarum & Apoſtolorum, Deinde & articulos præcipuos Euangelij penitus delet, Finxit Chriſtum eſſe doctorem ſimilẽ Moiſi aut alijs Prophetis, nec agnoſcit eſſe Saluatorem & uictimam pro peccatis hominum. Abijcit prorſus ea quæ de Filio Dei in Euangelio dicuntur, Ignorat prorſus doctrinam de fide & uera inuocatione, deniq; propriam Euangelij doctrinam delet. Tantum particulam retinet ciuilium præceptorum, quanquam hæc quoq; corrumpit. Concedit flagicioſas libidines, iubet armis cogi Gentes ad amplectendam impiam doctrinam, & in-

Mahometus abolet Prophetarũ & Apoſto. ſcripta

Doctrina Mahometẽ cõtumelioſa in Chriſtum &c.

& interfici aduersantes. Hoc uere est impium & infinitum latrocinium præcipere.

3. Potentia regni Mahometici,

De potentia etiam notæ sunt historiæ. Tota Africa, magna pars Asiæ, magna Europæ tenetur ab ijs qui Mahometi sententiam defendunt. Et nũc Turci omniũ latißime dominantur, quorum imperiũ hic non distinguitur a Saracenico.

Sed Ezechiel et Apocalypsis nominatim de hac barbarie concionãtur, quam scribit Ezechiel uenturam ab Aquilone postrema mundi ætate, & tribuit eis adpellationes Gog & Magog, quod Scythico more tecta circumferant, nec habeant certas sedes, Constat autem Turcos a Caucasi rupibus progressos, postea in Asia uagatos esse ac paulatim Galatiam & Ponti oram occupasse. Hanc barbariẽ uaticinantur Ezechiel & Apocalypsis postremo imperaturam esse, & quidem late uastaturã esse Ecclesias Dei, & tandem in montibus Israel perituram esse, ut postea dicam.

Gog & Magog. 1. de regno

4. De loco obseruandum est, quod nominatim inquit Daniel, Euulsa esse priora uel anteriora cornua. Significat defecturas fuisse Prouincias Romanas in oriente sitas. Et nominantur tria cornua. Primum enim statim coniunxerunt Sarraceni has tres regiones, Aegyptum, Syriam, & Ciliciæ oram. Quod uero postea plures Prouinciæ domitæ sunt, id non pugnat cum textu, qui hoc loco initium regni describit. Post-

Postquam exposui, quod regnum describatur, Iam causas consideremus cur Deus hæc patefecerit? Humanæ mentes sunt auidæ cognitionis futurorum quadam peruersa curiositate. Sed Deus maximas res initio patefecit, Aduentum filij sui, futurum iudicium, resuscitationem mortuorum, æternas pœnas impiorum, æternam gloriam piorum, Regnorum precipuorum successionem seu ordinem ante ultimum iudicium. Has tantas res cum non frustra monstrarit Deus, uoluntas eius diligenter consideranda est, Ac tunc quidẽ Danielẽ & cæteros hac doctrina erudijt de uita æterna, & uenturo iudicio.

Res maximæ patefactæ in sacris literis.

Nos magis etiam confirmare eadem doctrina debet, uidemus enim respondisse euentus, Extiterunt ordine quatuor Monarchiæ, Nunc dominatur gens inimica deo, quæ palam delet scripta Prophetica & Apostolica. Non dubitemus igitur euentura & cetera quæ uisio ostendit, uidelicet de iudicio, de pœnis impiorum, de gloria piorum, Sciamus certo hanc doctrinam quam Daniel professus est, diuinam esse, nec ab ea auelli nos sinamus.

Continet autem hic locus doctrinam, comminationem & consolationem.

Doctrina ad hanc ultimam ætatẽ maxime pertinet, Valde mouentur homines fortuna in utramq; partem, Cum autem fuerint ingentes

 successus

Successus & uictoriæ Turcici regni.

successus, et admirandæ uictoriæ regni Turcici, Ecclesiæ uero tam late uastatæ sint, sequuntur homines fortunam, multi ad Turcos deficiunt, & amplectuntur impiam doctrinam. Alij expetunt societatem & συμμαχίαν cum Turcis & quanquam non amplectuntur eorũ doctrinam tamen regnum impium adiuuant.

Rex Francis Gallis

Præmonet igitur nos Deus, ne capti admiratione potentiæ, aut fracti nostris ærumnis, deficiamus ab Euangelio. Manifestæ notæ sunt impij regni quæ hic describũtur, quod doctrina est contumeliosa in deum, & Sanctos trucidat. Sed euidens signũ sit quod scimus a Mahometo prorsus aboleri scripta Prophetica & Apostolica. Ad has notas addidit deus hoc testimonium quod sit damnaturus & in supplicia æterna abiecturus hanc bestiã, id est, totũ regnũ impium.

Comminatio est in textu, quam modo recensui, quæ regno Mahometico exitium denunciat.

Sed alia etiam Comminatio hic obseruanda est, quæ de calamitatibus Ecclesiæ concionatur.

Ecclesiæ calamitas diu durna sub Tyrannide Turcica.

Prædicit Regnũ Mahometicum bella moturum esse aduersus Sanctos, & futuras uastationes Ecclesiarũ, & cedes Sanctorũ. Hæc est tristis concio & aliena a iudicijs humanis. Cur imperium & uictorias tribuit Deus genti impiæ, palam contumelioſæ in Christum, palam delenti doctrinam Propheticam & Apostolicam? Cur nos qui

qui inuocamus Deũ & mediatorem filium Dei, qui retinemus doctrinam Propheticã & Apostolicam, finit aut deleri aut opprimi?

Nec de exigua aut breui calamitate concionari Danielẽ cuentus ostendit. In tota Africa & magna parte Asiæ deletũ est nomen Christi. In Europa, etsi in imperio Turcico adhuc passim reliquæ sunt Ecclesiæ, tamẽ adeo crudeli & barbarica seruitute premũtur, ut studia literarũ coli non possint, et sint Ecclesiæ sine Doctoribus, et multi paulatim nomen Christianũ abijciant. Ipse etiã Tyrannus a parentibus abstrahit certum numerũ liberorũ, quos ad militiam & suos ritus instituit. Hæc tristiora sunt ægyptiaca seruitute, & tamẽ quidam amentes expetũt hoc imperiũ.

Vastatio Ecclesiæ

Ecclesiarũ spes in Turcia.

QVæ sunt autẽ causæ tantarũ calamitatũ Ecclesiæ? Si hic hũana iudicia eõsulãtur, Nõne dubitabũt, an uere hũc oppressũ cœtũ diligat Deus? An sanguine filij redẽerit?

Sed hic intuenda est Ecclesiæ species inde usq; ab initio. Cũ primi parentes uidissent testimoniũ de cœlo exhibitũ in sacrificio Abel, quo in spem adducebantur propagandæ Ecclesiæ ad posteritatẽ, mox Abel interficitur, et reliquus est unus Cain impius, Huius etiam posteritas impia ciuitatem condit, & dominatur uiuis ad huc primis Parentibus, qui contemnebantur.

Qualis Ecclesiæ species fuerit inde usque ab initio.

Impij dominantur.

Post diluuium condita Babylone rursus

Forma Ecclę In Imio

Gentes palam contempta doctrina Nohæ & Sem, deficiunt a Deo, & exiguus cœtus piorum reliquus manet, qui miser uagatur incertis sedibus uidelicet familia Abrahæ.

Deinde in ægypto quam atrox seuicia in posteritatem exercetur.

Cum uero occupassent Palestinam, quantæ clades, regni mutationes, & dissipationes secutæ sunt, & quantula mundi pars erant Israelitæ, cum interim gentes ignaræ Dei summa Imperia tenuerint.

Talis cum plærumq; fuerit Ecclesiæ species agnoscamus iram Dei aduersus mundũ, & non deficiamus a Deo, etiam si hoc postremo tempore uidemus Ecclesiam duriter quassari, Illam autem hypothesin teneamus infixam animis, Mirabili Dei consilio & uoluntate, Ecclesiã subiectã esse cruci. Causæ etiam indicantur in doctrina Prophetarum & Apostolorum quas omnes nunc non recenseo.

Ecclesia cruci. subiecta mirabili Dei consilio &c.

Tantũ hoc de postrema senecta mundi consideremus, quod prædicunt Prophetæ & Apostoli mundũ pœnas daturũ esse, quod post sparsum Euangeliũ Tyranni seuiant in membra Christi, Deinde & ab illis ipsis qui gubernant Ecclesiã, polluta sit Ecclesia, Idolis, falsis dogmatibus, parricidijs Sanctorum, & libidinibus. Et ex his seminibus ortam esse Mahometicã pestem historia ostendit.

Cæ pmarũ

Crudelitas Tyrannorum in mẽbra Christi

Cum

Cum Arabia & Ægyptus, multis monstrosis dogmatibus dilacerarentur, Opinionũ confusio mouit leues homines, ut nouo dogmati Mahometi adplauderent, quod tollebat controuersias ueteres, & tantum politicas sententias & gratas humanis iudicijs proponit. Ideo dicit Daniel, Cornu habere oculos humanos. Vides igitur his ipsis exordijs punita esse dissidia, punitas factiones Samosatenam, Arianam, Manichæam, Nam his delirijs omnibus & pluribus illa ipsa loca referta erant.

Arabia & Ægyptus dilaceratæ monstrosis dogmatib.

Creuit postea potentia Turcica, ut puniretur mundus propter idola, cultus Sanctorũ & prophanatã cœnã Domini, et impurũ celibatũ.

Ac uide quomodo congruant tempora. Decretum de transsubstantiatione, ut uocant, quod confirmauit horribilem εἰδωλομανίαν, factũ est anno a natali Christi. 1215. Innocentio tertio Pontifice. Statim secuta sunt auspicia regni Othomanici, anno a natali Christi. 1250. Mox igitur post confirmationem idolomaniæ, Regnũ alibi exoriri cepit, & proferre arma uersus occidentem ad has Ecclesiæ labes puniendas.

Decretũ de transsubstãtiatione factum Anno 1215.

Regnum Othomani ci.

Hæc in comminatione hoc loco apud Danielem consideranda sunt, & errores emendandi & mores corrigendi, ac uera doctrina, uera inuocatio Dei in Ecclesia restituenda. Id si faciemus, Deus mitigabit pœnas, & reprimet arma

Turcica, Nõ enim sinet funditus deleri Ecclesiã.

Monarchiam non esse futuram.

Consolatio est addita, quod Daniel significat non futuram quintam Monarchiam, Quare Turcica potentia non erit par Romanæ, non opprimet totam Europam.

Vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis.

DE tempore uerba sunt obscura, Vsq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Sed in genere intelligo, longum tempus, & deinde subitam ac inexpectatam inclinationem, Quia dicit, Dimidium temporis, quasi dicat, Cum peruenerit ad fastigium Turcica potentia, & iam sperabit se potituram imperio totius orbis, & pollicebitur sibi dominationẽ sine fine, subita aliqua fiet inclinatio. Et mox illucescet letissimus ille dies, quo filius Dei resuscitabit mortuos, & Ecclesiæ suæ uitam & gloriam æternam tribuet, ac impios omnes abijciet in æternos cruciatus.

Ez. 38 Apo. 13 Gog & Magog.

Eadem de Gog & Magog apud Ezechielẽ & in Apocalypsi dicuntur. Ezechiel ait Gog et Magog, factis ingentibus ua stationibus, tandẽ in montibus Israel perituros esse.

Turci uincentur in montibus Israel.

Etsi de iudicio ultimo Christi intelligi potest, tamen arbitror significari prelia, quæ pijs erunt in hac ultima mundi senecta cum Turcis, qui uincentur in montibus Israel, id est, seu in locis Ecclesiæ, in qua uere sonat Euangelium, uel a populis uere inuocãtibus Deũ in fide filij eius Iesu Christi.

Non enim uincentur Turcæ, nisi per filiũ Dei dimicantẽ pro sua Ecclesia, ut infra clare inquit Daniel, cap. 12. Stabit Michael, id est, ordinabit hoc suum Christus, Dux magnus pro filijs populi. Sed & hæc ipsa apud Danielem & apud Ezechielem magnæ uastationes denunciantur, quas ut Deus mitiget, toto pectore petamus.

CAP. VIII

ALiquoties dictũ est, ad quid prosit tenere prædictiones de serie Monarchiarum, & omniũ temporũ usq; ad extremum iudicium. Est enim Ecclesiæ hac doctrina & consolatione opus, ne inter tot afflictiones & scandala desperet.

Causæ afflictionum quib Ecclesia subijcit.

Est etiam admonitione opus, ut causas cognoscamus afflictionũ, Hic diserte in cap. 8. inquit, Propter peccata populi permitti ut tantam erudelitatem, Antiochus exerceat, Sicut Paulus inquit, 2. Thes. 2. Quia ueritatem non dilexerũt, mittet eis deus efficacem deceptionẽ, ut credant mendacio, Hæ atroces cõminationes excitent nos, ut simus diligentiores in cõseruanda puritate doctrinæ, & in uita, ne Deus sinat exoriri maiores tenebras.

Porro cũ in proximo capite Daniel omnes

Monarchias et postremum regnum, belligerans cum uera Ecclesia descripserit, Nunc redit ad duas Monarchias clarius describendas, ad Persicam & Græcam, nam hæ erant proximæ, Et proderat pijs, præscire horribilem dissipationē, quam Antiochus Epiphanes facturus erat, ut haberent consolationem, nec deficerent, neue putarēt fore, ut omnino deleretur populus Dei.

Monarchia Persica & Græca. &c.

EST autem perspicuum uaticinium, & ex filio Dei declaratū angelo interroganti. Summam breuiter recitabo. Daniel sub Baltha saro abfuit ab aula, nec fuit in urbe Babylone, sed in Persia, quam Ebræi uocant Elam in arce Susis, quæ a rosis appellationem habet ad amnē Vlai, quem Strabo & Plinius Euleum uocant. Cū igitur iam instaret finis primæ Monarchiæ, uidit Daniel Persas imperio potituros esse, Ideo hæc ipsa uisio ei in Persia exhibetur.

Elam.

Euleus.

Videt Arietem in Persia stantem, hoc est ducem Cyrum, qui utrunq; exercitum Medicum, & Persicum duxit, Ideo duo cornua adduntur Arieti, quæ significant regnum Medorum & Persarum. Ac durauit Monarchia Persica circiter ducentos annos. Postea Alexander Asiam occupauit, qui hic significatur per Hircū. Quatuor cornua significant successores Alexandri, qui fœderibus uarie coniuncti summam potentiam habuerunt. Hæc est summa historiæ quæ hic

Cyrus.

Alexander

hic recitatur usq; ad Antiochum Epiphanem.

Pardalis. Nonica

Non dubiū est autem in picturis contineri certas significationes, ut supra de Pardali breuiter dixi, quæ & sagax est & animosa, & celeritate insigni prædita, audet occurrere armato uenatori & celeritate excutit tela, nec ui capitur, sed opprimitur ebria, quia enim Pardalides sunt auidæ uini, uenator in loco uicino eius bestiæ latebris uinum fundit, postea longiore inter uallo, collocat cymbia plena uini. Statim odor elicit ex antris Pardalides, quæ cum ad cymbia uentum est, hausto uino accensæ discurrunt, ludunt una, & cocunt. Deinde ebriæ & coitu defatigatæ sopiuntur, ibi sopitas opprimit uenator. Huius rei luculenta descriptio est apud Oppianum libro quarto κυνηγετικῶν, ubi & hi uersus leguntur.

Λαπτουσι δ' ἰόνυσσον, ἐπὶ ἅλλήλοισιδε πᾶσαι.

Σκιρτῶσι μὲν πρῶτα, χορὸν δ' ὑπερθύουσιν ὁμοίαι.

Imago regū Macedonū corum.

Quæ potest autem cogitari imago illustrior Regum Macedonicorum plurimorum, Sagacitate, hoc est, solertia & consilio, uix ulli Duces antecellucrunt Philippo & Alexandro. Deinde quod decreuerant re cogitata, & occasionibus prospectis, celerrime suscipiebant, quæ uirtus in Ducibus plurimum pollet. Erant autem & in

Colossus Duobus laudat

dumicando acerrimi & inuicti, Postremo uero uoluptatibus periere, alter uenere, alter temulentia, Tales & postea fuerunt Demetrius, & posterior Philippus.

Tragici exitus uirorũ præstantium.

Nec raro accidit,ut uiri præstantes cum in rebus gerendis acerrimi fuissent, & nec periculis ullis nec laboribus succubuissent, postea tamen uoluptatibus fracti, calamitosos & tragicos exitus habuerint.

Franciscus Sphortia.

Possem recentia exempla magnorũ Ducũ recitare, In Francisco Sphortia, quanta primũ uirtus fuit, quanta magnitudo animi, Senex uero,quasi Circes uenenis natura eius mutata esset priora decora libidinib.deformauit atq; obruit.

Sed omitto exempla, quæ lector admonitus consideret ipse in cõmuni uita. Nam & Daniel has picturas proposuit,ut magna ingenia admoneat ne sibi indulgeant, sed impetus & cupiditates moderentur,ne pœnas sibi accersant,ut illi ipsi quos recensui fecerunt, Philippus, Alexander, Demetrius,& alij innumerabiles.

Pictura. Græcæ gentis.

In hoc loco alia est pictura Græcæ gentis. Capras uocat Daniel,ut enim hæ eximiã habent in scandẽdo solertiã, & saltatiõibꝰ assiduis gaudent,Ita Græcorũ ingeniorũ mira fuit in experiundis nouis rebus,artibus & consilijs curiositas. Taxari etiam existimo ludos Scenicos quibus ea Gens præcipue dedita fuit,qui quidem multa

magna flagitia pepererunt,& cõfirmauerunt.

Antiochus Epiphanes

Redeo autem ad narrationem uaticinij. Lõgus Catalogus successorũ Alexandri infra ab ipso Daniele recensebitur. Nũc ceteris omissis de Antiocho Epiphane dicit,qui fuit ortus a Selcuco, ut infra exponam, ac regnum Syriæ tenuit. Cepit autem regnare anno post Alexandri mortem 137. ut testatur primus liber Macabeorum, hoc est, secundo anno Olympiadis centesimæ quadragesimæ nonæ.

Impij Reges inflectere religiões ad suam utilitatem.

Vsitatum est autem,ut omnium ætatum historiæ ostẽdunt,Reges attemperare atq; inflectere religiones ad suã utilitatem, Itaq; cum Epiphanes sciret Iudæos propter relligionem non facile pati externa Imperia,& uideret tamen se nactum esse occasionem utriusq; rei, potiundæ Iudææ, & mutandæ religionis, homo atheos & qui omnes religiones pariter fabulosas esse ducebat,et immani petulantia ruebat in libidines, et in omnia flagitia,quo cœco impetu rapiebatur, in utrumq; incubuit omnibus uiribus,ut & Iudeam in seruitutem redigeret, & ueterem de Deo doctrinam a Prophetis acceptam prorsus aboleret.

Sceleratũ Pontificum fuerunt initia calamitatũ in populo Israel.

Obtulerant autem occasionem sceleratũ Pontificum. Cum teneret pontificatum uir pius Onias, frater eius Iason profectus ad Antiochum, in auspicijs regni pecuniam ei dedit. ut

ut capto fratre pontificatum sibi traderet. Simi
Menelaus. li fraude alius postea Menelaus eripuit pontifi-
catum Iasoni, & uterq; inuexit græcos ludos in
urbem, contemnebant & negligebant studium
diuinæ legis, imitabantur ethnicum splendorem,
delitias, mores ethnicos &c. Menelao postea
interfecto successit Alcimus Pontifex, qui etiam
Alcimus. fuit hostis Macabeorum, Hæc scelera pontifi-
cum fuerunt initia calamitatum eius temporis.

Duæ expe diciones Epiphanis quib. uenit Hierosoli-mam.

DEscribuntur autem duæ expeditiones Epiphanis, quibus uenit Hierosolymã, Bis enim in Aegyptum profectus, in reditu uenit Hierosolymam, Petiuit autem Aegyptum iacti-tans se tutorem esse cognati, & uicini Regis a-dolescentis, ut prætextu tutelæ Aegyptum occu-paret, Et in prima expeditione aliquot urbib. præsidia imposuit, adhuc simulans amicitiam cum cognato adolescente. Rediens autem accer
Iasone. situs est Hierosolymam a Iasone, ubi spoliato
Templo, & facta magna cæde, rursus discessit
nondum mutans Iudeorum rempub. Hæc acci-derunt cum iam sexto anno regnaret Epipha-nes, uidelicet post Alexandri mortem 143. anno

Ptolomeus Philome-tor, Post biennium redijt Antiochus in Aegyp-tum, Nam Philometor expulerat præsidia An-tiochi, & petiuerat auxilium a Romanis. Venit
Popilius legatus Romanus, igitur Antiochus bellum illaturus cognato. Sed Romanus legatus Popilius uetuit bellum inferri

Aegypto

Aegypto, & commemorauit senatum defensu-rum esse Aegyptum. Cumq; Antiochus ambigue
Popilius circumducto gyro circum respondere, Popilius circumducto gyro circum Antiochum, inquit, Se postulare, ut diserte re-spondeat, An ex Aegypto discessurus sit, & abducturus exercitum, aut non, priusquam ex hoc circulo egrederetur? Ibi perterritus An tiochus promittit pacem.

Menelaus Rediens igitur iam a Menelao uocatur Hierosolimam, ibi celebrat Bacchanalia, adiu-tore Menelao, prophanat templũ collocato ibi Idolo Iouis olympij, ubiq; ante domos extruun-
Templum prophana-tum ab Epi phane. tur aræ, & imponuntur Idola gentilium more prohibet Legem & Circumcisionem. Et addi-dit Menelao pontifici cohortem quæ tueatur regia edicta. Cremantur sacri libri, multi pij interficiuntur, maxima pars populi defecit ad Ethnicos. Hæc acciderunt anno 145. post mor tem Alexandri.

Matathias pĩ HIC Deus excitat senem Matathiam ex tribu sacerdotali, patrem Macabeorũ, qui collecto exercitu cepit passim euertere Ido-la, & dimicare cum cohorte Antiochi. Post pa
Iudas Ma-cabeus. trem Iudas Macabeus duxit exercitum, Hæ par uæ copiæ, priuato consilio collectæ recuperarũt templum, & deleuerunt Antiochi exercitus mul tis prælijs, Ideo infra dicit Subleuabuntur auxi-lio paruulo. Esq; templum recuperatũ 3. anno
Templum recuperatũ posqua-

postquam Antiochus ibi collocauerat Idolum & præsidia, uidelicet anno post mortem Alexandri 148. Reliqua historia petatur e libris Macabeorum, Nam hanc partem propter numeros hic positos recitaui, & ut uaticinij uerba diligentius expendantur.

DAniel tempus ponit hic, dies bis mille trecentos, hoc est, sex annos, tres menses & uiginti dies, Id tempus inchoari iudico a secunda expeditione Epiphanis, hoc est, ab anno 145. Vsq; ad annum 151. quo tota Regio recuperata fuit, deleto Nicanoris exercitu, Et uides eucntum rectissime respondere uaticinio.

Hanc consolationem aliqui pij intellexerũt, qua promitti senserunt, non fore hanc calamitatem diuturnam, Adeo que ad hanc interpretationẽ quadrat numerus, ut menses etiam congruant, Statua enim in templo posita est anno 145. mense Casleu, qui nobis est Nouember. Deinde victo est Nicanor anno 151, mense Adar q nobis est Februarius. Sunt igitur anni Iudaici integri sex, qui inchoabantur à uerno æquinoctio, His adde menses proximos post statuam in templo collocatam, Decembrem, Ianuarium, Februariũ. Item aliquot dies, nam mense Nouembri statua in templo collocata est, exactissime igitur conuenit tempus Danielis cum hoc euentu.

Statua in templo posita.

Nicanor victus, Iuniũ anno Iudaeorũ a uerno Eq. "norno;

Quod autem hoc uaticinium proprie conci-

onetur de historia Antiochi Epiphanis, testatur angelus Gabriel, interpres in textu, qui quidem colloquens cum filio Dei, accepit ab eo interpretationem.

Filius dñi de. "minus "norus Eq. "ms,

PORro hic locus admoneat nos de præsentia Christi, Quod uidelicet filius Dei semper affuerit Patribus, quodq; uere nunc quoq; Ecclesiæ adsit, exaudiat & gubernet inuocantes ipsum, Sicut dicit in Euangelio, Ecce ego uobiscum sum &c.

Filius Dei semper ad. est Ecclesiæ

Item, Vbicunq; duo aut tres cõgregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum

Matth. 18.

Item, Ascendit in altum, ut det dona hominibus &c.

Gene. 48. inquit Iacob de Christo Angelus q eripuit me ex omni malo, benedicat Pueris etc.

Et Ioh. 1. dicitur, Omnia per ipsum facta sunt &c.

Et hic interest colloquio Angelorum apud Danielem.

Et Paulus inquit, Omnes bibebãt de spirituali petra eos comitante, Petra autẽ erat Christus.

1. Cor. 10.

Sic nos statuere debemus adesse Christum, exaudire, iuuare, & gubernare nos, Idq; uocat scriptura regnũ Christi. Sed infirmitas humanæ mentis non potest sic intelligere Regnũ Christi, cogitat de eo, tanquam de absente, non agente aliquid nobiscum. Sed his tenebris humanæ ra-

Regnum Christi,

tionis

rationis, expugnandum est, & iuxta testimonia promissionum, & iuxta hæc exempla credendum, Quod uere adsit nobis, exaudiat, & iuuet inuocantes ipsum.

Hæc breuiter adieci de Interprete uaticinij quem hic uocat Palmoni, id est, admirabilem quendam, sicut alibi Christus uocatur admirabilis consiliarius.

Palmoni. Isai. 9.

Est & illud considerandum, quod adest filius Dei, cum fit mentio summæ calamitatis, ut significet se in illa ipsa calamitate futurum esse in excubijs, Sicut infra inquit, In illo tempore Michael, qui stat pro filijs populi &c. Hæc est magnâ consolatio, præsertim hoc tempore, scire quod Christus sit in excubijs pro nobis.

DE ACCOMODATIone ad regnum Antichristi.

QVanquam uaticinium de Antiocho & de populo Iudaico, primum concionatur, tamen simul Propheta significat similem calamitatem Ecclesiæ uenturam ante finē mundi, postquā Christus passus esset, & Euangelium inter gentes sparsum. Quod autem Daniel simul depinxerit Imaginem impij regni, in Ecclesia belligerantis cum Christo, testatur Paulus, qui uerba de Antiocho dicta, expresse accōmodat

Calamitas Ecclesiæ ante finem mundi.

modat ad Antichristū 2. Thes. 2. Cūq; testē habeamus Paulū huius accōmodationis, autoritatē eius sequamur omissis aliorum cauillationibus, qui hæc nolunt accommodari ad Antichristum.

Deinde cogitemus, ut pijs profuit apud Iudeos, esse præmonitos, ne assentirētur regno Antiochi, Ita sciamus nos quoq; cōmoneri, ne assentiamur regno Antichristi, seu regno impio dominanti in Ecclesia.

Nomine Antichristi comprehenduntur ambo regna, Mahometicum & pontificatus Romanus, & de utroq; concionatur scriptura, & utrumq; damnat. Vt Apoca. 13. apparet, ubi de utroq; uaticinatur cum ait, perituros esse Gog & Magog, bestiam & Pseudoprophetam. Hic complectitur regnum Turcicum & alterū regnum, in quo dominatur Pseudopropheta, id est, pontifex defendens idola.

Vtrumque regnum Mahometicum & Pōtificium dānat scriptura. Bestia & Pseudopropheta.

Cum autem aliquid interfit inter hæc duo regna. Mahometicum seu Turcicum armis partum est, nec tenet titulum Ecclesiæ Christi, Ideo de eo supra dixi, ubi Imperia describebantur armis parta. Sed Pontificium regnum fraude & superstitione constitutum est, & retinet titulum Ecclesiæ Christi.

Turcicum regnum armis partū Pontificiū superstitione constitutum.

Cum igitur Paulus accōmodet imaginem Antiochi ad regnum, quod in Ecclesia dominatur, hoc est, quod retinet titulum Ecclesiæ, se-

quar & ipſe Paulum, & hoc uaticiniũ de Antiocho accommodabo ad Pontificium regnum, Quo nomine non tantum Romanum Pontificẽ intelligo, ſed omnes Epiſcopos ubiq; terrarum eius Idolatriam defendentes, ſiue ei alioqui ſint coniuncti, ſiue non ſint coniuncti.

Notæ duæ Antiocho tribuuntur

Ac infra notæ duæ tribuuntur Antiocho, quæ præcipue conueniunt ad pontificiũ regnũ, uidelicet, quod Idolum in templo collocet, & auro ac argento colat. Item, quod non adficiat honore mulieres.

Idola in Pontificatu

Hæc ſunt duo propria pontificatus, Idola manifeſta ſunt impiæ miſſæ, cultus Sanctorũ & Statuæ, quæ in auro & argento oſtenduntur, ut ibi colantur. Id nuſquã fit niſi in pontificio regno. Item in nullo regno unquam prohibitum fuit legitimum coniugium, niſi in pontificio. Ergo

Coniugiũ prohibitũ in Papatu

conuenit ad id, quod ait Daniel, Non futuras in honore Mulieres, Porro ubi non eſt honos Coniugio, ſequuntur uagæ libidines & multiplex turpitudo. Hæc apertiſſime cõueniunt ad regnũ pontificiũ. Quare nihil dubiũ eſt, Danielem & Paulum concionari de regno pontificio. Quod cum ita ſit, admoneri nos ſciamus, ne aſſentiamur impietati pontificum, neue eam adiuuemus ac ſtabilianus.

IAM redeo ad deſcriptionem Antiochi in textu, in quo ſunt multæ particulæ, quæ triſti-

triſtiſſimas ſignificationes continent, quas attentus Lector per ſeſe expendat, intuens in hæc noſtra tempora.

Proſternetur, inquit, ueritas in terra. Videmus iam Epiſcopos & eorũ Satellites manifeſtiſſima flagicia contra conſcientiam defendere, ut prodigioſos miſſarum abuſus, cultus Sanctorum, cœlibatum & libidines. Cõſtat igitur eos ueritatem ludibrio habere, & uere conculcare pedibus &c.

Proſternetur ueritas in terra.

De Antiocho ſic inquit textus, Surget Rex impudẽs facie, & intelligens propoſitiones, id eſt, audax, contemptor Dei, ut Mezentius, et tamẽ aſtutus, Is creſcet non ſuis uiribus, ſed pontificũ Iudaicorũ perfidia, et populi leuitate. Et ſupra quã credi poteſt omnia uaſtabit, id eſt, abolebit ueros cultus, inuehet Idolatriã & latẽ propagabit, traducet populum ad ritus & uoluptates Ethnicorũ, habebit magnos ſucceſſus, interficiet pios, & deliniet ſibi multos largicionibus, & retinebit ineſcatos magnis commodis & illecebris opum, dignitatum, ac uoluptatum.

Rex impudens facie.

Tandem uero ſine manu conteretur. Quia Antiochus non eſt interfectus à Iudæis, ſed in apparatu noui belli, domi ex lapſu mortuus eſt, cũ iam multas nationes à ſe deſciſſe uideret, quæ eũ propter crudelitatẽ, & morũ

Sine manu conteretur.

turpitudinem oderant & contemnebant, saltabat enim in scena inter histriones, bacchabatur per omnes ganeas, spargebat pecuniam in compitis, ut à multis non ἐπιφανὴς, sed σωιμανὴς diceretur.

Cultus excogitati a Pontificib. &c. Missa-

HÆc Imago cõferatur ad Pontifices, hi de regno cogitantes, uident reges & populum duabus rebus maxime teneri, uidelicet superstitione, & utilitatibus. Astutè ergo excogitauerunt cultus, quos ualde admirantur Principes & populus, Mouentur animi illis prodigiosis laudibus missæ, quod mereatur omnis generis bona, uictorias, lucra, prospcros euentus in omnibus negocijs. Et quia animus impius non potest à Deo expectare auxilium, quæruntur plures dij, & placabiliores, Ideo gratissimus est hominibus cultus Sanctorum.

Cultus Sanctorũ.

Postea ceperunt templa compleri statuis Sanctorum, & secuta est prorsus Ethnica idolomania. Simul etiam obruta est doctrina de iustitia fidei, & ueris cultib. receptæ sunt superstitiosæ traditiones, uota, cœlibatus, discrimina ciborum, uestium &c. Et in his excogitãdis simul & astutia & audacia usi sunt. Est enim summa audacia spreto uerbo Dei, nouos cultus instituere, contra mandatum Dei, uel sine mandato. Et calliditas est uidere, quibus artibus capiantur hominum animi, Item uidere aucupia augendæ potentiæ

Doctrina de iustitia fidei obruta.

Superstitiosæ traditiones.

potentiæ & quæstus. Paulatim igitur opes creuerunt miris modis.

Addicti Romano Pontifici.

Quare nunc addicti Romano pontifici, retinentur partim superstitione, partim magnitudine utilitatum. Huc pertinent uerba Danielis, **Copia rerum multos interficiet**, id est, pontifices inuitabunt, & retinebunt multos inescatos opibus, dignitatibus, splendore, uoluptatibus, sicut palam est.

Regnum Pontificiũ superstitione constitutum.

Nec proprijs uiribus siue armis, ut cetera regna, parta est, aut munita pontificia dominatio, sed partim superstitione regum & populorum, partim quia ultro homines impij expetunt & defendunt ista ingentia commoda. Sicut hoc tempore nobilitas acerrimè dimicat, ut retineat in manibus Collegia sui commodi caussa. Reges defendunt pompam pontificum, ut nobilitati gratificentur, Item, ut ipsi habeant aulas frequẽtiores & splendidiores, Ideo inquit Daniel, **Crescet non suis uiribus.**

Pontifices & reges tradunt mutuas operas.

Et quidem tradunt mutuas operas Pontifices & Reges, Sicut Menelaus inuitarat Antiochum, offerens ei prædam ex templo et regnũ. Et uicissim Antiochus addidit cohortem Menelao. Ita nunc Reges, Principes & nobiles fruuntur opibus ecclesiasticis, neglectis officijs uere ecclesiasticis. Vicissim autem reges addunt Pontificibus cohortem, hoc est, in eorum gratiã

exercent seuiciã, etiam contra conscientiam. Vt hoc tempore constat multos Reges et principes & si non probant pontificum Idola & tyrannides, tamẽ in pontificum gratiam exercere horribilem crudelitatẽ. Et interea sibi pulchre blandiuntur, conficta inani excusatione, quod prosit tueri autoritatem Ecclesiæ.

Dolus prosperabitur in manu eius.

Quod uero Daniel inquit. Dolus prosperabitur in manu eius, hoc latè patet. Primum significat falsa dogmata, magna specie commendata mundo, ut supra dixi. Deinde significat alias technas, quibus Reges sibi obligauerunt, aut regum potentiam imminuerunt, aut regna ad se traxerunt. Nunc quoq; mira calliditate de nouo pingunt abusus, & sollicitant Reges miris artibus ad exercendam seuiciam. Hæc omnia complectitur, cum nominat dolum.

Sine manu conteretur.

Postremo quod inquit, Sine manu conteretur, significat ante extremum iudicium uenturã renouationem Euangelij, in qua autoritas Pontificum labefactabitur sine armis, hoc est, Docendo reprehendentur errores pontificij, renouata luce Euangelij. Sicut & infra inquit, 2. Thess. 2. Docti in populo docebunt multos, & ruent in gladio. Et ad Thes. Tunc reuelabitur ille iniquus, quẽ destruet Dominus spiritu oris sui, Significat enim futurũ, ut quædam reprehensio errorũ Antichristi præcedat extremũ iudiciũ, sicut aurora Solem præcedit. Por-

Porro satis perspicuè apparet, hoc uaticinium pertinere ad hanc nostram ætatem, & doctrinam hoc tempore diuinitus patefactam. Sicut Daniel & Paulus significant postremo futura certamina de doctrina, Quare utraq; pars hæc uaticinia contempletur, nec contemnat admonitionem spiritus sancti.

Ecclesiæ nomen.

Nomen Ecclesiæ multos mouet ac detinet, quo minus aduersentur pontificibus. Sed spiritus sanctus apud Danielem & Paulum clare testatur, id regnum, uidelicet pontificium, quod defendit διδωλομανίας, & interficit pios, non esse Ecclesiam, sed factionem à Deo reiectam, hortatur omnes, ut eam deserant, Sicut in Apocalypsi clamat Angelus. Exite ex Babylone.

Docti in populo docebunt multos &c.

E contra consolatur pios, qui reprehendũt errores, ut sciant se habere mandatum Dei, Deo placere hanc sedulitatem et defendere se ueram Ecclesiam. Sicut diserte inquit Daniel, Docti in populo docebunt multos, & ruent, &c. Et tamen pollicetur mansuram esse ueram Ecclesiam & si multi trucidabuntur, Sic enim inquit. Populus sciens Deum suum uincet &c. Non igitur deterreamur à professione ueræ doctrinæ, nec frangamur animis, etiamsi aduersarij uociferantur, nos seditiosos esse, & concitant omnes Reges ad exercendam crudelitatem.

Populus sciens Deũ suum uincet.

Neq; tamen ruet totum regnũ pontificium

ante nouissimum diem, sed pars aliqua manebit ut Paulus inquit, Abolebit eum illustri aduentu suo. Idem significat Apocalypsis de Pseudopropheta abiecto in uoragine.

CAP. IX.

ETsi singula capita uberrimam doctrinam continent, tamen hoc caput longe antecellit ceteris. Tradit enim illustre testimonium de tempore aduentus Christi, de morte Christi, de iusticia noui testamenti, de excidio politiæ Iudaicæ. Complectitur & in Precatione doctrinam pœnitentiæ, taxat fiduciam propriæ iusticiæ, & monstrat iusticiam fidei. Quare hoc caput doctrinam utilissimam continet, ad erudiendos & confirmandos pios de multis articulis.

Iudeorum amentia &c

Adhæc perspicuè refutat amentiam Iudeorum, qui negant Messiam uenisse, negant Messiam oportuisse pati, contendunt Iudæos habituros regnum mundanum &c. Hic locus maxime conuincit Iudæos, & ostendit eos contra conscientiam suam peruicaces esse.

Sed primum, historica consideremus, Ieremias cap. 25. & 29. prædicit exilium populi Iudaici

Iudaici in Babylone duraturum esse annos 70. Hæc Prophetia diluebat argumenta Pseudoprophetarum, qui obijciebant promissiones, Deus promisit se seruaturum esse hunc cultum & hoc regnum, donec ueniat Messias. Ergo iudicabant non posse deleri templum, nec populum abduci, nec politiam huius populi redigi in uastitatem. Ieremias diluit argumentum, Deus promisit & præstabit, sed aliter quam nos imaginamur, Interea etiam castigabit & castigatos mirabiliter restituet. Vaticinium Ieremiæ de 70. annis &c.

Ac profecto, hæc ipsa reductio ex Babylone non fuit minus miraculum, quam eductio ex Ægypto. Et tardè processit hic reditus & templi restitutio. Nam paulatim alij post alios redierunt, & ædificatio impedita fuit toto Cyri tempore, & deinceps annos 42. usq; ad secundum annum Longimani. Reductio ex Babylone

Hæc legentes, cogitare debemus, quam sit horribilis ira Dei aduersus peccata, cum de hoc suo populo tantas pœnas sumpserit. Cogitandum etiam, quam sit exigua Ecclesia.

Rursus consolatio pijs proponitur, uident in tantis periculis, tamen nulla mundi potentia opprimi Ecclesiam posse, sed regi eam & seruari diuinitus. Videmus & hoc, Pia consilia bonorum Principum multis modis impediri, Sicut Cyri beneficium impeditum fuit tempore Cyri, Ecclesia nulla mundi potentia opprimitur

& postea tempore Darij, quē Græci sic uocant.

CVM igitur iam ageretur annus septuagesimus exilij, primo anno Cyri, post captam Babylonem, Daniel memor promissionum, & sperans restitutionem populi, recordatur uaticinium Ieremiæ, & ingenti impetu mouetur ad precandum.

Hic locus significat Prophetas ex lectione quæsiuisse consolationem, & profecisse.

Monet item, quod, & si promiserat Deus reditum, tamen uoluerit peti hoc beneficium precando, & inuocatione exerceri fidem Sanctorū. Sicut inquit Christus, Petite & accipietis. Item Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te &c. Etiamsi promisit Deus beneficia corporalia uel spiritualia, tamen precibus uult exerceri fidem, & uult crescere pœnitentiam. Sicut inquit Zacharias, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos &c. Et orat Daniel de restituenda Ecclesia, Ita nos quoq; afficiamur uero dolore propter Ecclesiæ calamitates, & oremus, ut Deus eam augeat, gubernet, & seruet.

Deus uult peti beneficia corporalia & spiritualia.

Maximē displicet Deo securitas illorū qui nihil afficiuntur calamitatibus Ecclesiæ. Sicut queritur Amos cap. 6. Væ opulentis &c. qui nihil patiuntur super contritione Ioseph. Ac Daniel intelligit magnitudinem calamitatum, Ideo tam tristem querelam de peccatis populi & de pœna recitat. Dixi

DIXI autem hic tradi doctrinam pœnitentiæ, Daniel fatetur peccata populi, & tribuit Deo laudem iustitiæ, quod iuste puniuerit populū. Deinde petit remissionem peccatorum, & reductionem populi. Est ergo uera contritio, agnoscere iram Dei aduersus nostra peccata, expauescere propter iram Dei, dolere quod Deum offenderimus, tribuere ei laudem, quod iuste nos puniat et obedire in pœnis. Hanc confessionem hic recitat, Tibi domine iusticia, nobis autem confusio faciei. Hæc est uox ueræ contritionis. Sicut & Psalmus 32. docet. Dixi, confitebor aduersum me iniusticiam meam Domino &c.

Doctrina pœnitentiæ

Vera contritio.

Tibi Domine iusticia &c.

Et Psalmo 51. Tibi solum peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris, id est, Agnosco me tantum esse peccatorem, ac reum coram te. Vt iustificeris, id est, Vt tibi tribuam laudem iuste punientis ac plectentis. Ac uincas cum te iudicant Hypocritæ, scilicet qui cogitant Deum nimis asperum, nimis durū esse aduersus hanc miseram naturam, accusant iudicium Dei, non possunt se ei ita subijcere, ut agnoscant se iuste plecti.

Tibi soli peccaui.

Hic fremitus est ingens & arcanum malum in animis hominum. Ideo Paulus aliquoties inculcat hæc duo, Vt sit Deus iustus & iustifi-

& iustificans, id est, Tribuamus ei laudem iuste punientis, non arrogemus nobis iusticiam, sed credamus, quod Deus sit iustificator, id est, Quod ita iusti pronunciemur, cũ ipse nostri miseretur, nos iustificat. Facile est uerbis tribuere Deo laudem iusticiæ, sed ex corde agnoscere magnitudinem nostrorum peccatorũ ac sentire, quod iuste plectamur, ac petere ueniam, hæc sunt ardua & difficilia.

Doctrina contritionis.

Necesse est autem hanc doctrinam contritionis diligenter inculcari Ecclesijs, ut uere agnoscant peccata, uere sciant pœnas & calamitates nobis infligi propter peccata. Sicut Ieremias inquit cap. 5: Peccata uestra prohibuerunt bonum à uobis. Et hoc loco, Iustus est Dominus Deus noster in omnibus operibus quæ fecit, uidelicet, quamuis grauissimas pœnas de nobis sumpserit &c.

Ad contritionem debet accedere fides.

Nec tamen satis est peccata agnoscere, intueri pœnas, sed accedat etiam consolatio. Ergo Daniel non solum doctrinam contritionis proponit, sed addit alteram partem. Docet suo exemplo petere, & expectare ueniam, propter misericordiam & promissiones. Sicut alibi dicitur,

Marci. 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Accedat Fides ad contritionem & intueatur promissiones. Sicut hic Daniel non tantum dicit, **Tibi domine iusticia,** Sed addit, Tibi misericordia & propitiatio, Tu promisisti te uelle misereri & ignoscere, Et hanc sententiã aliquoties repetit, diserte excludens merita. Non in iusticia nostra petimus, sed propter magnam misericordiam tuam.

Et nominatim dicit, **Exaudi Deus orationem serui tui, & aspice templum tuum desertum, propter Dominum,** id est, exaudi, aspice propter dominũ. Nam apud Ebreos hæc particula sic inseritur, ut Daniel loquens ad Deum secunda persona, Exaudi Deus, aspice &c. postea adijciat tertiam personam in fine, Propter Dominum. Ideoq;, Iudæi interpretati sunt, Propter Abraham, Sed hæc interpretatio aliena & repudianda est, Sciebat enim Daniel non Abraham esse Dominũ populi sed promissum liberatorem, Sicut in Psalmo dicitur, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis &c. Nec dubium est quin hic Daniel Christum intellexerit, inquiens. Propter dominum, id est, propter Christum.

Propter Dominum

Psal. 110.

Ac similes conciones de contritione & fide passim extant in Prophetis, ut Iere. cap. 14. Si iniquitates nostræ responderint nobis, Domine fac propter nomen tuum, tibi peccauimus, Saluator noster in tempore tribulationis non relinquens nos &c.

Conciones Prophetarũ de contritione & fide.

Discamus autem & nos, & exerceamus utramq;

utramq; doctrinam, agnoscamus peccata, & petamus ueniam, excitent nos publicæ & priuatæ calamitates. Quia hæc exempla in Prophetis proposita sunt, ut intelligamus & consideremus Ecclesiæ calamitates, & petamus liberationem. Nam præsertim postremis temporibus non est futura Ecclesiæ minor calamitas, quam fuit illud exilium Babylonicum istius populi. Et hæc Danielis precatio recitanda est, tanquam communis precatio pro Ecclesia his temporibus.

Calamitates Ecclesiæ postremis temporibus

HIC admonendi sunt Lectores, ut obseruent hanc concionem Danielis confirmandæ sententiæ caussa, quæ traditur à Paulo de iusticia fidei. Hic enim proponitur certum et perspicuum testimonium doctrinæ Pauli, Nam astuti quidam conantur inflectere Pauli sententiam ad iudicium humanum de iusticia operum & clamitant horridius eam à nobis accipi. Negant illas propositiones, Omnes homines sub peccato esse, Nostra opera non mereri reconciliationem, Naturam hominis uitiosam esse, non posse satisfacere legi, Item gratis per misericordiam homines reputari iustos propter Christum, non propter opera.

Testimonium doctrinæ Pauli in Daniele.

Hæc Paradoxa, inquiunt, aliena esse à communi sensu. Ideo quærunt cauillationes ad eludenda Pauli dicta, & ita mitigant ea. Fatentur ceremonijs detrahi iusticiam, sed aiunt propter moralia opera homines iustos esse. Sicut Philosophi dicunt, Hominem iustum esse propter ciuiles mores. Quia enim habent securos & ociosos animos, admirantur illam ciuilem iusticiam, & putant eam satisfacere legi Dei, putant se sine peccato esse, Ideo consolationes alias nec quærunt nec intelligunt.

Sed in ueris pauoribus experimur opus esse doctrina de gratuita misericordia. Ac nisi hac fide sustentemur, animi ruunt in desperationes & blasphemias, non possunt Deum inuocare, non possunt expectare, aut petere auxilium. Quare pij non sinant se decipi ab illis securis, qui obruunt doctrinam Pauli de fide. Fateamur nos esse auditores Pauli, ab ipso discamus, non arrogemus nobis censuram contra eius dicta.

Sententia Pauli congruit cum Prophetis

DEinde illud consideremus, Cum Paulus concionetur de iusticia coram Deo, necesse est eius sententiam congruere cum Prophetis ac patribus, Atq; ita est profecto, Ordine omnes Prophetæ idem docent, Testantur omnes homines sub peccato esse, accusant humanam iusticiam. Et rursus proponunt gratuitam misericordiam reuelatam in promissionibus à Deo propter promissum liberatorem, Et hanc misericordiam iubent fide accipi, Ita affirmant nobis ignosci.

Hæc est una & consentiens uox omnium Prophe-

Prophetarum. Ideo Petrus inquit, Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Et hæc est liberatio promissa per Messiam, liberari à peccato, et restitui integram iusticiam, & uitam æternam. At Iudei somniant se esse iustos lege, & expectant liberationem non à peccato, & à morte, sed ab exilio & inopia. Hunc errorem Prophetæ & Apostoli taxabant.

Act. 3.

Liberatio promissa per Messiã

Quod autem congruat Paulus hic cum Daniele, manifestum est, Daniel inquit. **Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei nostræ.** Agnoscit totam Ecclesiam habere peccata, Et nominatim dicit, Non in iusticia nostra precamur &c. Item ne quis fingat Synecdochen, loqui eum de multis, non de omnibus (Sicut Origenes corrumpit dictum Danielis) nominatim dicit, **Cum confiterer peccata mea, & peccata populi.** Sed ita est, peccati onus tantum sentiunt pij, alij securi contemnunt.

Ecclesia habet peccatum.

Vt igitur Paullus tollit meritum, & contendit omnes sub peccato esse, Item inculcat particulam gratis. Ita hic docet Daniel, inquiens, Non in iusticia nostra etc. Deinde ut Paulus inquit, Remitti peccata per gratiam. Ita hic clamitat (confugimus ad misericordiam quæ mag

Non in iusticia nostra &c.

na est) Et nominat mediatorem, inquiens, **Propter Dominum.** Porrò quoties fit mentio misericordiæ correlatiue intelligenda est fides, qua statuimus nobis contingere misericordiam. Omnino igitur cum Paulo congruit Daniel.

Propter Dominum

Ita prodest in ceteris Prophetis consentientes sententias considerare, ut in Psalmis, Quod omnes sint rei, testantur hæc dicta. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item, Delicta quis intelligit. Item, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Rursus de misericordia & remissione gratuita, Dixi confitebor aduersũ me iniquitatem meam. Sic Esaias uno uersiculo utramq; partem complexus, accusat omnes, & proponit misericordiã, Omnes nos quasi oues errauimus unusquisq; in suam uiam. Et posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum.

Esa. 53.

Sic agnoscebant Prophetæ uenturum Liberatorem, longe maius beneficium allaturum esse quam uoluptates & opes, uidelicet destructurum esse opera Diaboli, id est, peccatum, quo natura humana oppressa est, tyrannidem Diaboli, & mortem æternam.

Beneficium Christi.

Quare legentes Paulum intucamur animo omnes Patrum ac Prophetarum conciones, inde usq; ab initio, & de peccati magnitudine cogi-

temus, Et sciamus non esse leuia beneficia, quæ filius Dei attulit. Hæc breuiter adieci, ut confirmentur studiosi aduersus Sophisticam, quà nonnulli cauillantur & corrumpunt Pauli dicta de iusticia fidei.

VATICINIVM DE 70. HEBDOMADIBVS.

SEQVITVR uaticiniũ de septuaginta hebdomadibus traditum Danieli, quod est perspicuum testimoniũ contra Iudæos, de tempore aduentus Christi, & de fine politiæ Iudaicæ. Ac multa breuiter complexus est Daniel, ut fit in uaticinijs. Cũ loquitur de Christi aduentu, simul monet de beneficijs, quæ allaturus est. Interpretatur promissiones, uidelicet, futurum ut aboleatur peccatum, & inchoetur perpetua iusticia, & noua ac æterna uita. Addit etiam Christum moriturum esse, & tamen multis ex populo daturum sua beneficia, & postea finem fore huius politiæ Iudaicæ. Hæc est summa uaticinij, in qua satis apparet proponi testimonia de multis articulis contra Iudæos.

Error Iudæorum de lege retinenda &c.

Primum refutat hic locus errorem de lege retinenda, & de regno politico Christi, Si erit perpetua iusticia, Item, Si Christus occidetur, sequitur legem Mosaicam non retinendam esse, nec fore mundanũ regnum. Secundo tradit testimonium de passione Christi.

Tertio cum politia iam deficerit, ita ut nullos habeat Duces, nullos Prophetas, nulla tribuum discrimina, constat impletum esse dictum Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, donec uenerit Saluator, necesse est igitur uenisse Saluatorem.

Vaticiniũ Iacob. impletũ Gen. 49.

Estq; diligenter consideranda diuturnitas temporis post excidium Hierosolymorum, & conferenda cum duratione legis ante excidium. Nec est consentaneum, uelle Deum iacere deletam politiam diutius, quam florere, si eam iam approbaret. Sunt autem anni à data lege usq; ad excidium Hierosolymorum, capta urbe à Tito, mille quingenti sexaginta quatuor. Nunc ê contra iacet politia deleta annis 1465. usq; ad hunc annum, quo iam numeramus à nato Christo 1542. Cum igitur tam diu iaceat politia Iudaica, necesse est uaticinium Iacob impletum esse, ac Christum uenisse.

Anni a data lege usq; ad excidiũ Hierosolymorum. 1564.

AC uoluit Deus hanc politiam deleri, tum ut esset exemplum iræ aduersus impios, tum, quia non potuisset eximi persuasio hominibus de iusticia legis, si durasset ea politia. Voluit autem Deus ostendere ritus illos, non esse iusticiam. Item, Iusticiam legis non esse iusticiam, de qua concionantur promissiones. Item uoluit ex-

Cur Iudaica politia delera sit.

æquare Gentes Iudæis, ut intelligeremus perspicue gratuitam reconciliationem.

Numerus annorum, &c.

PORRÒ Danieli etiam numerus annorum reuelatus est, usq; ad Christi prædicationem & resurrectionem. Nam postea post missionem Spiritus sancti, & inchoatam Euangelij prædicationem, populus Iudaicus desinit esse populus Dei. Ideo non loquitur de anno excidij, sed de prioribus usq; ad Christi resurrectionem & circiter.

Nominat autem septuaginta hebdomadas, quæ faciunt annos quadringentos & nonaginta. Sunt enim intelligendæ annorum hebdomades, Nam in scripturis tantum sunt uel dierum uel annorum hebdomades. Manifestum est autem hic dierũ hebdomadas numerari non posse. Nam septuaginta hebdomades dierum non faciunt nisi annum, 4. menses, & dies 14. Eo tempore satis constat nec ædificationem Hierosolymæ fuisse absolutam, nec populum uniuersum adhuc reductum. Necesse est igitur numerari hic hebdomadas annorum, Vt Leuitici 25. fit mentio hebdomadum annorũ. Sunt igitur 70. hebdomades annorum intelligendæ, uidelicet 490. anni.

Hebdomades annorum 70.

SVBDVCTIO HEBdomadum.

Manifestum

MAnifestum est Angelum uelle tempus patefacere, ac præfinire post exilium Babylonicum usq; ad Christum seu nascentem seu prædicantẽ, ut & ea ætas de aduentu Messiæ admoneretur, & nos confirmaremur, ac certo sciremus, deleta funditus Iudaica politia, iam adparuisse Messiam.

Ac Iudæis quidem post Danielem facilis fuit obseruatio annorum, præsertim cum in eo populo Sacerdotes tempora diligenter annotarent, & multi essent longæui. Nehemias qui Danielem senem uiderat adolescens, Alexandrũ senex uidit. Postea Antiochi tempore multi senes interfecti sunt. Seruauit tamen Deus posteritatem aliquam, Simeon qui Christum infantẽ gestauit in sinu uidit adolescens senes, qui Machabæum uiderant. Tales uiri tempore quo Christus natus est intellexerunt annos hic præfinitos exacte quadrare ad Christi aduentum.

Iudæi diligenter annotarunt tempora.

Esset autem & nobis facilior accõmodatio, Si anni regni Persici certius annotati essent. Nem retro à Christi natiuitate usq; ad Alexandrum series annorum mediocri diligentia animaduersa & perscripta est. Extat enim in Ptolemeo tempus annotatum, à morte Alexandri ad ad primum annum regni Augusti post Antonij mortem. Anni uidelicet, 294. Locus est in fine libri tercij.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου τελευτῆς μεχρὶ τῆς Αὐγούστου βασιλείας ἔτη 294.

Ergo si principium Augusti post interfectũ Cæsarem habere uoles, detrahendi erunt annì 12, Eruntq; à morte Alexandri ad interfectum Cæsarem, 282. His adde annos 42 Augusti, eruntq; ad natum Christũ à morte Alexandri, iuxta hanc computationem, anni 324 uel circiter. Adde annos Christi usq; ad baptismum eius, Ita erunt anni 354. Adde à morte Alexandri retro collectos annos, usq; ad secundum Longimani iuxta græcam supputationẽ annos 136. Ita erunt anni à secundo Longimani usq; ad baptismum Christi 490. Tot anni sunt septuaginta hebdomadum.

Cur autem ordiamur hanc computationem à secundo Longimani anno postea dicemus. Sed si cui non placet ordiri à Longimano, sed potius à Cyri monarchia post captam Babylonem, conuenient hebdomades Danielis ad tempus quo nascitur Christus, non quo baptizatur.

Alexander regnare cepit Olympiade cxj.

Ac ut intelligat lector hanc computationem, quam dixi probabilem esse, annotatio temporum alia conferatur. Certum est Alexandrum cepisse regnare Olympiade centesima undecima. Ita magno consensu traditur, et consentaneum est propter magnitudinem rerũ gestarum Alexandri, tempus diligenter annotatum esse. Deinde

Deinde scribit Iosephus, Olympiade 184 Herodem regem creatum esse. Erunt ergo iuxta hanc computationem inter Alexandrum & Heroden anni 292. Id tempus recte congruit ad annos quos supra ex Ptolemeo sumpsi. Nam hic additur initium Alexandri. Porro ab Alexandro usq; ad euersionem templi factam à rege Nabogdonosor sunt anni 256. Si tamen ut Veteres scripserunt templi destructio facta est Olympiade 47. Quod si rursus demas tempus exilij uidelicet annos 70. erunt à 70. anno post euersionem templi, usq; ad Herodẽ Regem creatum 478. Adde autem annos ad Christũ natum 30. Ita habebis Hebdomadũ annos 490. & paulo amplius. Sed bonis mentibus hoc sufficit, quod uident ad Danielis uaticinium congruere tempus, quod est inter reditum populi ex Babylone, & Christum, etiamsi exactissimam supputationem non habent.

Inter Alexandrum & Heredem anni 292.

Quantulum autem in his supputationibus desideratur? Testatur Angelus post 490. annos Messiã se populo huic ostensurum esse. Constat autem à liberatione populi ad Christũ natũ tot esse annos, nec multo plures, aut pauciores. Notum enim tempus ab Augusto ad Alexandrum. Constat & hoc, monarchiã Persicam non plus ducentis annis durasse. Venit igitur Messias filius Dei, & respondit euentus uaticinio Danielis.

Sed quoniam Angelus disertè dicit, Christum multis confirmaturum esse testamentum hebdomade una & dimidia, & tunc cessaturas esse hostias. *Si uolumus hebdomadas continuas esse, numerandæ erunt hebdomades ad Christi baptismũ, quod fiet, si à secundo anno Longimani numerentur, quo uaticinia Zachariæ & Haggei edita sunt de populi reditu, qui fuerat antea impeditus, Nunc sublatis impedimẽtis reditus concessus est. Nam Angelus iubet numerari ab exitu sermonis de reditu populi, & instauratione Ierosolymæ.*

Longimanus qui & Artaxerxes, &c.

Porrò hæc uerba alij aliter acceperunt. Quidam de Regum edictis interpretantur, quorum prius fuit Cyri, quod eo absente in bello Scythico impeditum est. Alterum post annos 42. à Longimano editum est, qui in Esdra uocatur & Artaxerxes, & Darius, Nam hæc fuerunt cõmunia Regum nomina, ut Romæ, Cæsar, Augustus. Et Herodotus libro sexto inquit, Darij uoce idem significari, quod significat uocabulum cohercentis. Xerxen ait esse bellatorem, Artaxerxen, magnum bellatorem.

Darius.

Xerxes.

Decretum Longimani de concessione reditus, &c.

Porrò eo tempore quo Longimanus decretum de concessione reditus renouauit, simul Haggeo & Zachariæ facta est reuelatio de liberatione & ædificatione deinceps processura. Quare

In Hebraicis Graecis ponit Cambyses, pro Assuero Darium, ille filius Astyagis habuit Esdram, pro Artaxerxe Xerxes Darii Artaxerxes Longimanus. hic vocat Darium ab Asyagis Nomine,

61
65

Quare hinc à secundo Longimani anno inchoatur à quibusdam computatio, eò quod tunc sermo exierit & à Deo, & à Longimano, ne liberatio & ædificatio deinceps impedirentur. Et si hinc sumemus initium, erunt continuæ hebdomades, usq; ad Christum prædicantem. Sed si quis mauult à Cyri decreto ordiri, perueniet ad natum Christum.

Est autem utraq; sententia seu computatio, concinna & quod ad summam negocij attinet rem eandem confirmat utraq; cõputatio, ostendit inter liberationem populi & Christum esse 490. annos. Hoc cum declaratũ est, sciunt pij, non esse postea, deleta politia Iudaica, alium Messiam expectandum. Nam hoc præcipue agitur in hoc uaticinio, ut extet testimonium, oportere adhuc durante politia Mosaica nasci & conspici Messiam. Sicut idem docet uersiculus, Et tu Bethlehem paruula in millibus Iuda, Ex te egredietur dominator in Israel. Oportuit stante politia Mosaica in Bethlehem Messiam nasci.

Christus uenit durante adhuc politia Iudaica.

Ante rem Judaeos de Adventu Messiae

Constat autem nunc politiam totam Mosaicam iacere deletam, Ierusalem, Ecthlehem, non tam oppida, quam casas esse aut spelea latrunculorum Arabicorum, annos mille quadringentos sexaginta septem, Necesse est igitur Messiam natum esse.

Quid contra hæc dicere Iudæi possunt, si

modo Prophetarum scripta non iudicant fabulosa esse? Sed quia gens Iudaica amat suas tenebras, nobis ipsis legamus, & expendamus Prophetarum dicta, ut fidem nostram accendamus & cõfirmemus. Interim et gratias agamus Deo quod Ecclesiã curat quod subinde doctrinã illustrauit, quod certis testimonijs subinde erudijt.

VEnio igitur ad cõputationem, Sed initio recẽsendus est Catalogus regũ Persicorũ.

CATALOGVS REgum Persicorum iuxta Græcos.

Cyrus	29.
Cambyses	7. annos, Menses 5.
Darius filius Hystaspis	36.
Xerxes	20.
Artaxerxes Longimanus	40.
Darius nothus	19.
Artaxerxes Mnemon	40.
Ochus	26.
Arsames	3.
Darius ultimus.	6.

HÆC series nota est eruditis omnibus, qui Græcas historias legerunt. Et insciti Iudæorum recentium utiuperanda est, qui fingunt non plures fuisse reges Persicos, quam quatuor, & propter hanc insciti, amittunt ex serie annorum mundi centum annos.

Insciti Iudeorum recentium.

Extat

Extat autem & alius Catalogus in fragmento Metasthenis, in quo appellationes magis congruunt cum Esdra. Etsi autem apud quosdam leuis est autoritas Metasthenis, tamen quia congruit cum Esdra & Philone, non aspernor, præsertim cum primi tres de quibus discrepant Catalogi, eodem modo recensentur & nuncupentur ab Esdra & Philone, de ceteris ambo Catalogi consentiunt, & in prioribus facilis est conciliatio.

Metasthenes.

Darius Medus et Cyrus simul regnarunt annos 2.

Cyrus solus	22.
Artaxerxes Assuerus	20.
Darius Artaxerxes Lõgimãus	37
Darius Nothus	19.
Artaxerxes Mnemon	55.
Ochus	26.
Arsames	4.
Darius	6.

IGnotus est Græcis primus Darius qui Medus dicitur, & putant nonnulli Cyaxaren esse. Certum est autem ex Daniele, regnasse initio hunc Darium Medum cum Cyro. Et quidem Daniel ipse discernit hunc Darium à Cyro, ait Darium esse Medum, Persam uero Cyrum. Non igitur pugnant hæc cum Græcis, qui omissis Medis, numerant persas.

Primus Darius ignotus Græcis.

Cambyses

Cambyses. Cam' ysen præterit Metasthenes, ut ego existimo, quia non regnauit post mortẽ patris. Sed cum pater Cyrus in Scythiam duceret exercitum, more usitato prius domi Regem creauit, ne absente ipso, de successione certamina orirẽtur.

Artaxerxes Assuerus. Est ergo Artaxerxes Assuerus is quem nominant Græci Darium Hystaspis filium, quod ita esse ex historia intelligitur. Quia Philo narrat hunc Assuerum recuperasse Assyriam & Babylonem quæ defecerant. Id apud Herodotum narratur de Dario filio Hystaspis. Et scribit Herodotus Dario concubinam fuisse omnium carissimam Artistonam, quæ adpellatio conuenit cum adpellatione Esther.

Aristona.

Esthra Mardoq Ex Esdra manifestum est successisse Assuero Artaxerxen, huic additur cognomen à Metasthene & philone Longimanus, seu μακρόχειρ. Nec dubium est hunc eundem esse Longimanum quem sic nominant Græci.

Artaxerxes Longimanus.

Xerxes. Sed cur hic omittitur Xerxes, Id rursus co fieri iudico, quia Xerxe procul in Europam ducente exercitum, necesse fuit cooptari Regem collegam domi, ne in oriente seditiones orirentur, si nemo præesset regia autoritate, post Xerxis discessum, Deinceps conuenit series cum Græcis.

Cyri et Darij. 1. Assuery rge Templum Edificare

NVnc redeo ad Hebdomadas. Cum Cyri & Assueri tempore fuisset impedita ædificatio

dificatio, ut constat ex Esdra, postea sub tertio rege scilicet Longimano, rursus ædificatio permissa est. Nam ut Cyrus, ita hic Longimanus benignior fuit erga Iudæos, quam Assuerus, & si hunc quoq; flexit Ester, quæ fortassis disciplina domestica Longimanum ad ueram pietatem adsuefecit. Ac fuisse amplexum Longimanum doctrinam populi Israel de Deo, inde constat, quia præcipui gubernatores in aula fuerunt duo uiri uere colentes Deum, & duces Israelitarum Esdras & Nehemias.

Benignitas Lõgimani erga Iudæos.

Esd et Nehe In Aula Logimani

Sepe autem iam dixi eodem tempore Haggeum & Zachariam cepisse uaticinari de ædificatione templi processura. De hoc uaticinio existimant loqui angelum, cum ait, Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Ieruſalem, &c. Constituamus ergo initium Hebdomadum à secundo anno Longimani.

Vaticiniũ Haggei & Zachariæ de ædificatione templi &c.

Huic supputationi graue testimonium addit euentus ipse. Nam ante interruptæ erant operæ, nunc primum processerunt, & anno sexto Longimani instauratio templi absoluta est. Ideo arbitrantur quidam dici in Iohanne. Quadraginta sex annis ædificatum esse templum, Sunt enim a Cyro usq; ad secundum annum Longimani, anni 42. quibus impedita fuit ædificatio, etiam si inchoatum erat templum. Postea uero sub Longimano rursus nouo decre-

An 6 Logmani templi absolutio

46. anni quorum fit mentio cap. 2. Ioh.

to

to concessa ædificatione templum absolutum est intra quadriennium. Ita fient anni à prima inchoatione 46.

Sunt autem iuxta Metasthenem à secundo anno Longimani usq; ad initium Alexandri, anni 145.

7. annis regnauit Alexander post interfectum Darium.

146 post Alexandri mortem usq; ad initiũ Ducis Iudæ Machabei, ut clare constat ex libro Macabeorum.

127 ab initio Iudæ Macabei usq; ad Herodis initium.

30 anni ab initio Herodis usq; ad natum Christum.

In hac supputatione post Alexandrum secuti sumus librum Macabeorum, qui numerat annos ab Alexandro usq; ad Macabeos. Nec uero dubium est, singularem fuisse diligentiam in populo Iudaico, in annotanda serie annorum quare etiam si hæc series aliquanto breuior est, quam altera supra tradita, ex Olympiadum catalago, tamen hanc propter autoritatem libri Macabeorum non aspernandam duco.

Sed summam colligamus.

310 ab initio Alexandri usq; ad natum Christum, Adde annos à Longimano usq; ad Alexandrum 145. Et annos à nato Christo usq;

usq; ad eius Baptismum 30. His annis collectis habebis à secundo Longimani anno usq; ad Christum predicantem annos 485. Iam sexaginta nouẽ hebdomades continent annos 483.

Christus Dux.

Diserte autẽ inquit Angelus, usq; ad Christum ducem, id est, prædicantem esse hebdomades sexaginta nouem, Ac deinde subijcit repetitionem, inquiens, Post sexaginta duas hebdomades occidetur Christus, quo loco ex superiore uersiculo etiam repetendæ erunt septem hebdomades, sicut antea dixerat, septem & sexaginta duas, quæ sunt sexaginta nouem, Nam postrema hebdomade, quæ tantum est dimidiata, Christus suo ministerio perfunctus, crucifixus, & resuscitatus est, misit Spiritum sanctum, ac publice edidit prædicationem Euangelij, missis Apostolis ad Gentes.

Post 62. hebdomades occidetur Christus.

Confirmabit pactum multis.

Ideo inquit Angelus ad Danielem de Christo. Confirmabit testamentum multis, id est, inchoabit suum regnum, prædicabit Euangelium, fiet uictima pro genere humano, resuscitatus dabit Spiritum sanctum, mittet Apostolos ut Euangelium doceant, multos in illa dimidia hebdomade donabit æterna salute. Nam antequam postrema hebdomas tota post baptismum peracta est, Christus anno, scilicet post baptismum suum, quarto, crucifixus & resuscitatus est.

In hac supputatione nõ interrũpuntur hebdomades

domades usq; ad prædicantem & resuscitatum Christum. Et significasse continuam seriem Angelus magis uidetur.

Nec comprehendendum est tempus excidij Ieroſolymorum in ipso hebdomadum numero, quia post Christi resurrectionem & Euangelij promulgationem misso Spiritu sancto, cum iam politia Iudaica aduersaretur Euãgelio, reiecta est. Sicut in textu dicitur. Et non erit ei populus, scilicet qui fuit.

Præterea Angelus significat postrema hebdomade futurum, ut pactum confirmetur, id est, ut Christus fiat uictima, & resuscitatus inchoet nouum regnum. Hæc cum postremæ hebdomadi tribuantur manifestum est angelum non complecti tempus reliquum usq; ad Titum, seu excidium Ieroſolymorum. Iam antea desierat hæc politia esse politia Dei, cum abiecit filium Dei.

Habes lector non intricatas supputationes, quæ ex testimonijs non contemnendis sumptæ sunt. Sed fortaßis homines contentioſi talem subductionem postulant, in qua metæ hebdomadum congruant in ipsis temporum articulis, ad natalem diem Christi, aut diem baptismi. Etsi arbitror prophetiam exacte congruere, tamen qui hanc scrupuloſam diligentiam requirunt, non hoc agunt, ut rem explicent, sed ut ea quæ mediocriter sunt explicata eludant. Quare aut propiora

propiora tradant, aut hæc cauillari aesinant, si quid habent candoris.

Hoc uero pijs sufficit, quod uident prefinitum esse tempus aduentus Meßiæ, uidelicet post reditum ex Babylone circiter annos 490. Et oportuisse nasci Meßiam adhuc durante politia Iudaica. Hæc testimonia nobis hic precipue obseruanda sunt. Et quanquam articulos temporum difficile est constituere, tamen hoc apparet congruere hos annos 490 uel à Cyro ad nascentem Christum, uel à Longimano ad baptismum Christi. Nam series annorum post Alexandrum notior est. Ab Alexandro si retro quærantur anni iuxta Græcos ad Longimanum, magis etiam quadrabit computatio. Constat Alexandrum cepisse regnare Olympiade cxi.

Iam si retro numeres annos, certum est ex Polybio diligentißimo & fideli scriptore captas esse Athenas à Lysandro Olympiade nonagesima secunda, habebis ergo annos 76 aut circiter. Nam articulum ipsum difficile est constituere. Durauit autem bellum illud tempore Periclis motum, aliquanto ante Darium Nothum annos, 27. Si igitur coniunges annos, ab Alexandro ad initium belli Peloponnesiaci, habebis annos 103. Hæc a Græcis certa fide traduntur, Reliquum est tempus regni Longimani qui circiter quadraginta annos regnauit. Consentaneum

mcũ est igitur, quod antea posuimus ex Metasthe ne, à Longimano ad Alexandrũ esse annos 145

Ita collatio historiarum ostendit has computationes omnes, quas recensui, congruere, nec procul aberrare, etiamsi ipsi temporum articuli seu momenta non exactissime monstrantur, summa tamen rei tenetur. Et spero eruditos & candidos probaturos esse cum studium nostrum in inquirenda temporum serie, & collatione historiarũ, tum uero etiam ipsas supputationes.

Illud iterum monendi sunt Lectores ut cogitent, quid pijs hæc concio Angeli, & hoc testimonium utilitatis adferat. Perspicue refutantur multa Iudæorum deliramenta. Nam cũ durante politia Iudaica nasci Meßiam oportuerit, ut hic dicitur, necesse est natum & exhibitum nobis esse Meßiam. Refutantur etiam somnia de mundano imperio Meßiæ, quod adhuc Iudæi sibi pollicentur. Docemur de passione Christi, & de ueris beneficijs, de abolendo peccato, abolenda morte, de restitutione iusticiæ & uitæ æternæ. Deniq; summam Euangelij paucis uersiculis Angelus complexus est. Prodest igitur hæc concio Angeli pijs mentibus ad confirmandam fidem, quia uident euentus qui in Euangelio describuntur, cum prædictione congruere.

NVNC breuiter textum percurram.

Septuaginta hebdomades præcisæ

præcisæ sunt super populum tuum & super vrbem sanctam tuam.

Id est Anni 490 prefiniti sunt seu constituti. Nam id haud dubie significat uocabulum, quo Daniel utitur. Tantisper, inquit, hic Populus, & urbs uestra, hoc est urbs & politia seruabitur ad id tempus usq;, quo finietur præuaricatio, & claudetur peccatum, id est, quo per aduentum Meßiæ delebitur peccatum, cum Christus erit uictima, & cum Euangelium reuelabitur, delebitur enim in his, qui Euangelio crediturí sunt, seu qui postea erunt membra populi Dei. Etsi enim in hac mortali uita manent in his qui per Euangelium renati sunt, imbecillitas naturæ carnalis repugnans legi dei, & mors corporis, tamen remißio prædicatur, & peccatum est, ut hic dicitur, clausum, tectum condonatione, & inchoatur regnum Christi, noua agnitio dei, noua iusticia, & uita æterna in his qui ad Christum conuertuntur.

Et expiabitur iniquitas.

Hic declarat Angelus priores particulas. Quomodo finietur peccatum? Sic scilicet, quia fiet expiatio, fiet sacrificium Meßiæ promissum, quo solo Pater æternus placabitur.

Et uenient iusticia perpetua.

Vsitatum est Prophetis, cum de regno Christi loquuntur, complecti integrã instaurationẽ,

Abolito peccato, abolita morte, eo tempore exhibebitur noua & perpetua iusticia & uita, quæ in hac mortali uita per Euangelium, & dato Spiritu sancto inchoatur, sed postea post resurrectionem erit integra.

Et signabitur Prophetia & uisio.

Id est, complebitur ac finietur, uidelicet, quia promissa in Prophetijs de Messia exhibebuntur.

Et vngetur Sanctus sanctorum.

Id est, Pontifex & Rex ab æterno Patre unctus, id est missus, ut fungatur munere Pontificis & Regis, & perfusus Spiritu sancto, Hic inquam pontifex & rex Messias ipse tunc aderit, & munere suo fungetur, docebit Euangelium, Sacrificium suum offeret, ostendet se esse Dominum per quem Deus aboleri peccatum & mortem uelit, sanctificabit credentes, id est, remittet eis peccata & effundet in eos Spiritum sanctum, Clare igitur adfirmat tunc aduenturum esse Messiam promissum.

Munus Messiæ.

Pontifices & Reges vncti &c.

Vt autem Pontifices et Reges ungebantur, sic & filius Dei cum mittitur, ungi dicitur, id est, mitti ad functionem Sacerdotij & regij muneris, & perfundi Spiritu sancto, ut Ioh. 6. dicitur. Hunc Pater signauit Deus, id est, peculiariter unum hunc ad tantum munus delegit, & misit. Ingens & inenarrabilis est ira Dei aduersus

aduersus peccatum generis humani, nec ulla uictima alia, nec alio modo placanda erat, nisi interceßione filij, qui se abiecit, ut fieret uictima. Hanc uictimam unam Pater signauit, delegit, approbauit, perfudit Spiritu sancto, ita ut ex eius plenitudine ceteri hauirent, ut Baptista inquit.

Ira Dei aduersus peccatum &c

Hactenus igitur hæc dixit. Nascetur & exhibebitur promissus Liberator, ac fungetur suo munere, post annos 490 durante adhuc urbe Ierusalem & politia uestra. Hæc sententia pios tunc in publicis periculis uberrime consolabatur. Quid enim nobis optatius esset, quam scire mansuram esse in his ipsis locis Ecclesiam, in quibus nostra erit posteritas.

Et scies & intelliges, Ab exitu sermonis de reditu & ædificatione Ierusalem.

Id est, à secundo anno Longimani, quo Deus per uaticinium Haggei & Zachariæ pollicetur ædificationem processuram esse, & quo anno Longimanus decretum edidit, ne impediretur ædificatio, Inde, inquit Angelus, numerabis Hebdomadas sexaginta nouem, a populi reditu usq; ad Christum ducem, seu natum, seu prædicantem. Cum enim nominatim dicat, usq; ad ducem Christum, significat iam fungentem ministerio, quod post baptismum palam exer-

Vsq; ad Christum ducem.

cuit. Admonui autem supra non interrumpi hebdomadas si ad baptismum Christi à Longimano numerentur.

Cur autem iubet sexaginta nouem hebdomadas numerari, id est, annos 483. Postremam hic non addit, describit enim tempus quod præcedit baptismum Christi, & pios confirmat, ut sciant interim non delendam esse urbem, & si magni motus, magnæ mutationes regnorum secuturæ erant, Et futurum erat ut Iudæa duriter quassaretur inter uicinarum gentium tumultus. Idco additur consolatio.

Vsq; ad Christum ducem hebdomadibus septem & hebdomadibus sexaginta duabus habitabitur Ierusalē, & ædificata erit platea & murus.

Emphasis uerborum in hac breuitate uaticinij expendenda est, Diserte inquit habitabitur Ierusalem & erit ædificata &c. hoc est urbs & politia Iudaica interim non delebuntur. Addit autem textus (**In angustia temporum**) hoc est, & tamē uarie uexabitur Iudæa. Primū in instauratione urbis et templi aduersabantur proximæ gentes in Samaria, et præfecti Persici. Postea Ochus crudeliter seuijt in Iudæos, Post Alexandrum cum essent bella inter successores assidua, præsertim inter Ægyptios & Syriacos, Iudea in medio interiecta, utrisq; prædæ erat. Inter

Inter hæc pericula & mala, tamen hic uox diuina pollicetur urbem Ierusalem & politiam Iudaicam non interituram esse. Hic pius lector imaginem ueræ Ecclesiæ Dei & laborum Ecclesiæ consideret. Non minus miraculum fuit, reductio ex Babylone, & instauratio politiæ, quā olim fuerat eductio populi ex Ægypto. Primum à Cyro concessus est reditus aliquanto post Cyrus ex regno discedens in bello interficitur. Cyrus in bello interfectus &c.

Amisso hoc patrono beneficium concessum Iudæis rursus eripitur. Hic quanto in dolore fuit Daniel? Lugebat regem amicum, uidebat inimicos ueræ doctrinæ gratulaturos sibi esse interitum Cyri, & impiæ factionis potentiam iterum confirmaturos esse, ut sunt in aulis uices. Hæc uiri sapientissimi Danielis animum non leuiter excruciabant. Sed is tamen se hac consolatione sustentabat, norat Dei promissiones certas, ueras, & ratas esse, etiam si euentus mirandi sint, nec nostris coniecturis respondeant. Nam hac doctrina oportet nos in Ecclesia instructos esse, ut fide petamus & expectemus euentus. Tandem rursus concessa ædificatione quam uariæ ærumnæ quàm uarij tumultus interuenerunt.

Ita Ecclesia semper exercetur inopinatis & uarijs terroribus & difficultatibus. Nos nunc in instauratione Ecclesiæ Dei, in scholis

& in templis, quibus conflictamur difficultatibus, undiq; obijciuntur impedimenta domi & foris, Sed consolemur nos illo exemplo ueteri instaurationis Ieroſolymæ.

Et post hebdomadas sexaginta & duas excidetur Christus.

Hic repete ex superiore uersu septem, sicut antea dixit, Post sexaginta septem & duas, id est, post sexaginta nouem hebdomadas, uidelicet post annos 483. Christus interficietur, & fiet uictima pro Ecclesia. Antea dixit mansuram esse urbem & politiam, donec ueniat dux Christus. Nunc expresse concionatur de Christi passione, Et perspicuum est testimonium de morte Messiæ, qualia sunt & apud Esaiam capite 53. Absciſſus est de terra uiuentium. Item, Ponet animam suam hostiam pro peccato.

Iudæi corrũpunt dicta scripturæ de passione Christi

Hæc cum sint perspicue dicta, non sunt alienis interpretationibus deprauanda, ut faciunt cœci & scelerati Iudæi, qui quia somniant Messiam occupaturum imperia mundi, & regnaturum Alexandri aut Augusti more, corrumpunt dicta de passione Messiæ. Non enim intelligunt qualis sit liberatio à peccato & à morte, promissa primis Patribus, Fingunt pueriliter eo tantum mitti Messiam, ut in hac mortali, misera, & fragili uita cumulet opibus & uoluptatibus posteros Abrahæ. Nec cogitant longe maiorem liberationem primis Patribus promissam esse, qui intelligebant quas res amiserit humana natura, scilicet firmam agnitionem Dei, perpetuã iusticiam & uitam. Ideo Esaias uocat Messiam patrem æternæ uitæ. Et capite 53 cum de morte eius concionatus esset, addit concionem de eius resurrectione, & regno æterno.

Liberatio patribus promissa.

Itaq; repudiatis Iudæorum corruptelis, ipsum audiamus angelum, τὸ ῥητὸν teneamus, simus discipuli uocis diuinæ, eamq; dextre intelligamus, non adfingamus ipsi interpretationes, omissa uerborum significatione.

DE persona loquitur, cum nominat Messiam, ac de illo ipso, quem in proximo uersiculo nominauit sanctum sanctorum, hic inquit excidetur, Sicut & Esaias ait, Absciſſus est de terra uiuentium. Meminerimus ergo hic certum & perspicuum testimonium tradi de morte & supplicio Christi. Sed id cum legimus aut audimus, circumstantias etiam cogitemus, sumptas ex alijs locis Prophetarum, cogitemus & de resurrectione. Ideo adficitur supplicio, ut fiat uictima pro peccãtis generis humani. Id Esaias 53 declarauit pluribus uerbis in eo capite, quod totics iam citauimus. Quia ponet animã suam hostiam pro peccato, uidebit semen longæuum. In hoc dicto mors, ratio uictimæ, resurrectio, & regnum comprehenduntur.

victima pro peccatis &c.

Victimæ legis.

Ira & misericordiæ dei magnitudo.

Lex habuit antea uictimas, sed non placarunt iram Dei. Hæc una uictima placat. Hoc uere est inenarrabile consilium Dei, Sed utrumq; ostendit, iræ Dei, & misericordiæ magnitudinem, Cum enim nullius hominis uirtus aut obedientia placare iram Dei potuerit, nisi unius filij obedientia ac mors, necesse est ueram, ingentem, & inenarrabilem iram esse. Rursus uis amoris ingens est quod filium nobis donauit, quod tali dato pignore nos ex æternis cruciatibus reducit, & certos reddit nos à se diligi. Sicut inquit filius ipse, Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit &c.

Deniq; in hoc breui dicto Lector uniuersam doctrinam Euangelij cogitet de beneficijs, quæ propter Christi mortem nobis data sunt. Cogitet item doctrinam de fide & inuocatione. Nam beneficia illa fide accipienda sunt, Ita tibi uere placatus & propicius est Deus æternus pater, cum fide propter filij mortem statuis eum tibi propicium esse, & hac fide inuocas. Hanc fidem uult ut in inuocatione adferas, Vt Rom. 5 dicitur, Per hunc habemus accessum, Item ad Ebre. 4. Habentes Pontificem Iesum filium Dei, qui potest compati infirmitati nostræ, Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ. Hæc satis sit hic breuiter attigisse, quæ copiosius explicantur in Epistola ad Romanos & alibi, quoties de iustificatione dicitur. Et

Et non erit ei populus.

In textu maior etiam breuitas est, in hoc membro. His uerbis (Et non ei) seu (Et non ad eum) necesse est intelligi non esse ei gloriam, seu populum. Et ut potius intelligamus de populo mouet sequens sententia de excidio urbis & templi, Hic populus mox desinet esse Messiæ ac Dei Ecclesia. Sicut in Iohanne breuiter dicitur. Et sui eum non receperunt. Reiecta est gens Iudaica propter Euangelij contemptum. Et rursus collecta est Deo Ecclesia ex reliquijs huius populi & ex Gentibus, ut sepe in concionibus Euangelij prædicitur, & postea disputat Paulus de uocatione Gentium.

Iudæi reiecti propter Euangelii contemptũ

Et Ciuitatem & Sanctuarium destruet populus Ducis uenientis.

Id est, Titi exercitus.

Et finis eius diluuium, & usq; ad finem belli definita seu constituta desolatio seu uastitas.

Id est, Deinde sequetur finis populi Iudaici & politiæ Iudaicæ, ex quo non rursus emerget, ut antea ex Babylonico exilio rediit, sed uelut obrutus Diluuio, funditus peribit.

Et quidem acre & difficile bellum erit. Nam Romani nõ sine multis & uarijs certaminibus Iudæos oppresserunt, Sed postquam erit de

bellatum

bellatum, mansura est perpetua uastitas & solitudo, Nunquam sacerdotium Leuiticum, nunquam regnum aut principatus Iuda, nunquam politia Mosaica, nunquam ciuitas Ierosolyma restituetur. Sed ut Oseas inquit, deinceps gentes uocabuntur ad societatem populi Dei, Eruntq; populus Dei, omnes qui Euangelium Messiæ amplectentur, ut Ro. 9. & 10. dicitur.

Iudæi ab Adriano profligati &c.

Constat Iudæos post Titum aliquoties conatos esse suam politiam restituere. Sub Adriano conuenerat multitudo Iudæorum undiq; collecta, & patriam armis inuadebat. Sed ab Adriano profligata & deleta est. Postea Iulianus odio Christiani nominis concessit Iudeis rursus urbem & templum condere. Inchoatū est opus, collecta ingenti pecunia. Sed terræmotu ædificatio impedita est, & magna multitudo hominum saxis & ruderibus quassatis oppressa est. Narrat etiam Nazianzenus passim uestibus populi figuras crucis prodigiose impressas esse. Absterriti ergo Iudæi cœlestibus signis inchoatum opus reliquerunt, quia Deus decreuit, ne politia Iudaica restituatur. Vult conspici exemplū iræ ab omnibus gentibus, quod filij contemptum horribilibus supplicijs puniat. Vult etiam sepultam esse politiam Moisi, ne confirmetur opinio, de ceremonijs, Homines lege seu ceremonijs iustos esse.

Aedificatio urb. & templi impedita &c.

Et

Et confirmabit pactum seu testamentum multis.

Reliquiæ ex Iudeis saluandæ.

Addit declarationem superiori concioni, quia non satis est de morte Christi, & de exitio populi dicere, Addenda sunt etiam testimonia de Resurrectione, de regno, & de beneficijs Christi. Item de reliquijs populi quæ liberantur sicut ceteri Prophetæ promiserunt ut Esaias aut Reliquias saluas fore, hoc est, non Pontifices, non Principes, non robur populi, sed cœtum exiguum & spretum.

Cohorresco intuens hoc tam triste exemplum, Cur gloriantur nostri Pontifices se esse Ecclesiam, non posse prorsus abijci suum cœtū? Cur nos confidimus propter professionem esse filios Dei? Si non pepercit Deus posteris Abrahæ, & Prophetarum & aliorum, qui res maximas gesserunt, Quid fiet de nostris Pontificibus, qui Euangelium contemnunt? Quid de nobis si indulgebimus prauis cupiditatibus, ambitioni, liuori, auariciæ, luxui, & tantum propter professionem arrogabimus nobis augustū Ecclesiæ titulum.

Sic autem inquit Angelus, **Confirmabit Messias testamentum multis vna hebdomade.**

Id est, Postrema hebdomade palam Christus Euangelium prædicabit, addet testimonia,

uocabit multos ad Euangelium & uitæ æternæ societatem, fiet uictima. Et resuscitatus inchoabit regnum æternum, ostendet se esse datorem iusticiæ & uitæ æternæ, mittet Apostolos ad colligendã Ecclesiã, donabit eos Spiritu sancto.

Hæc fient in dimidiata hebdomade, id est, non confectis annis septem, Nam à Christi baptismo ad resurrectionem sunt anni tres & aliquot menses. Accedit & tempus pentecostes, intra hoc tempus pactum confirmatum est, id est, exhibitæ sunt promissiones noui testamenti, prædicatum Euangelium de remissione peccatorũ, filius Dei factus est uictima. Resuscitatus inchoauit regnum æternum, misit Apostolos, dedit Spiritum sanctum, cœpit colligere Ecclesiam, quam sanctificat, gubernat, et donaturus est uita, lucc, iusticia, gloria æterna. Hæc propria Christi opera & beneficia uocat confirmationem pacti, id est, exhibitionem promissionum, quæ sunt factæ ad Patres & Prophetas. Sicut apud Ieremiam dicitur, cap. 31 Ecce dies uenient, & feriam cum domo Israel pactum nouum, Dabo legem meam in corda eorum. Ero Deus eorum &c.

Pacti confirmatio.

Christi beneficia.

De hoc ipso fœdere quod in Prophetis copiose describitur, Angelum loqui nihil dubium est, cum ait, Cõfirmabit pactũ seu fœdus multis. Iam pius Lector promissionem Euangelij & uitæ æternæ datam inde usq; ab initio cogitet, ut

ut beneficia filij Dei diligenter reputet animo, ut agnoscat & uere inuocet hunc Messiam, & liberatione per eum donata fruatur.

Et in dimidio hebdomadis cessare faciet hostiam & oblationem.

O triste uaticinium, tristem uocem Iudæis ignorantibus Euangelium, & admirantibus atq; amantibus suas ceremonias, & ritus pulcherrimos à Deo traditos, tantorum Prophetarum & Ducum consuetudine comprobatos. Amamus enim patrios mores & ægre ferimus eos reijci ac damnari.

Patrij mores &c.

Sed Danieli & pijs intelligentibus Euangelium gratissima est hæc uox Angeli, quæ testatur prius ceremonias illas fuisse signa & typos uenturi sacrificij. Exhibito autem ipso Messia, signorum finem fore, Rebus exhibitis umbras cessaturas esse. Messias inchoauit iusticiam & uitam æternam dato Euangelio & Spiritu sancto, Hæc ingentia beneficia agnoscamus & accipiamus, nec spectacula ceremoniarum ueterum, in quibus hæ res adumbratæ fuerunt requiramus.

Exhibito Christo cessarunt ceremoniæ Leuiticæ.

Est ergo sententia. In dimidio hebdomadis postquam Christus suum sacrificium fecerit, resurrexerit, & dederit Spiritum sanctum, postea reiectæ fuerunt ceremoniæ Leuiticæ. Ideo postea Apostoli, ut in Actis narratur, cap. 15. perspicuo

Circũcisio abrogata &c.

perspicuo decreto abrogarunt circumcisionem & reliquos Leuiticos ritus, Et dimicat eadem de re acerrime Paulus, ut constat. Obseruetur ergo apud Danielem hoc testimoniũ, quod affirmat, post Meßiæ prædicationem cessaturas esse Leuiticas ceremonias.

Et super alam abominationes desolationis, & usq; ad consummationem definitam stillabit super uastitatem.

Hæc ultima pars uaticinij continet uere tristem sententiam. Superiores uersus res letas promiserunt Duraturam esse politiam usq; ad Meßiæ aduentum, uenturum esse Meßiam, daturum beneficia æterno fœdere Patribus promissa. Sed addita fuit sententia de excidio ciuitatis. Est autem multo tristius quod hic de templo dicitur, Hoc ipsum templum, in quo Deus olim inuocari uoluit, ubi exaudiuit, quod defendit, iam ita diris execrationibus damnatur, ut dicat deinceps, post Christi prædicationem fore sedem execrandi Idoli uastantis cultum Dei.

Templum sedes execrandi &c.

Etsi autem & huic loco Iudaicæ corruptelæ tenebras inducunt, tamen nihil dubium est hoc dicere Angelum, In templo futura esse Idola execranda, post quæ secutura sit perpetua uastitas & solitudo. Sic interpretatus est Christus ipse hunc textum. Cum uidebitis abominationem

Matth. 24

tionem desolationis, dictam per Danielem Prophetam, stantem in loco sancto (qui legit intelligat) Tunc qui sunt in Iudæa fugiant &c. Signum excidij Ieroſolymæ, & interitus gentis Iudaicæ, fore inquit, cum in loco sancto stabit Idolũ, quod uocat Ebraica consuetudine βδέλυγμα. Quanquam autem Angelus totum cultum intelligit fore Idolum execrandum postquam Pontifices interfecerint Meßiam, tamen ut conspici ira Dei posit, permisit Deus post resurrectionem templum multis tetris exemplis prophanari.

Et quanquam Pij intelligebant, cultus ipsos pugnantes cũ filio Dei, res esse damnatas à Deo, seu sacrificia eorũ qui aduersabantur Euangelio, displicere Deo & uere esse Idola & βδέλυγματα, quia nulla inuocatio placet Deo, nisi ea quæ fit in agnitione uera & fiducia Filij mediatoris, Tamen arbitror etiam externas prophanationes accessisse incurrentes in oculos, ut uexilla Tiberij, & cedes factas in ipso templo cum Iudæi uexilla eijcere conarentur, & fortasse statuas Caligulæ, etsi Iosephus eam historiam aliquanto aliter narrat. Fuisse enim aliqua tetra signa incurrentia in oculos, quæ pios admonuerunt de prædictione Danielis & Christi, & significarunt instare tempus excidij, consentaneum est.

Quæ inuocatio placeat deo.

Vexilla Tiberij.

Statua Caligulæ.

Vt nunc ad opiniones prauas Episcoporum, Canonicorum & Monachorum, accedunt externæ notæ, incurrentes in oculos, quæ commonefacere mediocres homines possunt, cultus hostium Euangelij damnatos esse. Fit concursus ad certas statuas, petitur ab hominibus mortuis auxilium & salus, prorsus ut olim ab Hercule, Castore, Polluce, & similibus. Cœnæ domini multiplex est manifesta prophanatio, ut infra dicam. Quid cætera commemorem, uagæ libidines sacrificulorum certe βδέλύγματα, sunt, & testatur Deo displicere hoc genus sacrificulorũ, quod pene in Epicureo cõtemptu Dei uiuit. Ita fuisse insignes notas externas impietatis apud Iudæos post Christi resurrectionẽ existimo.

Externæ notæ testantes cultus hostium Euangelij damnatos esse.

Sed uerba textus expendamus. Res ipsa loquitur Iudæos propter inscitiam quædam membra hic insulsissime interpretari. Vt autem ociosam prolixitatem fugiam, deliramenta Iudaica omittam, & breuiter interpretationem recitabo. Verba hæc sunt in textu.

ET super alam erunt abominationes desolationis.

Mirantur multi hanc figuram, cum dicit, Super alam. Sed expedita, simplex, concinna & perspicua est enarratio. Super alam, id est, super Cherubim stantes in tabula propiciatorij in sancto sanctorum.

Super alam.

Sic Chri-

Sic Christus interpretatur, qui ait, βδέλυγμα ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, id est, Seu Idolum manufactum stabit in illo ipso loco Cherubim, qui fuerat sedes Dei, ut constat ex 25. cap. Exodi, seu cultus ad illum locum & inuocatio, quæ fit cum contumelia filij Dei, erit Idolum & res damnata. Nunc proh dolor non difficile est exempla monstrare in templis, In inuocatione mortuorum hominum & prophanatione cœnæ Domini, haud dubie coluntur & inuocantur Idola, quæ sunt posita in præcipuo loco, id est, sunt præcipui cultus in templis hostium Euangelij.

Erit atrocior tota hæc Angeli concio, si quis cogitabit totam descriptionem de propiciatorio & arca. Nihil potuit dici aut cogitari tristius apud pios, quàm pollui hanc ueram Dei sedem, ubi Deus promiserat certo se exauditurum esse uota populi sui.

Cur nominat abominationẽ uastatricẽ. Vsitata figura est Ebreis, Idolũ uocare abominationẽ seu βδέλυγμα, id est, rem quã Deus execratur & damnat. Et execratur ac damnat ideo, quia falso tribuitur honos Deo debitus. Vt cogitat statuam Mariæ, quales multas multi uiderũt, ad quã cõcurritur, & alligatur ad eam seu Mariæ seu Dei præsentia contra mandatum Dei. Ibi

Abominatio.

putatur seu Deus magis propicius, seu Maria benignius audire preces, Quoquomodo hæc fucantur, cultus est impius & damnatus à Deo, Tale Idolum & talis cultus est βδέλυγμα, id est, res damnata à Deo, ac ideo damnata, quia inuocatio non recte fit ad Deum. Recitaui exemplum, ut uocabuli usus magis intelligi possit.

Idola uastans.

Cur autem addit βδέλυγμα ἐρημώσεως Ebraismus est, & significatio effectus, q. d. Idolum uastans, quia Idolum positum in templo Ieroſolymæ post resurrectionem fuit signum uastationis & euersionis totius templi et politiæ. Impius cultus erat causa excidij. Externæ profanationes fuerunt signa excidij. Intelligas ergo βδέλυγμα ἐρημώσεως rem damnatam, uastatricem.

Vastatio duplex.

Est autem uastatio duplex, Prior doctrinæ, opinionũ, inuocationis. Altera posterior pœna ipsa, scilicet exitiũ populi. Vt si dicas, statua Mariæ est uastatrix primũ ucræ doctrinæ de Christo mediatore, de inuocatione Christi. Postea etiam attrahit pœnas, sicut haud dubie Regna quæ titulum Ecclesiæ habent, propter Idolomanias euertuntur & ruunt.

Sequens particula repetit sententiam, uidelicet. Cum post natum Messiam euertetur urbs Ieroſolyma, nunquam postea futurã esse instaurationem aut restitutionem urbis Ieroſolymæ, templi

templi, sacerdotij Leuitici, & politiæ Iudaicæ. Hanc prædictionẽ comprobat euentus iam annos 1470. Id tempus aliquanto longius est, quam tempus à Dauide qui cepit arcem, & condidit ciuitatem Ieruſalem, usq; ad euersionem à Tito factam, Sunt enim anni à Dauide ad hanc euersionem à Tito factam, 1150.

Temporis inquisitio.

TRAdidi enarrationem huius utilissimi Capitis, & temporum subductionẽ, quam potui nunc quidem minime intricatam, quam tamen iudicio eruditorum libenter permitto, quos rogo ut studium meum boni consulant. Non multum discrepat hæc subductio, quam exposui, ab ea quam Clarissimus uir D. Lutherus in Chronico suo recenset, qui annos partim iuxta Philouem, partim iuxta librum Macabeorum distribuit. Cum autem uidebit lector fere congruere ad eum numerum, testimonia quæ & nos ex historijs certissimis adiecimus, consensu mouebitur, ne has supputationes aspernetur.

Prodest autem studiosis hæc temporum inquisitio, fit enim gratior & dulcior lectio Prophetarum, cum mediocriter intelliguntur, hæc autem ad alendam pietatem conducit. Deinde iuuat considerare hoc consilium Dei de numero annorum, & de excidio reuelato. Nobis post euersam Ieroſolymam propositum est certum testimonium, quod docet Messiam exhibitũ esse,

Ita pios ante natum Christum numerus annorum admonebat, quo fere tempore Messiam uisuri essent.

Cogitemus autem grauissimas esse causas, cur Deus, hac tanta de re, de Filij missione, Ecclesiam uoluerit certam esse. Simus grati, quod Filium exhibuit, quod Ecclesiam his testimonijs confirmauit. Prædicemus beneficium, inquiramus testimonia, conferamus Historias, ut testimonia fiant illustriora, hoc studiũ certe pios decet. Et ipsarum historiarũ ac temporum series obiter multa de prouidẽtia diuina, de pœnis impiorum, de Ecclesiæ forma, ærumnis, & defensione monet. Hæc exempla Deus uult considerari, ut nos de multis magnis rebus admoneant. Sicut Psalmus inquit, Deniq; non retro animo legere & contemplari rerum initia, Ecclesiæ exordiũ, mutationes, instaurationes, gubernationem, nõ conferre tempora deprauatæ relligionis, ad antiquitatem ueræ doctrinæ, negligentia est admodum uituperanda in homine literato.

Historiarũ & temporũ series &c.

Postquam autem totius Capitis enarrationem absoluimus, iam studiosus Lector repetat animo præcipuos locos, ut quam hæc lectio utilitatem attulerit, consideret. Initio traditur doctrina de pœnitentia, de fide ac uera inuocatione. Hic locus continet illustre testimonium consensus Prophetici & Apostolici.

Doctrina de pœnitentia.

Nam

Nam prorsus congruit sententia Danielis cum Paulo, cum inquit Daniel, Precamur non propter iustitiam nostram, sed propter miserationes tuas multas. Et quidem addit, Propter Dominum, uidelicet, propter promissum Liberatorem.

Hæc prorsus congruunt cum Paulinis concionibus, quæ dicunt, Nos fide recipi propter Dominum mediatorem, non propter nostram dignitatem. Nec aliud docet Paulus, quam quod monstrat exemplum Danielis, Vtile est autem pijs uidere consensum Propheticarum concionum & Pauli, ut intelligant unam perpetuam esse sententiam catholicæ Ecclesiæ dei, quam professi sunt primi Patres, Prophetæ Christus & Apostoli.

Daniel cõ fens cũ paulo

Estq; memoria dignus locus quod nominatim hic inuocat, propter Dominum, id est propter promissum liberatorem. Hæc est uera Ecclesiæ uox, discernens inuocationem nostram ab ethnica et Mahometica, Nam gentes quæ nõ norunt filium Dei, non recte inuocant Deũ, nec statuunt suas preces recipi, quia nullam tenent promissionem. Nos uero scimus æternum Patrẽ per Filium mediatorem placatum esse, & promissionem traditam, quod propter hunc preces nostras recepturus sit. Ideo Christus inquit, Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis.

Propter Dominum

Vera inuocatio

Ethnica inuocatio.

Regnum Messiæ.

Discamus igitur hanc esse inuocationem ueram, peterc propter Filium mediatorem, & fiducia misericordiæ propter ipsum promissæ æternum patrem inuocare. Econtra uero ethnicas & Mahometicas inuocationes execremur, quæ Filium dei uel non norunt uel contumelia adficiunt. Deprauata est inuocatio & apud aduersarios nostros qui doctrinam de fide obruũt, nec docent fiduciam Mediatoris ad Deum ad ferendam esse, sed uel fiduciam propriæ dignitatis uel dubitationẽ, quæ nihil differt ab ethnica inuocatione. Habes igitur in hoc Capite doctrinam utilem toti uitæ.

Sequitur uaticinium de tempore aduentus Messiæ, de morte Messiæ, de delenda politia Iudaica, Hic locus manifestũ testimoniũ continet de duobus articulis, de quibus maxime litigant Iudei. Docet Messiam exhibitũ esse, quia uenturus erat adhuc durante politia Iudaica. Docet item regnũ Messiæ nõ fore mundi imperiũ seu Mosaicã politiam, quia hic manifeste et multis uerbis dicitur, Mosaicam politiam delendam esse.

Ergo sic regnat Messias resuscitatus, ut dato Euangelio uocet ad uitam æternam eos, qui ipsum agnoscunt esse propiciatorem, & inchoet in eis per Spiritum sanctum nouam lucem & obedientiam, deleat peccata, & sit daturus uitã æternam ijs in quibus lucet fides, & iusticia nouã inchoata est.

Reuela-

CAPVT X.

Euelatio quæ describitur in superiori Capite facta est anno primo Cyri, quo aliquanto post hanc reuelationem, Cyri edictum de restitutione Ierosolymæ propositum est, & redire aliqua Iudæorum agmina ceperunt ac inchoarunt ædificationem. Omnia tunc leticiæ, gratulationum, ac bonæ spei plena erant, Pij gratias Deo agebant, quod Ecclesiæ reddebatur uetus sedes, templum, cultus, celebrabant uaticinium Ieremiæ, laudabant Deum, qui uoce Ieremiæ mirabiliter seruauerat gentis reliquias. Erat iunioribus dulce uidere maiorum patriam, templum, cultus diuinitus institutos, frui libertate, studijs pijs, Agnoscebant etiam hoc suum exilium profuisse ad doctrinæ propagationem. Videbant Cyrum & multos alios ad ueram pietatem conuersos esse, & gaudebant se habere fauentem Regem, qui imperio & uirtute tunc omnibus Regibus antecellebat. Hæc gaudia seni Danieli etiam exilium leniebant, qui tunc abfuerat à patria annos 86. Nam abductus est ante Icconiam, ut testatur initium primi capitis.

Cyri edictũ de restituti One templi &c.

Imago Ecclesiæ.

Sed uide Lector imaginem Ecclesiæ. Hæc tanta gaudia post triennium sequitur tristißimus luctus. Discedit ex regno Cyrus, prohibetur nouo Edicto ædificatio templi. Aliquanto post ipse Cyrus interficitur, In aula fit rerum omnium conuersio, excluduntur, urgentur odijs, opprimuntur pij, qui antea autoritate apud Cyrum ualuerant. Renouantur ethnicæ superstitiones, Principes impij, inimici ueræ doctrinæ uocantur in aulam. Hic Daniel in quanto luctu fuerit, nemo satis explicare potest, Dolebat regis amici casum, dolebat contumelia adfici nomen Dei, præcipue uero excruciabatur Iudæorũ tum imbecillitate, tum peruersitatibus, quorum multi iam nullam spem esse restituendæ urbis, & frustra sibi uerba dari à Prophetis dicebant, Alij, etsi non prorsus desperatione frangebantur, tamen dehortatores erant suis, ne properarent redire in patriam, sed iubebant expectari tẽpora tranquilliora, ridebãt stultitiã eorũ, q in certa spe moti, statim ex Chaldea discesserant.

Vt igitur initia fuerant leticiæ plena, ita nunc boni sunt in luctu, squalore, tristicia. Econtra uero pars Iudæorum, quæ suum ocium religioni antefercbat, fremit indignatione, distrahit uoluntates suorum, perturbat bonos.

Habes Ecclesiæ Imaginem, quam Deus uult & exerceri adflictionibus, & fide expectare liberationes. Et cum liberat, tamen euentus non respondent nostris coniecturis. Cum Cyri beneficium impeditum esset, postea magis conspici potuit, à Deo gubernari hanc liberationem, cum tot impedimenta incidissent, quæ humanis consilijs tolli non poterant.

NOua igitur Visio exhibetur iam Danieli, non solũ ut ipse & cæteri pij in hoc præsenti periculo confirmentur, sed etiam ut posteritas præmoneatur de præcipuis mutationibus Imperiorum, & de ijs calamitatibus, quæ Iudeæ impendebant. Sepe autem iam dictum est, quare utile sit præmoneri pios. Discunt uitare casus calamitatũ, uidelicet ea scelera, quibus cæteri accersunt pœnas, præparare animos, ne in ipsa calamitate adsentiantur impijs, expectare liberationem, præsertim, cum intelligunt clara uoce Dei promissos esse lætos exitus horum certaminum. Sed de his utilitatibus infra rursus dicendum erit. Nunc breuiter huius capitis præcipuos locos percurram.

Angelus pius narrat Danieli se dimicasse cum Principe Persarum, id est, cum Diabolo moliente dißipationes regni Persici. Etsi enim ignoramus, quomodo pugnent inter se boni & mali Spiritus, tamen certamina esse non dubium est, siue disputatione fiunt, siue alijs modis. Ait ergo bonus Angelus repressum à se esse

Certamen Angelorũ bonorum & malorũ.

Diabolus — mirus furor

à se esse malum Spiritũ, qui Cambysen iuuenem, & aulicos impios incitabat, uel ad delendam gentem Iudaicam, uel ad interficiendum Danielem, uel ad alias res malas tentandas, quæ nouos motus in regno allaturæ erant. Sicut interdum leue erratum quod initio contemnitur, postea ingentem ruinam trahit.

Alij aliter de sententia huius Capitis disputant, sed iudicio hanc esse simplicissimam enarrationem. Adfuit autem bono Angelo Dux Michael, quem cum hic & infra uocet ducem populi Dei, intelligo esse ipsum filium dei, λόγον, ut à Ioanne nominatur. Hunc ducem & supra scribit interesse colloquio in capite octauo, ubi Angelus ab illo Domino petit interpretationem uisionis.

Dux Michael

Adesse eum & in hoc colloquio, ac Danielis labra attingere, & consternatum recreare adparet. Semper enim adfuisse filium Dei Ecclesiæ eamq; defendisse contra furorem Diaboli certum est. Ideo Ioannes inquit, Omnia per ipsum facta sunt, Loquitur enim non tantum de conditione rerum, sed etiam de glorioſis liberationibus Ecclesiæ. Texit populum in mari rubro, & in deserto, Defendit Iosue, Gedeonem, Samuelem, Dauidem, Eliam, Eliseum, & alios fideles gubernatores sui populi.

Omnia per ipsũ facta sunt.

Gen. 48. Ideo inquit Iacob, Benedicat his pueris Angelus

gelus qui me eripuit ex omnibus malis. Hæc uerba conueniunt ad filium Dei, qui uere liberat ab omnibus malis, uidelicet à peccato, ab ira Dei, à morte æterna, ab insidijs Diaboli. Non enim sine causa nominatim dicitur, ab omnibus malis, Hæc gloria non post tribui ministris Angelis, qui etiam si protegunt corpora piorum, tamen nec peccatũ nec æternã mortem tollere possunt.

Bñdixit Angelꝰ

Discamus igitur admoniti his locis, filium dei λόγον, adfuisse Ecclesiæ inde usq; ab initio. Erimus enim melius muniti aduersus Samosateni furores, cum cogitabimus hæc testimonia de filio Dei etiam antequam se in carne ostendit, opitulato Patribus, & cum eis collocuto. Deinde & hoc statuemus, nunc quoq; adesse eum Ecclesiæ, opitulari pijs, depellere Diabolũ, & sicut in Epistola Iohannis dicitur, destruere opera Diaboli. Accendamur ergo ut ab eo petamus & expectemus auxilium aduersus Diabolum undiq; grassantem & conantem dissipare & delere Ecclesiam armis Turcicis, Regum & Pontificũ negligentia in fouendis Ecclesijs, prauis ingenijs inflammandis ut serant aut confirment falsas opiniones.

Samosatenus.

Cũ orandi

Sed recensere omnes artes Diaboli nemo potest. Exempla potius cogitemus, Vniuersa mundi historia ostendit quã sit acer hostis Dei & generis humani. Vides ex quanto fastigio Saulem

Diaboli artes.

Saul. Dauid. Absolon.

Saulem detraxerit, quale bellum Dauidi intulerit, ut ipsum una raperet in exitium, cum alios tam multos perdidisset, filium Absolonem, Ahitophel, & haud dubie multos sapientia & uirtute antecellentes. Et opinor uix ullum esse hominem, cui non Serpens ille insidiator insigne aliquod uulnus in animo faciat, ut languefaciat fidem. Quoties Dauid sedato iam tumultu cogitauit de suo lapsu, de coniugibus ui stupratis, deq; alijs scandalis, non solum mœsticia renouata est, sed etiam pauore ac dubitatione concussa & languefacta est fides.

Emanuel.

Hæc cogitent Pij, & sint in statione & in excubijs aduersus tam dirum hostem, & à filio Dei petant defensionem & gubernationem. Vocatur Emanuel filius Dei, & uere nobiscum adest, Sed agnosci uult & inuocari, Vult etiam nos non per ignauiam ruere quo hostis impellit, sed uigilantes cauere insidias, repugnare illecebris. Si peccant oculi, non indulgeas, Si blanditur impia opinio, reuoca animum, fuge consuetudinem, colloquia impiorum. Collige animo uera & firma testimonia rectæ sententiæ. Et simul hosti repugnes, & ducem tuũ filiũ Dei accersas ut te adiuuet, ut destruat opera Diaboli.

Boni & mali angeli dimicantur inter se.

Hic præcipuus est locus huius Capitis, quod clare nos admonet de his certaminibus, significat præliari bonos & malos Spiritus inter se de Ecclesia

Ecclesiâ & de Imperijs. Vt tunc Diaboli irritabant adolescentem regem Cambysen et plerosq; Principes, ut populum Iudæorum uel opprimerent, uel delerent. Ita nunc irritant Turcicum Tyrannum ut nomen Christi funditus deleat, Incendunt Pontifices & Reges, ut defendant Idola, extinguant lucem Euangelij. Et ut tunc Diabolus regni Persici dissipationes efficiebat, impellebat Babylonios & Assyrios ad mouẽdas seditiones. Ita nunc domesticis bellis implicat Principes, ut etiam hac ratione impediat Euangelij propagationem.

Filius Dei protege Ecclesiam &c.

Hæc dum geruntur, dimicant inter se angeli boni & mali. Regit autem & adiuuat bonos Dux noster filius Dei, & protegit Ecclesiam & reprimit impetus malorum spiritu. Hæc etsi non cernimus oculis, et homines prophani fabulosa esse ducunt, tamen re uera ita geri multa illustria testimonia in historijs & dictis Propheticis & Apostolicis ostendunt.

Dux exercitus Dei &c.

Notæ sunt historiæ Iacob, & defensionis populi in mari rubro & in deserto. Postea cum Iosue castrametatus esset ad Iericho, mane dum situm regionis speculatur, uidet quendam strícto gladio corã astantem, qui interrogatus quis sit, respondit, se esse Ducem exercitus Dei missum uidelicet, ut multitudini Israeliticæ opem ferret. Arbitror autẽ & hunc fuisse ipsum filiũ Dei,

Dei. Huc adde Dauid, Eliæ & Eliſei hiſtorias Et Dauid inquit Pſal. 91. Quoniam angelis ſuis mandauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis, Et 34 Pſal. Circumuallat Angelus domini timentes eum, & eripit eos. Cum igitur certum ſit Deum Eccleſiæ ſuæ Angelos addidiſſe cuſtodes, pericula corporum in obeunda uocatione minus formidemus.

Hæc mihi ſcribenti quædam noſtri temporis exempla in mentē uenerunt. Et quanq̄ hiſtorias plures certas & ueras de honeſtis hominibus, & fide dignis qui adhuc uiuunt narrare poſſem tamen unicam recitabo de Simone Gryneo, qui ad excellentem eruditionem & uirtutem adiunxerat ueram Dei reuerentiam, & maxime Philoſophiam illorum deteſtabatur, qui putant eo ſe plus uidere ceteris, quod uel contemnere religiones audent, uel de omnibus ſententijs pyrrhonio more in utramq; partē diſputare ſolent.

Simon Grineus

Conuentus Spirenſis Anno 1529

IN Conuentu Spirenſi, qui fuit anno 1529. forte ad me ex Academia Edelbergenſi expatiatus erat. Ibi cum Fabrum Viennenſem Epiſcopum audiſſet in concione quosdam tetros errores defendere, ſequitur egredientem ex templo, ac reuerenter ſalutat. Poſtea narrat ſe non petulantia aliqua, ſed bono ſtudio moueri, ut quædam dicat. Non detrectat Faber colloquiū.

colloquium. Ibi Gryneus, dolere ſe ait, quod uir inſtructus doctrina, & untecellens autoritate confirmet errores palam contumelioſos aduerſus Deum, & quos conſtet manifeſtis teſtimonijs antiquitatis Eccleſiaſticæ refutari poſſe. Scribit Ireneus Polycarpum ſolitū aures obſtruere audientem portentoſos errores fanaticorum hominum. Quo te animo, putas audiſſet iam Polycarpus diſſerentem, Quid mus comedat, arrodens panem conſecratum? Quis non deploret Eccleſiæ tenebras? Interpellat Faber plura additurum, ac interrogat nomen. Nihil diſſimulat hic, ſed placide fatetur, ſe Gryneum eſſe.

Faber.

Erat omnino Faber, ut multi norunt, flagicioſe timidus in congreſſibus doctorum, uel potius erat, ut ueteri prouerbio dicebatur, Nullius, magnus, malus, piſcis, id eſt, pauidus, procerus, inſidioſus, & infans. Quare cum Grynei eruditionem, eloquentiam, copiam, ardorem animi, præſertim in tali cauſa metueret, ſimulat ſe à Rege uocatum eſſe, nec eſſe nunc otium ad diſputationem de re omnium maxima pertexendam. Simulat ſe maxime cupidum eſſe & amiciciæ Grynei & colloquij longioris, Et cum ſua cauſa, tum propter Rempublicam orare incipit, ut cras ad ſe redeat, monſtrat hoſpitium, & horam conſtituit. Gryneus ſerio hæc dici putans non grauatim promittit.

Relato igitur Fabro ad nos recta accedit: Vix adsederat mensæ, iam enim cœnæ tempus erat, & recitauerat partem disputationis mihi & alijs, Cum ego adsidens ad mensam subito ex conclaui euocor. Hic me, nescio quis Senex singularem grauitatem uultu, oratione, & uestitu præ se ferens, nec quis fuerit unquam rescisscere potui, alloquitur, ac narrat, mox adfuturos esse in hospicio nostro lictores, missos iussu Regis, apud quem Faber Gryneum accusasset, ad abducendum Grynæum in carcerem. Iubet ut statim ex urbe discedat, ac hortatur ne contemur. Ita dicta salute Senex abit.

Ego ad sodales redeo, iubeo ut surgant, ac narro quid Senex nunciarit. Mox per publicam plateam deducimus Gryneum acceptum in medium agmen, & ad Rhenum pergimus, ubi nos in ripa citeriore tantisper restitimus, donec in alteram ripam Gryneus cum suo comite in parua Cymba transuectus est. Postea reuersi in hospicium intelligimus statim adfuisse lictores cum nos exiguo spacio ab ea domo progressi essemus.

Quanto autem in periculo futurus fuerit Gryneus, si in carcerem adreptus esset, ex Fabri seuicia facile estimari poterat. Quare iudicabamus consiliũ illud crudele elusum esse diuinitus. Et ut adfirmare non possum, quis fuerit ille

senex

senex μικυτής, Ita lictorum ea fuit festinatio, ut nisi ab Angelis tectus fuisset Gryneus, euadere non potuisset.

Rem autem ita gestam esse, ut narraui, certũ est, & norunt quidam boni uiri adhuc superstites, qui adfuerunt, Agamus igitur gratias Deo quod nobis custodes angelos addit, & eo tranquillioribus animis uocationis officia obeamus.

NVnc ad textum redeo. In fine rursus, inquit Angelus se cum rege Persico militaturum esse, aduersus Græcos, & malos Spiritus eorum duces.

Nominat autem Græcos Iauan, seu ut ipsi loquuntur Iones. Nec dubium est in Prophetis ubiq; Ionas intelligi græcam gentem, quæ & litus in Asia tenuit, & sedes habuit in uicinis insulis, & in Europæ parte, quæ, etsi sæpe mutatæ sunt appellationes, tamen tandem communi nomine Græcia dicta est.

Fuit autem Ion seu Iauan filius Iapheth, ut testatur catalogus in Genesi cap. 10. à quo propagatos esse Ionas hac quoq; coniectura ratiocinari possumus. Quia apud Græcos utriusq; nominis memoria mansit Iapeti & Ionis, Euripides Poeta fingit Ionem Deucalionis pronepotem fuisse. Sed tota illa narratio Euripidis de rebus recentioribus loquitur quam quæ tribui possint filio Iapheth. Nam Græcis magna

Iauan propagati Iones.

ex parte ignotæ sunt res ueteres ante Pelopem in Græcia gestæ. Et arbitror, ut significat Thucydides, primos illos Ionum qui in Europam traiecerunt, diu incertis sedibus uagatos, non reliquisse certa monumenta suarum rerum. Ita & prima doctrina de Deo apud posteros extincta est, & obliuio secuta rerũ ueterũ omniũ.

Anni a diluuio usq; ad bellum Troianum &c.

Porro à diluuio Nohæ, usq; ad bellum Troianum, anni sunt circiter mille aut paulo plus. Horum si historiam cogites, non dubium est mansisse Ecclesiam Dei in familijs duabus Sem & Iapheth, dum uixit pater Noha, & dum ipsi superstites fuerunt. Vixit autem Noha post diluuium annos trecentos & quinquaginta. Sem uero etiam post Abraham uixit. Consentaneum est & Iapheth diu uixisse. Horum igitur ætate fulsit adhuc inter gentes cœlestis doctrina, de promissione uenturi Liberatoris, & de misericordia Dei propter hunc promissa. Item de bonis & castis moribus. Et fortassis ex hac Patrũ doctrina reliqui fuerunt uersiculi, qui de mundi conflagratione, de æterna uita, de iudicio, & de placatore Dei uaticinantur, qui extant apud Lactantium & alios.

Postea secuta est ætas deterior & extincta luce doctrinæ celestis, ortæ sunt quotidie nouæ εἰδωλομανίαι, receptæ flagitiosæ libidines, quas Deus ingentibus bellis, & excidijs urbium

& gentium puniuit. Hæ confusiones rerum humanarum magis etiam deleuerunt memoriam antiquitatis. Ac multas magnas & exitiales mutationes gentium accidisse, intra annos quingentos post Iapheth credibile est. Quare non est mirandum Græcis non satis notam esse suam originem.

Prima & perpetua historia usq; ad Messiæ aduentum &c.

CEterum singulari consilio Deus in Ecclesia extare uoluit primam imo perpetuã Historiam, usq; ad Messiæ aduentum, ut sciremus primam hanc esse & perpetuo consentientem reuelationem, in qua Deus se patefecit, Ac bona mens ualde confirmatur in hac professione, cum intelligit unam hanc esse primam & perpetuo sibi consentientem doctrinã de Deo. Necesse est enim initio aliquem fuisse cœtum, qui Deum recte inuocarit.

Patrum series certa fide tradita Gen. 10.

Cum autem in hac prima doctrina Patrum series certa fide traduta sit, nomina sepe indicant gentium origines, Vt ab Assur Assyri, à Canaan Cananei, ab Elam Elamitæ, quorum in Persia nomen mansisse etiam Græci historici testantur. Ita genti Ionicæ nomen suum Pater Ion attribuit, a qua cum Græcæ gentes aliquæ propagatæ sint, constat hac appellatione Græcos in Prophetis ubiq; significari, ut supra Daniel nominat Alexandrum Regem Iauan, seu Ionum. Esaias eum educit ex Cithim. Et in li-

Alexander rex Iauan.

bro Machabeorum Alexander uocatur rex Cithim. Hæc conueniunt. Nam liber Geneſis docet Cithim eſſe filium Iauan.

Iauan Cithim.

Eſt igitur aliquanto generalius nomen Iauan, quo Græcæ gentes ſignificantur. Cithim anguſtius, à quo non dubium eſt factum eſſe nomen μακέτης, quod eſt Macedo. Nam uetuſtior appellatio eſt μακέτης. Conſtat autē Macedonicam gentem Græcæ cognatam fuiſſe. Reges certe Græci fuerunt orti ab Hercule. Et Alexandri mater Olympias fuit orta à Moloſſo nepote Achillis, Aeacū uero à quo Achilles ortus eſt fuiſſe Græcū, et tenuiſſe Æginā certū eſt. Præterea Alexander non ſolū rex erat Macedonum, ſed etiam communi decreto ciuitatū Græciæ appellatus eſt Dux Græcorum. Et magnam partem tenebat Theſſaliam, Ætoliam Phocidē, Deniq; res eius geſtæ ſunt initio magna ex parte pecunia, machinis & copijs Græcarum gentium. Quare & ipſe modeſtiſſime in Trophæo ſcripſit, ἀλέξανδρος καὶ ἕλληνες πλὴν λακεδαιμονίων. Ac de nomine Iauan ſeu Ionum hæc dixiſſe ſatis ſit.

Origo Regum græcorū.

Quæſtio de motu Ionę

ILlud queri poteſt in hac Angeli narratione, De quibus Ioniæ motibus dicatur, excitatis circa extrema Cyri tempora, aut regnante iam Cambiſe abſente patre? Angelus breuiter indicat gentem Ionicam à malis ſpiritibus incitari ad

ad mouendas ſeditiones. Breuiter enim res peregrinas aliorum regnorum attingunt Prophetæ. Nec ego adfirmare poſſum de quibus motibus hæc dicantur. Sed conſentaneum eſt reliquias belli quod geſſit Harpagus in Ionia, cum ibi à Cyro relictus eſſet, magnas habuiſſe difficultates.

Harpagus.

Gens Ionica, quæ omnium maxime floruerat ingenijs & opibus, bis domita eſt Cyro regnante. Rebellarat enim cum Cyrus Babylonem peteret. Et fuiſſe longas urbium oppugnationes Phoceæ exemplum oſtendit, quæ tanta pertinacia aduerſus Harpagum defenſa eſt, ut tandem uniuerſa multitudo ciuium in ipſa obſidione naues conſcenderit, & procul alias ſedes queſiuerit. Hi exules urbem Maſſyliam ad Rhodani oſtium condiderunt, & in eam Galliæ oram tranſuexerunt Græcas literas & diſciplinam plenam humanitatis, Poteſtque ex eius urbis humanitate exiſtimari, quam ciuiliter antea in Aſia gens Ionica uixerit.

Maſſilia

Sed luxus ſine modo creuerat & pepererat libidines & alia uicia. Ideo ſecutæ ſunt ingentes calamitates et urbium excidia. Etſi enim in Cyro clementia et bonitas erat inſignis, tamē quia Deus conſtituit & mutat Imperia, ut εἰδωλομανίας, tyrannides, & libidines puniat, multationes omnes aliquid habent ſeuiciæ. Magnis igitur domita cladibus Ionia, uix tandem in

Mutationes impiorum habēt aliquid ſeuitiæ.

in seruitutem redacta est, quam adeo tulit impatienter, ut crebras seditiones contra duces Persicos mouerit. Et erant ducum Imperia superba & crudelia, Ne ipsi quidem Satrapæ uicini inter sese diu concordes fuerunt. Nam Oreotes qui post Harpagum Ioniam rexit, Mitrobatem uicinum & eius filium Cambyse regnante interfecit. Hæc exemplа ostendunt satis inquietam fuisse Prouinciam. Fuerunt igitur & Angelorum certamina, qui malos spiritus seditionum & discordiarum inflammatores depellebant.

CAP. XI

IAM *uaticinia de regnis incboat, ut simul Danielem confirmet, & posteros præmoneat de impendentibus calamitatibus. Estq; prædictio testimonium illustre, quod à Deo traditam esse Prophetarum doctrinam ostendit. Et quia pollicetur liberationem significat Deo curæ esse hunc populũ qui doctrinam propheticam amplectitur. Confirmantur ergo pij ne à Deo deficiant, nec abijciant huius doctrinæ professionem.*

Pertinet

Pertinet autem postrema pars huius longæ concionis, etiam ad hanc ultimam mundi ætatem & ad Ecclesiæ ærumnas quas tulit iam multis seculis, dum alibi Mahometica rabies conatur prorsus delere nomen filij Dei, alibi regnant Episcopi ethnico more & studia doctrinæ Ecclesiasticæ negligunt, sinum extingui lucem Euangelij de uera inuocatione in fide seu fiducia filij Dei, propugnant Idola & libidines, iniuste occidunt homines innocentes propter ueræ doctrinæ professionem. Vltima mundi ætas

Accedunt interim & alia multa mala, etiam in ijs locis ubi est emendata doctrina. Principes impediti negligenter tuentur disciplinam, pauci sunt munifici in alendis Euangelij ministris & fouendis studijs literarum. Confirmat igitur ἀναρχία petulantiam malorum, & neglectio literarum nouas tenebras & nouam barbariem minatur.

Hæc mala pij considerent, ut primũ à Deo petant, ut ipse suam Ecclesiam seruet, regat, foueat, & augeat, Deinde si qui possint aliquibus uulneribus mederi, annitantur pro sua uocatione ne defuisse eos officio suo Christus in ultimo iudicio accuset, Esuriui & non pauistis me, &c. Aulæ, Curiæ regant disciplinam, foueant docentes. Eruditi non fastidiant operas aut doctrinam Ecclesiæ. Nam maxime dignum est

dignum est homine philosopho, querere ueram de Deo doctrinam, & celebrare Deum. Adiuuent igitur studia Euangelij, & concordiam doctrinæ ueræ quadam moderatione & philosophia necessaria pijs gubernatoribus retineant. Sed hæc infra suo loco iterum dicenda erunt. Nunc ad historias redeo quæ hic recitantur.

Angelorum excubiæ.

PRimum obseruetur testimonium de Angelorum excubijs. Narrat Angelus se inde usq; ab initio adfuisse Dario Medo, ut adiuuaret & stabiliret eius regnum. Fortassis placidus Senex fuit, spretus à principibus ac uicinis, ut fieri solet. Hunc tamen defendit pius Angelus, aduuit in prelijs, gubernauit periculosos euentus. Successus autem prosperi presertim cũ magna fuerunt pericula, signa sunt diuini auxilij. Ideo metum incutiunt hostibus aut inuidis. Et apud bonos augent Principum reuerentiam, Vt Ezechiæ & Esaiæ populus obtemperabat obsessa urbe, etsi res erat in summa desperatione. Sed boni iudicabant regi diuinitus consilia & negocia horũ principũ. Discamus igitur & nos angelorũ præsidia et petere, et pietate retinere,

Miræ artes nunc exercentur in aulis, et multa sunt consilia insidiosa καὶ πολιτικὰ, hanc putant esse politicam sapientiam. Sed discant pij gubernatores non posse retineri imperia sine auxilio Dei. Qui nolunt obtemperent,

Pij gubernatores.

faciant

faciant officia necessaria, & à Deo expectent defensionem, sicut scriptũ est, QVI DAT SALVTEM REGIBVS. Nec querant infida præsidia, nec incertissimis et fallacissimis hominũ uoluntatibus nitantur, nec moliantur πολιτικὰ nec implicent se non necessarijs rebus.

POstea incipit uaticinari Angelus de regno Persico. Stabunt inquit ad huc tres Reges in Persia. Hic insigniter hallucinantur Iudæi, qui putant tantum tres fuisse Reges Persarum, & amittunt annos ex serie temporũ plures quam centum. Possunt autem perspicue refutari per Scriptores, qui singulis Regibus Persicis coætanei fuerunt.

Sed Angelus diserte inquit, Stabunt tres Reges. Singularis est emphasis in uerbo stare apud Prophetas. Nam stare regnum significat florere, retinere potentiam nondum inclinatã.

Vsitata enumeratio est post Cyrum, Cambysen, Darium, recensere quartum Xerxen. Nam Magos inserere supposititios Reges absurdum est. Floruit autem hæc Monarchia uirtute, uictorijs, & potentia, maxime sub tribus illis primis Regibus. Xerxes uero bellum intulit Græcis in Europa, ubi cum uictus esset, quassari Monarchia, & aliquanto post ruere cœpit. Ac reditus Xerxis in Asiam non solum clade exercitus, sed etiam fœditate morum, incesta libidine,

Xerxes.

Monarchia prima florebat

&

& crudelitate Xerxis insignis fuit. Statim enim post fugam amare cepit fratris coniugem. Postea cum filiam fratris suo filio dedisset, exarsit & huius iuuenculæ amore, Post hanc incestā consuetudinem, cum alia parricidia secuta sunt, tum uero etiam cedes fratris. Tandem & ipse Xerxes ab Artabano interfectus est.

Hæc exempla eo recito. Primum ut pœnæ nos admoneant, ut iudicium & iram Dei timeamus, qui libidines seuere punit, Deinde ut cogitatione humanæ imbecillitatis moueamur, ut petamus à Deo, qui per Filium suum promisit auxilium, ut ipse nos in omnibus uitæ consilijs & regendis moribus gubernet.

Natus Xerxes in familia Heroica ex parentibus quorum fuit excellens uirtus, habuerat indolem præclaram & domestica disciplina diligenter ad uirtutem institutus fuerat. Sed cū in tanta potentia & luxu non studet frenare cupiditates, tandem prorsus efferatur. Et immanitatem sequuntur haud dubie pœnæ.

Hæc exempla cum omnes homines tū præcipue potentes ad modestiam & timorem Dei hortentur, Meminerimus & hoc, quod inquit filius Dei. Sine me nihil potestis facere. Et quod Ecclesia canit de Spiritu sancto. Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium. Quare nos flecti ad uirtutem, & regi à Spiritu sancto Dei petamus. Sed

Ioh. 15.

SED redeo ad textum. Recitaui enumerationem Regum usitatam, quam siquis non probat, monstret aptiorem. Nam & ego malim uaticiniū de tribus intelligere, Cyro, Dario filio Hystaspis, & Artaxerxe Longimano, etiamsi interfectus est Xerxes, qui uidelicet eodem tempore bellum gerit in Europa, quo domi regnat Longimanus, qui cum uirtute & pietate excelleret, monarchiam quassatam tamen adhuc fulciebat, Nec extra Europam multa Persis hoc regnante adempta sunt. Postea secutæ sunt defectiones Prouinciarum Ægypti & aliarum, Secutum & bellum ciuile inter duos fratres, Cyrum iuniorem & Artaxerxen Mnemonem,

Artaxerxes Longimanus.

Nec alius magis beneficus fuit erga populum Dei quam Longimanus, Nam hoc regnante decretum de instauratione templi renouatum est. Et adparet eius præcipuos gubernatores fuisse Esdram & Nehemiam Respondit igitur uirtuti fortuna. Deus Regem modestum, pium, benefacientem Ecclesiæ protexit ac iuuit in gubernatione & defensione Regni, dedit etiam ei placidum exitum. Huius ergo modestia et pietas imitanda est.

Beneficētia Longimani erga populum Dei

Hactenus de Persis concionatus est Angelus, breuiter quidem, sed tamen significans quosdam adhuc florentes Reges fore. Sed postea Græcos dilaceraturos esse monarchiam. Incipit igitur de Græcis dicere. De

Varinius de Alex

COMMENT. IN XI. DE ALEXANDRO.

ET stabit Rex fortis & dominabitur dominatione magna, et faciet secundum uoluntatem suam, Et cũ steterit conteretur regnum eius, & dispergetur in quatuor uẽtos celi, & nõ ad posteros suos, nec erit tanta potentia successorum, quanta ipsius fuit, quia extirpabitur regnum eius & ad alienos transferetur.

Hæc uerba de Alexandro uaticinantur, quẽ & supra dixit monarchia Persica potiturũ esse. Sed addit fore, ut paulo post dilaceretur Monarchia, quia Alexandro multi Duces successuri sint, partituri inter se Prouincias, & dimicaturi inter se de Imperio. Ideo inquit, Peruenturũ regnũ non ad posteros, id est, non ad unũ aliquem heredẽ ex ipso natũ sed ad alienos, uidelicet ad Duces qui cũ ipso militauerant. Significat autẽ magnas fore calamitates orbis terrarũ, quia bella tã uaria successorũ factura erant crebras rerũ mutationes, quæ non fiunt molliter.

Demades de Alexandro

Venustißime & sapientißime dixerat Demades, Alexandro mortuo, exercitum eius similem esse Cyclopi effosso oculo, Vt enim illa magna moles, amissa luce oculi, uarie errantes impetus et inutiles habebat. Ita exercitus sine duce uarie ruebat, & nullũ certũ regnum constituere

tuere poterat. Quotidie noua fœdera, nouæ distractiones sociorum fiebant, Qui paulo ante inter se sanctißimis fœderibus coniũcti fuerant, postea facti hostes, mutua lanicna peribant, ac declarabant nimis ueram esse uocem, quæ extat in quadam tragœdia Senecæ.

Non intrat unquam regium limen fides.

Sed pauca de Alexandro dicamus, ut Lector cogitatione horum exemplorum & iudicij diuini se ad timorem Dei excitet.

Alexander ornatus a Deo magnis donis.

PRimum quantis donis à Deo ornatus sit Alexander considera. Magnum decus fuit quod ceteris Regibus omnibus à Deo prælatus est, & donatus orbis terrarum Imperio, opibus, multis gloriosis uictorijs. Hæc suspiciunt, admirantur, magnificiunt omnes. Et esse Dei beneficia, magni facienda uerum est, Sed uolo alia diuina ornamenta longe maiora etiam aspici, quæ uulgus non perinde miratur.

Admirandæ naturæ uis in Alexandro.

Erat in Alexandro admiranda naturæ uis. Sapientißimos senes consilio uincebat, propter ingenij sagacitatem, qua & dijudicare optima poterat, & prospicere euentus, Deinde quanta celsitudo animi fuit coniuncta cum amore iusticiæ & moderatione, despiciens pericula & labores, Quanta erga suos beneuolentia & comitas, Deniq; nullus Regum ethnicorum omnium qui nobis noti sunt ex historijs, tanta uirtus

fuit

fuit quando fuit Alexandri, cum adhuc sanus esset, hoc est, ante captam Babylonem. Erat igitur ingenium eius longe maius decus, quam ipsa Imperij possessio.

Alexander non agnouit deum autorem donorum quib. ornatus fuit.

His tantis muneribus donatus non agnouit Deum autorem, & remissa priore animi intentione, dedidit se obscenis uoluptatibus, helluatus est, interfecit ebrius amicos, seuijt in Duces fideles & optime meritos, pollutus est libidinibus. His flagicijs addidit manifestas contumelias aduersus Deum. Credi uoluit se supra mortalium conditionem, quiddam diuini numinis habere, non agnoscebat se res tantas Deo æterno iuuante gessisse, Sed suæ sapientiæ & suis uirtutibus hanc gloriam tribuebat. Prodibat interdum cornutus, ut Iupiter Hammon, interdum ut Diana, Deniq; intolerabili petulantia ludebat.

Calamitates familiæ Alexandri

Secutæ sunt igitur tristissimæ pœnæ, Ipse nondum constituto regno moritur, cum nimium hausisset uini in conuiuio Amasij. Hac ruina simul oppressa est uniuersa domus. Aliquanto post mater Olympias, soror, uxores duæ, duo filij parui interfecti sunt ab ipsius cõmilitonibus.

Inconstantia rerũ humanarum.

Quod exemplum commemorari potest illustrius inconstantiæ rerum humanarum? Huius tanti Regis familia & posteritas toto orbe terrarum nullum fidum amicum habuit ex illis ipsis quibus ipse prouincias dederat, & quos euexerat. Cassan-

Cassander Antipatri filius, qui adolescens apud Alexandrum educatus erat, interfecit primum Olympiadem Alexandri matrem. Postea Roxanen & eius filium Alexandrum. Et præter hunc alterum filium Herculem ex Barsine natũ. Hanc gratiam alumnus principi bene merito reddidit. Narrat hæc Pausanias in Boeoticis de Cassandro. ὁ κάσανδρος ὀλυμπιάδα γε παρέβαλε καταλεῦσαι τοῖς ἑαυτοῦ μακεδόνων παροξυνομένοις, καὶ τοὺς παῖδας ἀλεξάνδρου, τόντε ἐκ βαρσίνης ἡρακλέα καὶ ἀλέξανδρον τὸν ἐκ ῥωξάνης ἀπέκτεινεν ὑπὸ φαρμάκων. Sororem uero Cleopatrã præfectus Sardiũ interfecit, ut Antigono gratificaretur, etsi is negauit suo iussu interfectã esse, fuit enim frater, Philippi nothus.

Recensui calamitates familiæ Alexandri, quæ cum non acciderint casu, profecto nos de ira Dei admonent. Multa Deus flagicia in hac uita punit, & cogitemus restare iudicium post hanc uitam, in quo in æternas pœnas conijcientur omnes qui uitam non emendant. Breuitas autem huius uitæ commonefaciat nos, Deum non tantum præmia & pœnas in hac uita proponere, Sed multo magis in illa futura æternitate, Quidquid enim aliquando finietur, breue ducendũ est, uita certe hominis breue curriculum est. Sciamus igitur restare iudiciũ de æternis præmijs & pœnis

Vita hominis breue curriculum

DE SVCCESSORIBVS Alexandri.

Aridæus Alexandri frater.

CVM post Alexandri mortem teneret regium nomen frater Aridæus, apud quem summus gubernator erat Perdiccas, prouinciæ inter Duces distributæ sunt, ita ut omnes Aridæo Regi & Perdiccæ parere iuberentur. Ambit igitur Perdiccas, quia autoritate plus quã ceteri ualebat, coniugium sororis Alexandri Cleopatræ. Et ut tolleret ê medio eos quos obsistere suis consilijs arbitrabatur, iubet interfici Meleagrum, struit insidias Antigono, Qui cum fugisset ad Antipatrum in Macedoniam, missus est Eumenes ut bellum inferret Antipatro & Antigono, cum quibus & Ptolemeus se coniunxerat. Ducit igitur exercitum Perdiccas in Ægyptum, ut Ptolemeum inde expelleret. Sed desertus ab exercitu suo Perdiccas interficitur à suis equitibus, tertio anno post Alexandri mortem. Ita primus autor seditionis dedit pœnas, quæ late uagatæ sunt. Mox enim et frater Perdiccæ Alcetas interfectus est, & eius soror.

Perdiccas ambit coniugium Cleopatræ

Eumenes

Perdiccas interfectus a suis equitibur.

Alibi uero cum Eumenes dimicasset cum Antipatri exercitu, pericrunt Craterus & Neoptolemus. Hæc fuerunt initia ingentium motuũ tot enim interfectis Ducibus iam odia exarserant, & noua fœdera fiebant, & se singuli ad noua

noua certamina præparabant. Duo autem erant omnium acerrimi, Antigonus & Eumenes. Hi inter se dimicantes reliquos in partes traxerunt. Tandem Antigonus uictor cepit Eumenem proditione, deditũ à militibus, eumq; interfecit.

Eumenes interfectus ab Antigono.

Fuerat autẽ Eumenes scriba apud Philippum & Alexandrũ, & in his tumultibus ostendit se non suæ utilitati seruire, sed propugnare heredes, Alexandri matrem, sororem, coniugem & filios, Et quia multum ualet in conciliandis & retinendis uoluntatibus mediocrium hominum species officij, ac præsertim pietatis erga pupillos, hoc titulo ueteranos Macedonas sibi adiunxit & deuinxit.

SED secuta sunt longe maiora & difficiliora bella. Mortuo Aridæo singuli Duces sibi uendicare Prouincias opportunas conabantur. Cassander filius Antipatri, ut retineret Macedoniam interfecit duos filios Alexandri magni, ut supra narraui, Asiam tenebat Antigonus cum filio Demetrio. Ptolemæus Ægyptũ, Seleucus Syriam & uicinas prouincias ad Persidem usq;. Causam uero noui belli inter ceteros Cassandri furiæ præbuerunt, qui ut scelerum pœnas daret bellum mouit aduersus Antigonũ erepturus ei quasdam in Asia prouincias.

Cassander mouit bellum aduersus Antigonum.

Fecerat autem societatem cum Lysimacho, Ptolemæo & Seleuco, qui crescentem Antigoni potentiam metuebant.

Etsi Antigonus uidebat quanta belli moles impenderet, tamen non frangebatur animo. Et primi successus aduersus Cassandrum eum confirmauerunt, Hunc iudicauit hostem Antigonus propter interfectam Olympiada & coegit tradere urbes & exercitus in Asia.

Postea Seleucum & Ptolemeũ adortus est, Id fuit longum & difficile bellum. Demetrius Antigoni filius primum à Ptolemæo ad Tyrum acie uictus est, ubi cum tabernaculum Demetrij instructum apparatu regio cepisset Ptolemæus, integrum ei adparatum una cum captiuis restituit, significans se de gloria, non de opibus certare.

Ptolemeus

Demetrius.

Aliquanto post Demetrius cum Ptolemei ducem Cillen & octo milia militum subito oppressisset, ut sine certamine fieret deditio, memor accepti beneficij, cumulate reddidit gratiã, Nam & Ducem incolumem & exercitum Ptolemeo remisit, iussum Syria excederc. Ita inter se non solum uirtute in acie, sed etiam humanitate & moderatione principes illi certabant.

Ad extremum de summa rei dimicatum est ab omnibus regibus non procul ab Epheso.

Erant

Erant in alteris castris Seleucus, filius Antiochus, Lysimachus, Ptolemei auxilia. In alteris castris erant Antigonus & filius Demetrius, Nocte ea quæ præcesßit pugnã uisus est per somnium Alexander Magnus Antigono dicere, se iam ad hostes transire. Eo somnio euentum sequentis pugnæ Antigonus significari arbitratus, filiũ successorem dixit coram exercitu. Postea in prelio dum Antiochum Seleuci filium Antigonus effusius insequitur, circumuentus ab equitatu Seleuci interficitur, cum iam octogesimum annum attigisset, Dissipato exercitu filius Demetrius fugit Athenas, Et aliquanto post bellum instaurauit, sed captus à Seleuco non dus superstes fuit patri.

Antiochus interfectus.

IAM restabant ex Ducibus Alexandri duo tantum, qui hactenus socij fuerant, Seleucus & Lysimachus tenens Thraciam & Macedoniæ partem. Hic Lysimachus cum satelles esset Alexandri, cum Callistheni fuisset familiarior, Leoni obiectus est. Sed cum interfecto Leone mansisset incolumis, postea Alexandro propter uirtutem carior fuit,

Seleucus Lysimachus.

Vt autem reliquam historiam Lysimachi omittam, hoc tantum adijciam, Strabo scribit bellum gerentem cum uicinis Getis, in acie captum esse, et ductum in Geticam, Vbi rex Geticus, cum ostendisset quotidianam uitæ & gentis

Lysimachus in acie captus &c.

consuetudinem, quæ durißime uictitans et robore præstans, facile ceteris nationibus in re militari antecellebat, adhortatus est Lysimachum ut tales uicinos mallet amicos, quam hostes habere, & habiturũ amicos si ipsis arma non inferret. Deinde honorifice donatum dimisit, nihil pactus, nisi pacem. Pausanias filiũ narrat captũ esse, Sed uter fuit, humanitas laude digna est, & significat in ea gente, quã quidẽ Gotticam fuisse constat, uirtutis intellectum & studium fuisse.

Lysimachus duxit duas sorores

Sed hic quoq; Lysimachus libidine uirtutes suas deformauit, sorores duas duxit, & ex utraq; liberos suscepit. Sed altera alterius filium interfecit. Postea mater profuga latebras quæsiuit apud cognatos Reges. Hinc causa belli orta est inter Seleucum & Lysimachum quam recitat Pausanias, Perijt igitur Lysimachus uictus à Seleuco, qui tenens iam maximam monarchiæ partem solus ex ducibus Alexandri superest. Itaq; tantis elatus successibus sperat se etiam Macedoniæ & Græciæ imperio potiturum esse. Cumq; bellum transfert in Europam septimo mense post Lysimachi mortẽ interficitur à Ptolemeo κεραυνῳ, qui cum esset frater Ptolemæi Philadelphi regnantis iam in Ægypto, nauigarat in Europã, ut Macedoniam occuparet. Nec multo post hic κεραυνος à Brenno duce Celtico uastante Macedoniam in acie interfectus est.

Lysimachus interfectus a Seleuco.

Seleucus interfectus a Ptolemeo &c.

Pene

PEne defatigatus sum recitanda horum gladiatorum laniena, in qua si quis humano iudicio confusionem aspiciat, fortuitas existimet esse regnorum constitutiones & mutationes, At pij aliter iudicent, sciant à Deo puniri tum principum tum populorũ scelera & tamen postea restitui politicum ordinem, alias fœlicius, alias tristius.

Partitio regnorum Alexandri

TAndem uero post tot ingentia bella, Deus hæc regna ita partitus est. Ptolemei posteritas retinuit Ægyptum usq; ad Iulij Cæsaris tempora, Seleuci filius Antiochus possedit Asiam & Syriam, Sed posteri Asiam amiserunt occupatam partim ab Eumene Bithynio, partim à Galatis. De Macedoniæ possessione diutius certatum est. Sed ad extremum posteritas Demetrij, qui fuit Antigoni filius, captus à Seleuco, ut dixi, tenuit Macedoniam, donec eam Romani occuparunt. Cassandri, & Lysimachi filij adolescentes teterrimis parricidijs perierunt.

Ptolemeus κεραυνος.

Ptolemeus κεραυνος ducta sorore Arsinoe & deinde interfecta, inuaserat & ipse Macedoniam. Sed à Brenno interfectus pœnas incestæ consuetudinis cũ sorore, & parricidiorũ dedit.

Postea Antigonus filius Demetrij moderatißimus Rex, natus laudatißima matre Phila filia Antipatri, Macedonia potitus est, quam etsi

aliquoties amisit, tamen postea recuperauit. Expulit ex Græcia Gallos, postea gessit bella cum
Pyrrhus. Pyrrho. Cumq; interfecti Pyrrhi caput ad eum allatum esset, & filius Helenus deditus, hunc in regnum paternum remisit, eiq; patris caput & ossa dedit, regio more condenda. Matrem Phylen prædicat his uerbis Diodorus Siculus. αὕτη δὲ ἡ γυνὴ συνέσει ἐδόκει διενηνοχέναι τούτου γὰρ ταραχώδους ἐν τῷ στρατοπέδῳ καταστάσεως, τάς τε ἀδελφὰς καὶ θυγατέρας τῶν ἀποθανόντων ἐξεδίδου ἰδίοις δαπανήμασι. πολλοὺς μὲν τῶν διαβολαῖς περιπιπτόντων μὴ δικαίως ἀπήλλαξε κινδύνων &c.

Satis longum Catalogũ Regum texuimus, in quorum historia utile est cuiusq; exitum ad mores conferre, ut de iudicio Dei admoniti, diligentius mores nostros reganus.

Porro Daniel omissis ceteris regnis, iam uaticinatur tantum de duobus, de Syriaco & Ægyptio, quia Iudæa in medio horũ sita duriter quassata est, annos fere trecentos. Alijs regnis interim nihil fuit negocij cum Iudæa. Quare ceteris preteritis, horum duorum præcipuos motus prædicit. Et quia uaticinium pene est historia aliquot seculorum, prodest addere Catalogus Regum Syriacorum & Ægyptiorũ, ut

ut narratio apte ad Regum nomina accõmodari possit.

REGES SYRIAE.

Seleucus.
Antiochus σωτὴρ.
Antiochus θεός.
Seleucus καλλίνικος & frater Antiochus ἱέραξ
Antiochus Magnus natus patre Seleuco, fratrem habuit Seleucum maiorem natu, qui tamen statim postquam regnare cepisset interfectus est.
Seleucus φιλοπάτωρ, & fratres Antiochus Epiphanes & Demetrius.
Antiochus εὐπάτωρ natus patre Epiphane.
Demetrius iunior & frater Antiochus filij Demetrij.
Antiochus γρυπὸς filius Demetrij iunioris
Antiochus Cyzicenus filius Sedetis.
Extincta Seleuci posteritate non multo post Romani Syriam occupauerunt.

SELEVCVS.

Seleucus natus est in Macedonia mediocri loco, patrem habuit quendam ex Philipi ducibus. Aiunt Seleuco & eius posteris femur natiua anchora insignitum fuisse. Cum autem

post mortem Perdiccæ præfectus esset Babyloniæ, orta dissensione inter Antigonum & ceteros, adiunxit partem Syriæ, eamq; magnis certaminibus, aduersus Antigonum defendit, quem tandem ingenti prelio superauit, postea & filium Antigoni Demetrium cepit. Deinde acie uictum Lysimachum interfecit. Tandem circũuentus insidijs à Ptolemeo κεραυνῷ fratre Philadelphi interfectus est.

Reliquit filijs amplissimum regnum, Babylonem, Persidem, Medos, Bactra, Parthiam, Asiam & Syriæ partem. Tenebat enim partem Ptolemeus qui fuerat socius contra Antigonum.

Iosephus scribit fuisse beneficum erga Iudæos, quos permisit uti proprijs legibus in ciuitatibus suis, Laudat & Pausanias eius iusticiam & clementiam.

ANTIOCHVS σωτὴρ.

ANtiochus σωτὴρ interfuit prelio patris aduersus Antigonum, nec diu post patrem regnauit.

ANTIOCHVS θεὸς.

ANtiochus θεὸς habuit initio coniugem Laodicen, ex qua suscepit duos filios, Seleucum Callinicum, & Antiochum cui fuit cognomen ἱέραξ.

Postea

Postea Ptolemeus Philadelphus, ut per eam occasionem recuperaret ciuitates in Syria amissas, dedit Antiocho θεῷ filiam Bereniceu. Post has alteras nuptias, non diu fuit superstes maritus. Et hoc coniugium prebuit occasionem nouis motibus & discordijs Regum. Laodice repudiata hortata est filios, ne sibi regnum eripi paterentur.

SELEVCVS Callinicus.

QVare Seleucus maior natu cinxit obsidione urbem, in qua erat Bereuice cum paruo filio. Cumque ei persuasisset ut deditionem faceret, deditam interfecit cum filio. Hæc fuerunt auspicia regni Seleuci, quê postea parricidij pœnas dedit. Seleucus Callinicus postquam nouercam interfecit, hoc scelere sibi ingens bellũ accersiuit. Nam Ptolemeus Euergetes, ut sororis necem ulciscerctur bellum Seleuco intulit, eiq; pulso & fugato magnam Syriæ partem ademit.

ANTIOCHVS HIERAX.

ERat autem in altera Regni parte, uidelicet in Asia frater Antiochus ἱέραξ, ab hoc Seleucus auxilium petit. Hierax cupide suscipit expeditionem, sperans se unum toto regno potiturum esse. Adducit mercede conductas Galatarum copias, quæ iam stipendijs in Asiam pertractæ

pertractæ erant. Seleucus quia fratris uoluntati diffidebat, cum Euergete pacem fecit. Quare iratus ἱέραξ fratri bellum infert, quem cum acie uictum, Syria expulisset, exorti sunt noui motus in Asia, quã uacuam Eumenes Bithynius occupabat, Et passim in ea Galatæ uagabantur, Et Rex Ægyptius Ciliciam inuaserat.

His motibus cum rediens in Asiam ἱέραξ occurrisset, magnis acceptis cladibus fugit ad socerum in Cappadociam, a quo sentiens insidias sibi strui, breui post alias latebras quesiuit, seq; ad hostem in Aegyptum contulit. Huic quoq; diffidens cum fugiens in deuijs locis erraret, interfectus est. Seleucus frater, eodem fere tempore excussus ex equo, extinctus est. Hic fuit exitus duorum impiorum fratrum qui non amplius triennio regnarunt.

Exitus Antiochi & Seleuci frãtrũ &c.

HOrum bellorum causam recitat Daniel, inquiens. Filia Regis Austri, scilicet Berenice, filia regis Ægyptij, **ueniet ad regem aquilonis**, id est Syriacum, Antiochum θεόν, **facere amiciciam, Et non erit firmum brachiũ eius, & non stabit semen eius**, id est, Berenice cum filio interficietur. Deinde addit uenturum Ægypti Regẽ, scilicet Euergeten, & occupaturum regni Syriaci partem.

Ita breuiter positis causis, & facta mentione

one bellorum, significat magnas fore calamitates illarum regionum, in quibus & uicina Iudæa male adflicta est, ut dicitur. Aliquid mali propter uicinum malum.

ANTIOCHVS MAGNVS & Seleucus frater.

ANtiochus Magnus fratrem habuit Seleucum maiorem natu, qui statim postquã regnare cepisset in transitu Tauri interfectus est a suis, ut narrat Polybius, apud quem extant initia rerum gestarum Antiochi magni. Cetera desiderantur, quæsi haberemus multum lucis accederet Danielis uaticinio, & supputatio de qua supra dictum est illustrior fieret.

Primum bellum gessit Antiochus adolescens cum Molone duce qui ab ipso defecerat, Hunc tandem acie uictum & captum in crucem egit. Postea Syriæ ciuitates quas Ægyptij priore bello occupauerant, partim ui recepit, partim ad deditionem certis pactionibus inuitauit.

Primum bellum Antiochi M.

Hæc fuit causa noui & magni belli inter Antiochum magnum, & Ptolemeum Philopatorem, quod hic à Daniel prædicitur. Apparatus uero & prelium regum à Polybio describuntur. Ptolemæus exercitum duxit in Syriam, septuaginta millia peditum, & quinq; millia Equitum Sexaginta

Bellum inter Antiochum M. & ptolemeũ philopatorem.

Amnobi ropre fuerũ millia pedituꝫ et sex millia Equitũ,

quitum. Ai exercitus in Syria conflixerunt, fuitq; uictor Ptolemæus, & amissas ciuitates recuperauit. Antiocho petenti pax data est. Nam Ptolemeus, etsi progredi et plures regni partes Antiocho eripere poterat, tamen propter ignauiam gaudebat se labore militiæ liberari. Sicut & Polybius narrat συνεχώρησε πονηρὰς ἐνιαυσίους οὐκ ἀλλότριος ὢν τῆς ἡσυχίας ἀλλὰ ὑπὲρ τὸ δέον οἰκείως ἐλκόμενος ὑπὸ τῆς συνήθους ῥαθυμίας καὶ κακεξίας, &c.

Bellum nouũ ab Antiocho motum &c.

Cum autem post paucos annos domi mortuus esset Ptolemeus Philopator, relicto filio impubere Ptolemæo Epiphane, rursus bellũ mouet Antiochus. Nam propter hostis infantiam uidebat se facilius inclinaturum uoluntates ciuitatum ad defectionem.

Hannibal.

Miserunt autem Ægyptij Legatos Romam ac petiuerunt ut Senatus Romanus tutelã regij pueri susciperet, Quod cũ esset factum, senatus iussit Antiochũ ab Ægypto abstinere. Id ægre ferens, & hospitem habens Hannibalẽ, qui erat hortator ut ceteri Reges se cõiungerent ad reprimendos Romanos, societatẽ cũ Philippo Macedonũ rege fecit. Hæc fuerunt semina belli cum Romanis, quod à Liuio describitur. Tandẽ autem uictus Antiochus cessit Romãis tota Asia citra Taurũ montem, Coactus est & obsides dare duos

duos filios, Antiochum Epiphanem, & Demetrium. Aliquanto post spoliaturus templũ quod dam in Syria à suis inerfectus est.

Iudæa grauiter quassata &c.

Facilis est autem coniectura, Iudæam in his Syriæ bellis grauiter uexatam esse, nunc à Syriacis nunc ab Aegyptijs ducibus. Ptolemæus Philopator uenit Ierosolymam uictor, cumq; usitata Regibus curiositate uisurus esset templum celebratißimum, iamq; in uestibulum ingressus esset, deprecati sunt Sacerdotes ne pergeret, nec prophanaret adytum. Cumq; subita consternatione diuinitus repressus esset, ac ẽ templo eductus, uehementer irasci Iudæis cepit, & postea in eos atrociter etiam in Ægypto seuijt. Hæc recitantur in tertio Macabeorum.

Scopas.

Postea Scopas dux ab Ægyptio Epiphane missus, occupauit quædam Iudeæ oppida. Sed cũ ad Iordanẽ ab Antiocho magno uictus esset, Iudæi dedunt se uictori, qui etsi nondum crudeliter eis imperauit, tamen tributa indixit, & partem sibi, partem genero Ptolemeo Epiphani attribuit. Hæc fuerunt initia seruitutis Iudaicæ sub his Syriacis regibus. Ideo hic dicitur in Daniele. **Stabit in terra desiderabili,** scilicet Antiochus magnus. **Deinde conuertet faciem suam ad Insulas & capiet multas,** id est, discedet inde bellũ gesturus cũ Romanis in Græcia & in Asia.

Anti-

ANtiochus magnus reliquit tres filios, Seleucum Philopatora, Antiochum Epiphanem & Demetrium.

SELEVCVS PHILOpator.

Selecucus exiguo tempore post patrem regnauit. Hunc Seleucum describens Angelus inquit. **Stabit in loco eius, uilis uel ignauus quæstor regij honoris.** Vilem uel ignauum uocat, Regem negligentem officia sua, nec domi iudicia diligenter exercentem, nec disciplinam grauiter tuentem, nec populi utilitatib. consulentem, nec foris depellentem hostes Sed deditum uoluptatibus & profundentem publicas & priuatas pecunias in res inutiles, pompas, conuiuia, ædificationes Luculleas, Et quia nullæ opes his ineptijs sufficiunt, expilationibus infinitis exhaurientem priuatorum facultates. Ideo quæstorem uocat, sed regio honore, id est titulo regio dominantem. Nec sine caussa Angelus depingit hunc Questorem, Significat enim ultimis temporibus talia fore imperia Regum & Principũ, quibus Ecclesia subiecta erit.

EST autem bonæ mentis considerare res humanas, & adfici communibus ærumnis. Ideo Lector te adhortor, ut ad hanc imaginem Europæ

Europæ imperia iam conferas. Primũ quid sunt Episcopatus ubiq;, nisi turpes et acerbæ quæsturæ. Quæ officia faciunt hi qui amplissimos reditus Ecclesiarum possident.

Episcopi Reges & principes plærunq; uunc sunt quæstores.

Deinde Regum & Principum aulas uide. Quod est studium rei militaris? quid gerunt aduersus Turcicam tyrannidem, quæ iam aliquot Europæ regna oppressit, & ceteris minatur non modo seruitutem, sed uastitatem. Domi quomodo disciplinam, quomodo iudicia regunt? Imo quid ista curant, Vna cura est profundendæ & querendæ pecuniæ. Estq; pene omniũ Regũ & Principũ infinita βουλιμια, quã quia diutius sustinere misera plebs non poterit, non dubiũ est impendere fatales Imperiorũ mutationes. Nam historiæ ostendunt statim post has βουλιμιας semper mutatam esse formam reipub.

Calamitates senectæ mundi.

Hæc recito, ut boni agnoscant has calamitates senectæ mundi diuinitus prædictas esse, Tum ut admoniti pij gubernatores mitigar cas studeant, tum ut cæteri pœnas peccatorum intelligant, & ferre arte discant, ac Deum orent, ut det Imperia iusta & salutaria Ecclesiæ, det σχατκγους fortes & fœlices, det Rectores politicos sapientes & iustos, qui paterno amore suos complectantur. Tales enim Angelus opponit questoribus, quos hic describit, Quia salutares Principes oportet & foris de-

pellere latrocinia, & domi iudicia ac disciplinam regere, & utilitatibus populi consulere, ut patresfamilias educare liberos, & honestis artibus erudire possint, ut conseruetur in terris uera de Deo et de filio eius Iesu Christo doctrina, & colantur alia uirtutis studia, quæ deseruntur, cum illa βουλιμια exhauriuntur priuatorum facultates.

Templum iussu Seleuci spoliatũ.

Porro & hoc Expilatoris erat, quod hic Seleucus spoliari templum in urbe Ierosolyma iussit, & ad eam rem tentandam incitatores habuit Iudæos, ut in secundo Macabeorum narratur, Capite tertio. Ita nunc qui fruantur opibus Ecclesiarum, minime obscurum est. Bacchanalia perpetua sunt in Collegijs Canonicorum. Interim pij Pastores Ecclesiarum cum familijs suis, & pauperes Scholastici fame contabescunt, studia literarum & præcipue sacrarum deseruntur, quia nemo iuuat pauperes, qui studia dedicaturi erant Ecclesijs.

Hæc cum negligant, aut fortasse rideant etiam illi summi Quæstores, Episcopi & Principes, non existimemt Christum dissimulaturum esse, cum in illo terribili iudicio accusabit eos de neglecto officio, ac dicet. Esuriui, & non cibastis me. Ite igitur maledicti in ignem æternum.

Nos uero filium Dei æterni liberatorem & custodem Ecclesiæ suæ oremus, ut ipse pia studia tueatur, & suppeditet discentibus uictũ. Sicut in lege Mosaica, cũ Tribui Leuiticæ non daretur certa regio possidenda ut ceteris, Deus inquit sese fore eius tribus hereditatem, seu sundum. Ita nunc sit fundus & τροφευς piorum Doctorum & Scholasticorum, Et futurum esse non dubitemus.

ANTIOCHVS Epiphanes.

ANtiochus Epiphanes frater Seleuci Romæ cognita morte patris, clãm inde discessit, ut ignauo fratri regnum eriperet. Fuit autem hic Epiphanes callido, acri, & seuo ingenio præditus, qui mox postquam regnare cepisset, insidias struxit Aegyptijs. Nam mortuo Ptolemæo Epiphane uenit in Aegyptum, quasi tutor futurus cognati pupilli. Nam Cleopatra mater pupilli erat soror Antiochi Epiphanis. Collocat igitur præsidia in urbibus Ægypti tutorio nomine, cum re ipsa hoc ageret, ut occupatas nunc honesto prætextu, postea retineret. Inde rediens Ierosolymam uenit, inuitatus à Iasone cui Pontificatum dederat contra Iudaicas leges. In hoc primo itinere Antiochus spoliauit templum.

Antiochus spoliauit templum. ij

Post biennium Antiochus rursus duxit exercitũ in Aegyptũ, quia rex Aegyptius Ptolemeus

Philometor iam adoleuerat, & cognita fraude auunculi, ex aliquibus suis urbibus Syriaca præsidia expulerat, & auxilium à Romanis aduersus Antiochum petiuerat. Venit igitur Romanus legatus Popilius, qui iussit Antiochum ab Ægypto abstinere. Cumq; Antiochus ambigue responderet, ducto circulo in puluere circa eam, iussit eum clare respondere antequam ex eo circulo egrederetur, ibi Antiochus perterrefactus pacem promittit, & fremens discedit.

Popilius legatus Romanus.

Quia uero magnos sumptus in ea expeditione fecerat, egens uenit Ierosolymam, ibi facultates locupletum diripit, prophanat templũ, statua Iouis Olympij in eo collocata, proponit crudelia edicta de abolenda tota religione, tradita uoce Dei per Abraham, Moisen & Prophetas. Et hæc edicta defendit additis præsidijs, quæ magnam seuiciam exercebant, in homines pios, qui professionem legis diuinæ abijcere nolebant.

Templum prophanatum ab Antiocho.

Propter hanc magnam calamitatem hoc uaticinium apud Danielem editum est, ut pij præmonerentur & confirmarentur, ne à Deo deficerent. Additur & tempus, ut pij scirent hanc calamitatem non diuturnam fore, uidelicet anni septem, & menses duo. Nam intra hoc spacium templum ab Antiocho prophanatum est, & deinde à Iuda Macabeo recuperatum, &

& postea ex oppidis Iudeæ expulsa sunt Syriaca præsidia.

Porro Antiochus Epiphanes quia acceperat insignes clades non solũ in Iudæa, sed etiam in Perside, animi dolore extinctus est. Alij scribunt excussum e curru tam duriter allisum esse solo, ut inde morbus letalis ortus sit, quo extinctus dicitur, cum tenuisset regnum annos duodecim. Quales fuerint eius mores, supra commemorauí.

Exitus Antiochi Epiphanis.

APud Danielem non fit mentio sequentiũ Regum, quia significatur breui post, uenturum esse Messiam. Est enim breue tempus à Iuda Macabeo ad natum Christum uidelicet anni centum sexaginta sex. Et statim post Antiochum Syria domesticis discordijs continuis dilacerata est, donec eam Romani occuparunt, ut unum regnum dici non posset. Sicut fere existũt tales regnorum discordiæ fatales cum finis non procul abest, ut uidit hæc ætas triste exemplum Pannoniæ

A Iuda Macabeo ad Christum natum. anni 106.

DEMETRIVS.

ADijciam autẽ breuiter reliquos Syriæ reges, ut pœnæ considerentur, de quibus concionatur primũ præceptũ. Fuerũt inter posteros Antiochi, post prophanationem templi continua parricidia. Successit Antiocho Epiphani

frater Demetrius qui una fuerat obſes Romæ.

Antiochus Eupator filius Epiphanis.

Hic ueniens in Syriam mox iubet interfici filiũ fratris Antiochi iam regnantem, Antiochum ευπατορα. Aliquanto poſt Demetrius dat pœnas parricidij, Interficitur enim à quodam Alexandro ſeditioſo qui regnum inuaſit adiutus ab Aegyptijs.

DEMETRIVS IVNIOR & Antiochus Sedetes, fratres.

DEmetrio fuerunt duo filij. Demetrius iunior, & Antiochus Sedetes. Hic iunior Demetrius interficit Alexandrum. Poſtea Tryphon ex regno Demetrium expulit. Antiochus Sedetes à Parthis interfectus eſt.

ANTIOCHVS GRYPHVS & Antiochus Cyzicenus duorum fratrum fili.

HI fratres reliquerunt liberos. Demetrio fuit filius Antiochus γρυπός. Sedeti filius fuit Antiochus Cyzicenus, Hi dimicantes de regno ambo interfecti ſunt. Poſtea Syriã inuaſit uicinus rex Tigranes, cui eam Pompeius eripuit. Hoc modo domeſticis ſeditionibus & parricidijs pœnas dederunt impiorum Regum poſteri, donec tandem familia tota extincta eſt, & regium nomen ſublatum, & Syria à Romanis occupata eſt.

Tigrani eripuit Syriam Pompeius.

Reges

REGES AEGYPTI.

PTolemæus Lagi filius. ῥγ Alexād.
Ptolemæus Philadelphus,
Ptolemæus Euergetes.
Ptolemæus Philopator.
Ptolemæus Epiphanes,
Ptolemæus Philometor, cui ſucceſſit frater
Ptolemæus φυσκων, id eſt, uentricoſus.
Ptolemæus λαθουρος,
Ptolemæus ϗυλομήτωρ.
Cleopatra Antonij. Durēnis ferme Nonagēta

Hæ nomenclaturæ hoc ordine traduntur à Strabone, qui cum ipſe perluſtrauerit Aegyptum, diligentius eã, quam uicina loca deſcribit. quinq; Annis Ægypti Regum duxerunt,

PTOLEMEVS Lagi filius.

PTOlemæus Lagi filius, qui inter præcipuos Alexandri duces fuit, & exercitus in India duxit, ubi & uulnus accepit ictus telo quod ueneno infectum fuerat, in diſtributione Prouinciarum nactus eſt ægyptum, quam cũ triennio tenuiſſet, bellũ ei Perdiccas intulit, qui monarchiam adfectabat. Sed Ptolemæus, interfecto Perdicca, retinuit Aegyptum, ac poſtea Cyrenaicam & magnam Syriæ partem adiecit. Reliquit filios Philadelphum & κεραυνον & alios plures, quos recenſet Pauſanias.

Scribit Polybius mortuum esse Ptolemæum Lagi filium Olympiade centesima uicesima quarta, hoc est, post Alexandri mortem exactis fere quadraginta annis, qua Olympiade & Lysimachus, & Seleucus, & κεραυνος perierunt.

PTOLEMEVS PHILadelphus.

PTolemeus Philadelphus, prælatus fratri maiori natu, rex à patre nuncupatus est & commendatus principibus & ciuitatibus. Successit igitur patri & recuperauit Cyrenaicam. Deinde nactus ociũ, cum sciret in Aegypto floruisse doctrinam de rebus cœlestibus, & eas artes, quæ coniunctæ sunt illi doctrinæ, uetera studia & restituit, & auxit, & instruxit discendi cupidos bibliotheca copiosissima.

Cumq; audisset Iudæos prædicare suæ gentis antiquitatem & doctrinam, accersiuit inde interpretes qui libros Moisi, & aliorum Prophetarũ in græcam linguã conuerterent. Hæc uetus translatio Propheticorũ librorũ in græcum sermonem, uocatur septuaginta Interpretum opus. Per hanc occasionem credibile est aliquos in Aegypto & alibi tunc ueram religionem amplexos esse, cũ & libri legerentur & uiri docti è Iudæis qui uersabantur inter gentes libere alios docere posent. Nam uox ueræ Ecclesiæ Dei nunquam temere & frustra excitatur. Magnis autem beneficijs hic Philadelphus Iudæos adfecit, nam & populo uniuerso immunitatem concessit, & ijs qui in Ægypto seruiebant, libertatem donauit.

Translatio 70. interpretum.

Obseruandus est hic error multorum qui historiam fratris κεραυνου in hunc Philadelphũ transferunt. Nam κεραυνος frater ex alia matre natus, ex Eurydice Antipatri, relicta Ægypto profectus est in Macedoniam, & oppresso Seleuco aliquandiu tenuit Macedoniam, fuitq; incestus & impius in sororem Arsinoen, quam fraude circumuentam duxit uxorem, & postea interfecit, necatis una filijs Lysimachi in matris Arsinoæ gremio. Deinde pœnas dedit tantorum scelerum interfectus à Brenni exercitu. Hæc historia copiose recitatur à Pausania.

Ptolemeus Ceraunus

At Philadelphus in Ægyptio regno consenuit, in tranquilitate & doctorum consuetudine, qua lenijt dolores articulorum quos sic nuisse satis acres dicitur. Eius opes et munificentia celebrantur à Theocrito, qui ibi cum Callimacho, Apollonio & alijs Poetis uixit.

PTOLEMEVS EVERgetes.

PTolemæus Euergetes ingens bellũ intulit Syriæ, ut ulciscereretur necem sororis Bereni

ces, quæ fuerat nupta regi Syriæ Antiocho Theo, & postea à priuignis interfecta est. Occupatis autem multis urbibus in Syria Euergetes, non grauatim Seleuco Callinico pacem petenti, dedit, reuocabatur enim in Aegyptum domesticis seditionibus.

De hoc Euergete loquitur Daniel inquiens. **Et stabit in germine radicũ eius plantatio,** uidelicet Ptolemæus Euergetes, **& ueniet cum exercitu contra regem Aquilonis,** id est contra Seleucum callinicum, **& obtinebit.**

Hoc tempore Iudæa uictori Euergetæ tributum pendere coacta est, etsi adhuc quidem tolerabilis fuit Iudeæ status. Nam cum tributum non solueretur facile placatus est Euergetes à Iosepho duce, cuius mentio fit in Luca capi. 3. ubi nominatur Ioseph pater Iannis Hyrcani ultimi ducis ex stirpe Dauid,

Ioseph pater Iannis Hircani.

PTOLEMEVS Philopator.

PTolemæus φιλοπατωρ sic dictus est Ironice, cum patrem, matrem & fratrem interfecerit, Ignauia eius Antiocho magno spem fecit recuperandarum urbium in Syria, quas Seleuco Euergetes ademerat. Quare Antiochus magnus, iuuenis incensus cupiditate gloriæ militaris bellũ infert huic regi Aægyptio, &

Antiochus Magnus.

& multas ciuitates recipit. Tandem uero occurrit Philopator, & cũ uterq; magnas haberet copias, uicit Antiochũ. Et propter segniciẽ & luxum statim in Aegyptum rediit. Huius uictoræ mentionem facit Daniel inquiens. **Et prouocabitur rex Austri,** scilicet Ptolemæus Philopator, **& pugnabit aduersus regem Aquilonis,** scilicet Antiochum magnum.

Erant autem Iudæi initio coniuncti Antiocho, postea mutata fortuna hospicio uictorem Aegyptium exceperunt ac placarunt data pecunia. Cum autem Ptolemæus Philopator uisurus templum, in uestibulum ingressus esset, Sacerdotes obnixe orant, ne pergat, nec penetret in adytum interius, quo non erat fas ingredi cuiquã præter Pontificem. Etsi negat se obtemperaturũ pijs monitis Rex superbus, tamen Deus templum defendit, & mox subito terrore consternatũ Regem ita reprimit, ut semiuiuus ex templo exportaretur. Quare Iudæis iratus cũ Alexandriã rediisset, crudelia edicta proponit, Iudæos iubet in uincula rapi, & multos Elephantis conculcandos obijcit in spectaculis.

Interea domi ipse, interfecta coniuge, infandis se libidinibus contaminat. Et regebatur aula, nõ ab ipso aut principibus sed à turpissimis & flagitiosissimis libidinum socijs. Talis furor

uum-

nunquam est diuturnus, ut dicitur de peccatis clamantibus in cœlum. Quare post uictoriã, de qua dictum est, nõ fuit diu superstes.

PTOLEMEVS EPIPHANES.

PTolemæus Epiphanes pene infans patri succeßit. Cum autem Antiochus magnus existimaret Ægyptios segnius defensuros esse Syriã in hac Regis infantia, rursus mouit bellũ. Quare Ægyptij diffidentes suis uiribus Romam Legatos miserunt, qui peterent, ut Romanus senatus tutelam regis Ægyptij susciperet. Interim Antiochus pleraſq; urbes inferioris Syriæ ac Phoenices recepit, & ducem Scopam, missum ab Ægyptijs ad tuendam eam oram, profligauit. Hic Iudæi grauiter afflicti sunt primum à Scopa, postea à uictore Antiocho.

Antiochus Magnus.

Deinde cum Legati Romani aduenissent, iußerunt Antiochũ restituere occupatas urbes, eiq; bellum denunciarunt nisi obtemperaret. Hanc Legationem ut arte eluderet, nec Romanos exercitus in Syriam adduceret, pacem fecit cum Ægyptio, data ei filia Cleopatra. Iratus uero Romanis, fœdus fecit cũ Philippo Macedone, & traiecit in Græciam & bellum gesit cũ Romanis.

Hæc ordine prædicit Daniel, describens duas

duas expeditiones Antiochi Magni aduersus ægyptios. Reuertetur, inquit, rex Aquilonis, id est Antiochus Magnus antea uictus à Philopatore, bellũ reparabit & multas urbes occupabit. Deinde uertet se ad Insulas, id est, nauigabit in Græciam, ut bellum gerat aduersus Romanos.

PTOLEMEVS PHILOMETOR.

PTolemæus Philometor natus est ex filia Antiochi magni, cumq; eius ætas mortuo patre gubernationi nondum idonea esset, uenit in ægyptum Antiochus Epiphanes auunculus, simulans se tutorem fore nepotis sui, ut eo prætextu urbibus Ægypti præsidia imponeret, & pupillum regno spoliaret. Sed aliquanto post discessum Antiochi, auxilium à senatu Romano mater Ptolemæi petiuit, & pulsis Antiochi præsidijs urbes recepit.

Popilius Romanus.

Redit igitur Antiochus iratus, nepotem uel dolo per simulationem amiciciæ uel armis oppressurus. Sed Romani Legatum miserunt Popilium, qui iußit Antiochum ab Ægypto abstinere. Ita frustratus sua spe Antiochus, & egens rediit in Syriam, ut supra narratum est. Hæc historia prolixe recitatur in uaticinio Angeli. Nam propter clades quas accepit populus Iudaicus

cus in his itineribus Antiochi hanc seriem rerũ Angelus commemorat, Ideoq; ceteros Reges omittit.

Sed quia exempla iudicij diuini illustria sequens historia continet, breuiter eam adijciam, Inuaserat, ut dictum est, Antiochus Epiphanes Ægyptum, & nepotis uitæ prætextu tutelæ insidias struxerat. Sed hi iniusti conatus non solum irriti fuerunt. sed etiam singulari exemplo puniti sunt. Nam postquã Antiochus mortuus erat, & filius ac frater interfecti, cum bellum esset inter Alexandrum sedicioſum, & Demetrium iuniorem de regno Syriæ certantes, hic Ptolemeus Philometor bellum mouit aduersus Alexandrum regem Syriæ, eumq; acie uicit. Quare Antiocheni receperunt Ptolemæum & duplici corona, altera Syriæ, altera Ægypti coronauerunt.

Alexander seditiosus. Demetrius iunior.

Vt igitur Antiochus alterius uitæ & regno insidiatus erat, ita posteri ipsius diris parricidijs necati sunt, & regno insidiatoris potitus est ille ipse cui insidiæ structæ fuerant. Hæc est iusta pœna ut in uersu dicitur. ἔικε πάθοι α ἔρεξε, δίκη ἰθεῖα γένοιτο.

Cæterum Ptolemæus metuens Romanos, cessit regno Syriæ, fuitq; autor ut iunior Demetrius accerseretur. Huic dedit Ptolemeus filiam ereptam Alexandro priori genero. Aiunt autem

tem Ptolemæum in prelio uulnus accepisse, & uix defensum ac seruatum esse. Alexandrum uero amisso exercitu fugientem ad Arabum regem uenisse, Ab hoc cum interfectus esset, caput Ptolemæo missum est, qui non multo post ex uulnere mortuus est, Hic fuit exitus utriusq; Regis soceri & generi qui inter se impijs armis certarunt.

Exitus Alexandri & Ptolomæi.

PTOLEMEAVS Physcon.

PTolemæus Physcon dictus à Sagina uentris turpiter inflati. Nam φυσκη significat crassius intestinum, cuius usus est in faciendis farciminibus. Fuit autẽ hic Physcon frater Philometoris de quo iam dictum est. Et quanquam in Eusebij Chronico inter Philometorem et Physconem inseritur quidã Euergetes, tamen Strabo testatur eundem esse Physconem, qui Ironice nominatus est εὐεργέτης, uicit enim omnes crudelitate & obscenitate. Duxit sororem, quæ antea priori fratri nupta fuerat, & in die nuptiali puerum filium fratris in complexu matris interfecit. Aliquanto post duxit filiam suæ coniugis ex fratre natam, repudiata matre. Erat autem ei filiolus ex priore coniuge & sorore natus, hunc inter fectum & dissectum misit matri in die natali inter epulas.

Nec

Nec fuit mitior in Ciues, Nam Alexandriæ quotidianis cedibus pene uastitatem effecit.

Quare Romani Legatos Alexandriam miserunt, inter quos fuerunt & Scipio posterior et Polybius Historicus, ut autoritate Senatus imperarent ei, ut iniuste grassari in suos desineret, quia Senatus eũ defensurus non esset, nec in regnum reducturus, si propter crudelitatem excuteretur. Ac Legati ridicula deformitate Regis conspecta, non solum fœdissimos ipsius mores, sed etiam monstrosam speciem corporis execrati sunt, Breui post scelerum pœnas dedit Tyrannus Physcon eiectus regno ab Alexandrinis.

Scipio posterior.

Polybio historicus

Tales historiæ Lectores admoneant non solum de Dei iudicio, qui testatur se atrocia delicta in hac uita manifestis supplicijs punire, sed etiam de miseria communi generis humani, & de diaboli furore, qui odio Dei & contempt generis humani tantis flagicijs deformat imagines Dei, & quidem in summo loco, in Imperijs ubi excellere uirtus debet, ut illa horrenda Diaboli spectacula uniuersa rerum natura abominetur. Quare filium Dei oremus ut opera Diaboli grassantis cum in toto genere humano tum uero præcipue in summis ordinibus, destruat, Sicut scriptum est, Filium Dei apparuisse, ut destruat opera Diaboli.

Furor diaboli,

Ptole-

PTOLEMEVS.

λαθουρος.

PTolemeus λαθουρος, sic enim à Strabone nominatur, opinor ideo, quod exul occulte tentauit reditum. Nam mater seditione mota hunc Ptolemæum Ægypto expulit, & filio minori Alexandro quem sibi magis obtemperaturum esse sperabat, regnum tradidit. Exul autem hæc gessisse scribitur. Cum Iudæi uiderent se nactos esse occasionem ucinas urbes occupandi, propter domesticas discordias, cum in Ægypto, tum in Syria ortas, bellum aduersus uicinos mouerunt. Hi ex Cypro accersunt Ptolemæum, qui sperans se per eam occasionem in Ægyptum rediturum esse, mediocres copias in Phoenicen adduxit, ac statim in Iudæam irruptionem fecit, cepitq; in Sabbato quoddam Galilææ oppidum, postea acerrimo prelio cum Iudæis ad Iordanem conflixit. Cumq; magna multitudo Iudæorum in acie trucidata esset, uictor Ptolemæus, in finibus Iudeæ populatus est uillas, & iussit occidi mulieres & infantes, et dissecta eorum membra coqui, quibus elixis & coctis uesci Iudæos coegit.

Ptolemei crudelitas.

Tanta immanitas in uictoria non habuit diuturnos successus. Nam Iudæi à Ptolemei matre auxilia aduersus eum petiuerunt, quæ misit exercitum eo celerius, ut filium ab Ægypto ar-

O ceret.

ceret. Cum igitur frustra tentaret reditum Ptolemæus nec tueri occupatas urbes in Phœnice posset, rursus fugit in Cyprum.

Aliquanto post Alexander qui in Ægypto regnabat, matrem interfecit. Pulso igitur Alexandro reuocatus est in Ægyptũ hic Ptolemæus λαθουρος quem ibi nouæ seditiones exceperunt fortassis quia aliqui fauebant fratri. Dicitur hic Ptolemæus funditus deleuisse maximam & celebratissimam urbem, Thebas ægyptias.

Thebæ Ægyptiæ delere.

PTOLEMAEVS auletes.

PTolemæus, αυλητης, id est tibicen, sic dictus quia publice in habitu regio tibijs certare cum artificibus solebat. Regno propter ignauiam et crudelitatem expulsus, uenit Romam, ubi Pompeius reduci eum suasit. Et quanquam diu ea de re contentiones extractæ sunt, tamen per Gabinium tandem reductus est, qui Archelaum qui interea regnauerat, interfecit. Hic αυλητης reliquit filium Ptolemæum Dionysiũ, qui adolescens Pompeium ex Pharsalica pugna fugientem in Ægyptum, iussit interfici. Posteà cum Iulio Cæsari struxisset insidias, interfectus est à Cæsare, qui regnũ dedit eius sorori Cleopatræ. Cleopatra ad extremum cum Augustus uenisset in Ægyptum, sibi mortem conscíuit.

Ptolemæus Dionisius.

Cleopatra.

Hæc

HÆc est series Regũ Ægyptiacorũ, in qua non solum hoc deplorandum est, quod posteri nati ex hominibus uirtute præstantissimis, adeo turpiter degenerant, sed illud etiam quod Diabolus tam petulanter grassatur in his qui Imperia tenent. Sed hæ sunt pœnæ εἰδωλομανιωρ, ut ad Roma. 1. scribitur. Nusquã autẽ plus fuit portentosæ Idolomaniæ quam in Ægypto & in Syria.

In hac cõmemoratione & hoc obseruãdũ est, quod Ecclesiam Dei, cuius sedes tunc erat inter illa duo regna, uidemus hic exiguã esse, & duriter adfligi, nec humana ope, humanis præsidijs defendi, sed mirabiliter diuinitus regi et seruari. Hæc imago est ultimæ senectæ mundi, in qua Ecclesia uera Dei in seruitute erit, oppressa multiplici tyrannide. Postquam autem ordine historias Regum recensui, uaticinium Angeli ad eas breuiter accomodabo.

ET confortabitur rex Austri qui est ex ducibus eius, id est Ptolemæus qui fuit unus ex Ducibus Alexandri, occupabit Ægyptũ quæ est Iudeæ ad meridiã sita. Et alius confortabitur e regione, & erit eius magna dominatio, id est, Seleucus è regione Syriam et Babyloniã tenebit, qui post Antigonum uictũ cum Asiam tenerit, antecelluit ceteris omnibus potentia.

Et in fine dierum sociabuntur, *id est, post aliquod tempus deuincientur inter se fœderibus & affinitatibus reges Ægyptij & Syriaci.* Et filia regis Austri, *Berenice filia Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti,* veniet ad regẽ Aquilonis, *id est nubet Antiocho Theo regi Syriæ,* vt fiat amicicia, *id est, ut hac affinitate inter Reges fiat pax, & retineant Ægyptij urbes in Phoenice occupatas à primo Ptolemæo.*

Et non obtinebit robur brachij, & non stabit semen eius, & tradetur ipsa & comites eius, & puer eius, & is qui eam confortauerat, *id est, Berenice non retinebit regnum Syriæ nec eius filius, natus ex Antiocho Theo, Sed pruigni Seleucus Callinicus, & Antiochus* τὸν ἕτερον *interficient nouercam, & filium eius.* Pater uero qui confortauerat Aegyptiam, *id est, qui regni sociam fecerat Antiochus theos necabitur ueneno à repudiata coniuge Laodice.*

DE PTOLEMAEO Euergete.

ET stabit de germine radicis eius in loco suo, & ueniet cum exercitu contra regem Aquilonis, *id est, Ptolemæus Euergetes frater Berenices ulciscetur sororis necẽ, & geret bellum aduersus Seleucũ Callinicum, magnas urbes Syriæ capiet, & auferet thesauros & simulacra Syriaca, Ideo dicitur in textu,* Etiam dij illorum & Principes, & uasa preciosa argenti & auri uehentur in Aegyptũ. Sed rex Austri. *Ptolemeus Euergetes redijt in Ægyptum, Nam intestinis seditionibus reuocatus fecit pacem cũ Seleuco Callinico. Et hoc tempore Euergetes tributa indixit Iudeæ.*

DE ANTIOCHO MAGNO & Ptolemeo Philopatore.

ET filij illius irritabuntur, & congregabunt exercitus. Et ueniet ueniens, *id est Antiochus magnus, filius Seleuci Callinici, flagrans cupiditate gloriæ militaris inferet bellũ Ptolemæo Philopatori, & quidem initio statim aliquas urbes in Syria recipiet, occupabit etiã aliquas in Phoenice, quæ paruerant Ægyptijs. Etsi autem Philopator tarde occurrit hosti fere annũ in apparatu belli consumens, tamen tandẽ expeditione suscepta ad Rhaphiam ducit exercitum, Ibi prelio commisso uincet, inquit, Antiochum magnum, & recuperabit urbes in Syria & Phoenice amissas, & coget Antiochum pacem petere.*

Et eleuabitur cor eius, & prosternet plurimos, & non confortabitur, *id est, Philopator erit insolentior & furiosior. In urbe*

Etsi autem à Iudæis qui Alexandriæ erant improbabatur ædificatio noui templi, tamẽ superstitio uicit. Onias contra mandatum Dei templum extruit, sacrificia alieno loco facit. Et ne deesset prætextus citat Esaiam, qui cap. 19. inquit. In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegyptij, &c. Hoc cum dicatur de uocatione gentium & de Euangelio, quod ut ceteras gentes, ita & Aegyptios ad agnitionem filij Dei, & uitæ æternæ uocaturum erat, Onias detorsit ad suum consilium. Ita impostores, aut fascinati prauis opinionibus, omnibus temporibus abutuntur uoce Dei, & eam à genuina sententia ad confirmanda sua deliria transferunt.

Damnat autem Angelus hoc loco templi illius Aegyptij ædificationem, & uocat id consilium præuaricationem seu uiolationem legis diuinæ & audaciã. Hoc iudicium omnibus ætatibus obseruent, & qui dogmata ferunt contra uerbum Dei, & qui cultus Dei instituunt sine mandato diuino.

Doctrinæ corruptelas esse præuaricationẽ ac uiolationem primi & secundi mandati, nihil dubiũ est, deinde horribilis audacia est, cũ certissima extent testimonia, Deum nullo scelere magis offendi, quam corruptelis doctrinæ, cũ contemptis omnibus minis & exemplis, tamen luditur falsis opinionibus et contumeliosis aduersus

sus Deum. Quanta fuit audacia Ieroboam, cum contra apertum mandatum Dei, suum quoddam templum condit, & instituit nouum sacerdotium. Quantus furor in Ethnicis cum excogitarunt portentosos cultus Priapi & alios. Quanta audacia fuit Mahometi, qui prorsus abolet uniuersam doctrinam Prophetarum & Apostolorum? Sed hæc audacia non est humana, singulares furiæ sunt immissæ in pectus Mahometo à diabolo. Nec est exigua audacia Pontificum & Monachorum qui manifesta idola, ut inuocationem mortuorum & suas missas defendunt. Quare timere Deum discamus, & nos intra metas diuinitus præscriptas cohibeamus, frenemus etiam ingeniorum atq; animorum impetus, ne ambitione, emulatione, φιλονεικεια ueras sententias conturbemus.

Ieroboam.

Portentosi cultus Ethnicorum.

Machometus.

Audacia Pontificũ & Monachorum.

ET ueniet Rex Aquilonis, & uallo cinget urbes, & capiet eas &c.

Hic redit Angelus ad Antiochi magni historiam, quem ait multas urbes occupaturum esse regnante Ptolemæo Epiphane sed adhuc impubere.

Breuiter autem inserit particulam de Iudæa, quæ in istis bellis utrinq; uexata est. **Et stabit in terra desiderabili, & deficiet manus eius,** id est, Antiochus Magnus ueniet in Iudæam & uicto Scopa Duce Aegyptio

tio Iudæis tributum imponet. Quorum manus deficient, id est non repugnabunt, quia sine ullo certamine imperata fecerunt, dederunt tributum hac pactione ut retinerent suas leges & cultus diuinitus traditos.

Iterum igitur in seruitute est Ecclesia, & tamen Deus ita mitigat calamitatẽ, ut maneat libertas docendæ & audiendæ legis diuinæ, nec mutetur Sacerdotiũ, nec abolcantur pij cultus. Nec sine causa toties hic populus circa finem in seruitute est, etsi promissiones habuit de libertate & cõseruatione suæ politiæ. Sed imago est ista seruitus miseriarũ Ecclesiæ in ultima senecta mundi.

Imago Seruitutis Ecclesiæ in vltima Senectute

Et ueniet ut amicitiam cum eo faciat, & dabit ei filiam, ut eum perdat.

Id est, Antiochus magnus dabit filiam Ægyptio Regi, ut ea conditione & pacem faciat, & Syriæ urbes retineat, & augeat sui regni opes. Quæ res tamen eum fefellit, quia post Antiochum Magnum secuta est insignis inclinatio regni Syriaci.

Porro in fœdere facto cũ Aegyptijs hoc tempore ab Antiocho Magno, fuit & hæc conditio, partẽ tributorum addixit Antiochus regno Syriæ, partem genero Ptolemæo Epiphani. Ita Reges inter se partiebantur opes Ecclesiæ, ut nũc Reges suis purpuratis tradunt titulos & reditus Episcoporum. Et

Et conuertet faciem suam ad Insulas & capiet multas, id est, nauigabit in Græciam, ubi se aliquæ Græcæ ciuitates ipsi adiungent, bellum mouenti contra Romanos. **Sed Princeps quidam faciet eum cessare cum dedecore,** inquit Angelus, id est Consul Romanus uincet eum, & coget eum pacem petere, & conditiones duras accipere, uidelicet ut tota Asia cedat, citra Taurum montem.

Postea, inquit, rediturum ad suas urbes & interiturum. Nam cum rediisset in Syriam Antiochus Magnus, & propter inopiam templum quoddam spoliaturus esset, ibi interfectus est, cum uulgus ad templi defensionem concurrisset. Hic fuit exitus regis Antiochi, quem uel inquieta natura ingenij, uel ambitio incenderat, ut multa bella moueret, cum tamen fere semper aduersam fortunam experiretur. Pernicies est autem reipub. bella non necessaria mouere præsertim aduersante fortuna.

Exitus Antiochi magni

DE SELEVCO FILIO Antiochi magni.

ET stabit loco illius uilis Questor honore regio, & cito peribit, non strenuitate nec in bello.

Hæc sunt uerba in textu, quibus describitur Seleucus, qui exiguo tempore post Antiochum Magnum regnauit, cum fratres Romæ obsides essent. Diligenter autem

hæc

hæc descriptio obseruetur, quia imago est gubernationis in Europa, magna ex parte.

Vocat hunc Seleucum, uilem seu ignauum quæstorem seu expilatorem. Hæc uera est uerborum interpretatio, & significat fuisse ociosum Principem, non foris propugnantem armis patriam, nec domi regentem iudicia, disciplinam, mores, sed magnis expilationibus exhaurientē facultates suorum, ut sumptus suppeterent ad uoluptates & alias res inanes, in quas aulæ plerumq; pecuniam sine modo profundunt. Porro hic Seleucus etiam templum in urbe Icrosolyma spoliari iubet.

Seleucus uilis quæstor.

Si conferas hanc imaginem ad nostram ætatem, intelliges Angelum non illi tantum tempori concionatum esse, sed significasse calamitates & seruitutem Ecclesiæ postremi temporis, ut cogitemus puniri peccata nostra ignauis & acerbis imperijs, Et tamen deo interim curæ fore Ecclesiam.

Reges & Principes communi animo & coniunctis copijs defendere Ecclesias Dei ad uersus Turcicam barbariem debebant, quæ nomen Christi, literas, & honestam disciplinam funditus delere conatur. Domi debebant regere iudicia, & mores. Hæc propria munera quotus quisq; curat? Pleriq; ocioſi indulgent uoluptatibus, & difficulter sumptus tolerare possunt.

Regum & Principum munus.

Luc. 3.

Ideo

Ideo excogitantur nouæ expilationes sine modo. Vox illa Iohannis contemnitur. Estote contenti stipendijs uestris, contemnitur exemplū Achab, quem Deus testatus est se punire propter uineam ereptam ciui Naboth. Parcendum erat facultatib. ciuium, ut educare liberos ad uirtutem & honestas artes possent & ut necessario tempore aduersus externos hostes conferre pecunias ampliores possent,

Sed ut dixi, agnoscamus has miserias publicas, pœnam esse nostrorum peccatorū, & nos ipsos ad pietatem excitemus, & deo Ecclesiam cōmendemus, ac oremus ut mitiget mala publica, det gubernatores sapientes, iustos, fœlices prospicientes utilitati suorum ciuium, cupientes ornare Ecclesias, & illustrare gloriam Dei.

Quid nunc sunt Imperia magna ex parte, nisi satis acerbæ quæsturæ, hoc est expilationes, ad quas decurritur, ut tolerari profusiones inutiles possint, Iudicia non disciplinæ, non moribus seruiunt, sed quæsturæ, Bella necessaria & pia quæ geruntur?

Imperia.

Et aulæ Episcoporum uincunt alias aulas ignauia, profusionibus, & βουλιμία. Nusquam enim Episcopi, & collegia faciunt officia Ecclesiastica, ubiq; profundunt reditus defraudatis pastoribus et scholasticis, quibus ad studia sumptus preberi debebant ex opibus quæ donatæ sunt

Episcopatus.

Eccle-

Ecclesijs. Deum autem æternum patrem liberatoris nostri Iesu Christi oremus, ut hæc mala mitiget, nec sinat funditus interire suam Ecclesiã, & pia studia.

DE ANTIOCHO Epiphane.

ET stabit loco eius despectus, & nõ dabitur ei honos regni, & ueniet placide, et potietur regno p blãdicias.

Hic inchoatur descriptio Antiochi Epiphanis, quem uocat despectum, Singulares emphases sunt in Prophetis, quæ non de uulgaribus aut paruis rebus loquuntur. Miretur enim aliquis, cur uocet despectũ Antiochum, cum fuerit legitimus heres, ingeniosus, postea etiam multa bella gesserit. Sed iudico despectum dici, quia diuinitus non fuit autoritate ornatus. Singulare Dei donum est in Principe autoritas seu maiestas, quæ tribus rebus constat, uirtute, fœlicitate, & inclinatione animorum in populo.

Autoritas in principi

Vt in Scipione quanquam adolescente, tamen erat autoritas, seu maiestas, Primum lucebat in eo eximia uirtus, & adparebat eum iuuari diuinitus, Incenduntur autem animi hominum admiratione uirtutis, & opinione præsentiæ Dei, seu auxilij diuini. Hæc quanquã multũ conducunt ad autoritatem parandam & tuendam, tamen & tertium munus Dei accedere opor-

Scipio.

oportet, uidelicet inclinationes animorum diuinitus factas in ipso populo.

Huc pertinet illa memorabilis sententia Salomonis, Vt oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrumq; id est, ut ualeat gubernator consilio & uirtute, deinde ut populus obtemperet, non excutiat recta monentes, utrumq; Dei opus & donum est. Vt ualeret consilio Themistocles & ne eius consilia aspernarentur Græci, utrũq; fiebat Deo gubernante animos. Vt Alexander uirtute ualeret, & exercitus libenter talem iuuenem sequeretur diuinitus fiebat. Prob. 26 Themistocles. Alexander

Hæc non omnibus gubernatoribus contingunt. Antiocho defuerunt omnia, etsi erat astutus, tamen sine iusticia & modestia, instructa est ad perniciem ueteratoria seu sycophantica calliditas, et in odio est, ut Simonis astutia, Et plerumq; in magnis negocijs est infortunata, quia Deus odit confidentiam humanæ sapientiæ, sicut scriptum est, Ne imitaris sapientiæ tuæ.

Deinde omnes homines summos & infimos magnopere deformat fama libidinum, & uere existimatur, non leuiter offendi numen celeste, & publicis cladibus puniri stupra, raptus & similia scelera. Ideo Iulianus hos uersiculos Bacchylidis in ore habuit de laude pudicitiæ.

Vt

Vt, nisi sit uiuo facies expressa colore,
Non decus in picto corpore truncus habet.
Sic hominis mores spreti sine honore manebũt.
Ni sint ornati laude pudicicia.

Accedebant autẽ ad cetera uicia Antiochi, quæ erant atrocia, obscœnæ libidines. Quare cum nec uirtute, nec fœlicitate ornatus esset, deerat ei autoritas seu maiestas, nec iudicabatur regio honore dignus, quia multi proceres Syriæ aduersus eum conspiraverant, ut regnum traderent Selcuci filio, excluso Antiocho propter peßimos mores. Sed habuit & suam factionem homo uafer, quam sibi suis artificijs et largitionibus adiunxit. Hæc est sententia uerborum in textu.

Et brachia inundabũt coram eo & conterentur & ipse dux fœderis, *id est, multi Syriaci principes aduersabuntur Antiocho, & Duces exercituum ægyptiacorum qui urbes in Phœnice tenebant.* **Et ipse dux fœderis,** *id est, Ptolemæus Philometor, natus ex sorore Antiochi Epiphanis, qui contra eum auxilia miserat. Hos inquit, id est ægyptios & Syriacos duces uincet Antiochus. Deinde tres expeditiones ordine describuntur, prima susceptа in Phœnicen, duæ reliquæ in ægyptum.*

Et dolose fœdus faciet cum illo, ascendet & ducet exercitum exiguũ, &

& in opulentam Prouinciam ueniet quam spoliabit. *Id est, Etsi cum sororis filio iam fœdus fecerat, tamen Phœnicen inuasit, & ut natura rapax erat, ac propter profusiones alieno parcere non poterat, diripuit paßim facultates locupletum, sustulit templorum thesauros, omnia uenalia habuit, exercitu grassandi & populandi licentiam concessit minime conuenientem disciplinæ militari. Talis fuit eius expeditio cum in urbem opulentißimam Tyrum uenisset. Sequuntur res in ægypto gestæ.*

Et excitabitur fortitudo eius contra regem Austri, cum exercitu magno, *Id est, Antiochus Epiphanes potitus Phœnice, et successu elatus postea ægyptum inuasit. Et pulsis præsidijs ad Pelusium, cũ sciret maximarum urbium in aditu difficilem & longam fore oppugnationem, cepit suis artibus uti. Corrupit potentes largitionibus, & simulauit se tutorem fore Regis adolescentis. Hoc Prætextu Syriaca præsidia in urbes Ægyptias introducuntur.*

Et comedentes una panem conterent eum, *id est, proceres Ægyptij corrupti ab Antiocho suũ Regem fallẽt, & nõ defendẽt.*

Et duorum Regum cor erit ut malefaciant, & ad unam mensam mendacium loquentur, & non succedent

consilia, *id est, Cum hac simulatione amicitiæ transierit Antiochus in Ægyptum, & adolescens à suis destitutus excipiet hospitio auunculum, conuenient tanquam amici, & tamen perfidiosè uterq; struet insidias alteri, ut constat rarissimas esse Principum sinceras amicicias.*

Et reuertetur in terram suam, cũ magnis opibus & cor eius contra fœdus sanctuarij. *Id est, Cum præsidia in urbes Ægypti præcipuas introduxisset Antiochus, & suo more direptiones fecisset, bona cum spe rediit in Syriam.*

In hoc itinere primum uenit Ierosolymam exceptus à Iasone. Et quanquã nondum in templo Idolum collocat, tamen aufert thesauros, & multa ornamenta, & facta magna ciuium cede, locupletum facultates diripuit. Hæc & supra recitata sunt, & narrantur in primo libro Macabeorum. Sequitur alterum iter, quod fuit multo funestius.

Certo tempore reuertetur in Austrum, & non erit posterior expeditio priori similis. Et uenient contra eum naues ex Cithim & dolebit, & reuertetur, *ideſt. Post biennium cũ Philometor deprehensa fraude auunculi expulisset Syriaca præsidia, & urbes suas in Ægypto reciperet, & à Romanis auxilia peteret, Antiochus palam*

lam molitur bellum, ac rursus exercitum ad Ægypti fines adducit.

Sed hæc expeditio non fuit similis priori. *id est, irriti & inanes conatus Antiochi fuerunt, quia Antiochus edicto Legati Romani Popilij coactus est, infectis rebus, discedere. Ideo inquit,* **Venient contra eum naues ex Cithim,** *id est Romana classis ueniet, Legatũ adducens Popiliũ, qui auxilia Ægyptio promittet, & coget Antiochũ imperata facere. Nec sine magna contentione obtinuit Popilius, ne Antiochus bellum Ægypto inferret.* Popilius Romanus legatus.

Ac tunc arbitror illam celebratam pactionem cũ Antiocho factam esse, de dimidio nauiũ, cum Legatus Romanus traductas naues omnes in unũ locum dissecari iussit, & dissectarũ trabiũ aceruũ dimidiũ attribuit Antiocho, dimidiũ Romanis. Ita Romanus homo cũ ueteratore Antiocho lusit, ut ei significaret, intelligi artificia quibus ipse aduersus Ægyptios et Romanos usus esset.

DE VOCABVlo Cithim.

De uocabulo Cithim supra dictum est. Etsi autem Iudæi hic suo more nugantur, tamen satis constat ex multis testimonijs sacrorũ librorũ, quæ sit uis uocabuli. Solent Prophetæ discernere regiones & gentes adpellationibus stirpium seu primorum parentum, Vt cum Græ

Græcos intelligunt seu gentem Ionicam, nominatur Ion seu Iauan pater gentis Ionicæ.

Habuit autem Ion seu Iauan filios, à quibus Græcæ gentes ortæ & nominatæ sunt. Elisa, à quo adparet nominatos esse Æoles. Dodanim a quo sunt Dodonæi, ueteres in Europa pelasgi. Cithim á quo uicina gens fuit Dodoneis, Nam Esaias addit Alexandro exercitum gentium Dodanim & Cithim, id est Græcum & Macedonicum, Ac nomen uetus μακέτης quo antiquitas usa est pro uocabulo Macedo, haud dubie á Cithim factum est ut sit μακέτης, ortus ex Cithim. Nota est enim Ebraicæ linguæ utcunq; peritis uis literæ præpositæ. Et Citeos fuisse in locis uicinis Macedoniæ ex Homero manifestum est, qui ait Citeos paruisse Telepho regi Mysorum & eius filio Eurypylo, qui ad Troiam à pyrrho interfectus est. Fuit autem Mysia in Europa, quæ hodie pars est Seruiæ, uicina Macedoniæ. Versus Homeri Odyssææ xi. hi sunt.

ἄλλ' ὅιον τὸν τηλεφίδην κατέπεφνε χαλκῷ.
ἥρω ἐνεύπυλον, πολλοὶ δ' ἅμφ' αὐτὸν ἑταῖροι,
κήτφοι κτείνοντο, γυναίων εἵνεκα δώρων.

Ipse Neoptolemus telo traiecit acuto.
Magnanimum Eurypylum, genuit quem Telephus olim.

Ceteos

Ceteosq; illum iuxta prostrauit, in arma.
Coniugium quos promissum traxisse ferebant.

Ergo & uicinia Ceteorum, & uocis affinitas indicant Macedonas à Cithim ortos esse. Quare liber Macabeorum uocat Alexandrum regem Cithim, Et à Græcis gentibus ortos fuisse Ausonios & Latinos nihil dubium est, Imo Suidas scribit Latinum fuisse Telephi filium, et duxisse Ceteos in Italiam, ac Latio nomen dedisse.

Cum igitur Cithim significet gentes in Europa, ortas à Cithim, complectitur & Macedonas, & Italos. Quare & in Numeris Cap. 24. uaticinatur Balaam, uenturas esse classes ex Cithim, quæ Assyrios & Ebreos deleturæ sint. Hic regna in Europa intelligit, & complectitur Alexandrum & Romanos. Nam Alexander non deleuit Ebreos. Cithim.

Sciamus ergo Cithim gentes esse in Europa ortas à filio Iauan Cithim, tum in locis Græciæ uicinis, tum in Italia, Inde ex imperio Europeo uenturam ait classem, quæ Antiochũ reprimat. Si Suidæ annotatio de Latino Telephi filio uera est, aptissime quadrat nomen Cithim ad Latium, cum Latinus adduxerit Ceteos in eam Italiæ oram. Cæterum constat in Italiam à Græcis initio colonias deductas esse.

Et cogitabit consilia cũ deserentibus legem fœderis sancti, Et brachia ex eo stabunt, & prophanabunt templũ, & auferent iuge sacrificiũ, Et ponet abominationem uastatricẽ, et præuaricatores fœderis decipiet blãdicijs.

Id est, Postquam à Legato Romano Antiochus Epiphanes deterritus est, ne bellum inferret Aegypto, fremens & iratus in Syriam redit. Porro in hoc secundo reditu multo maiorem seuiciam & impietatem exercuit quam antea, quia iam collocat Idolum Iouis Olympij in templo, prohibuit edicto circumcisionem, comburit sacros libros, curat Bacchanalia celebrari Ierosolymis, interficit homines pios qui Idola colere nolebant, relinquit præsidium ad defensionem Idolorum, & ad impediendos ueros cultus. Denique quanta dissipatio fuerit totius politiæ Iudaicæ, & ueræ religionis ostendit tota historia descripta in libris Macabeorum.

Seuicia Epiphanis,

NEC difficile est causas cogitare, cur Deus has clades prædixerit, Monstrantur causæ harum pœnarum, ut pij admoniti sint cautiores & firmiores. Clare enim prædicitur initia horum malorũ oriri ab ipsis Iudæis, Sicut inquit textus. **Cogitabit consilia cũ præuaricatoribus:** Accersunt Antiochum ipsi Pontifices, adsentiuntur ut collocetur Idolũ in templo

Ad quid prosint prædictiones futurarum cladium.

templo, adiuuant seuiciam, Deniq; sunt socij tanti sceleris. Itaq; deus commonefacit pios, ut societatem horum scelerum fugiant. Significat item unde Ecclesiæ calamitates plerumq; oriantur, uidelicet ab ipsis Ecclesiæ gubernatoribus.

Deinde pij hac consolatione ualde confirmabantur quod prospiciebant exitum & finem horum tumultuũ, Etsi enim sciebant aliquot annos grassaturam esse seuiciam impiorum, tamen certo norant se non frustra dimicare, sed tandem recuperaturos esse patriam, templum & libertatem. Hæc spes uiros fortes confirmabat, ut non dubitarent arma capere. Ideo & tempus prædicitur & respondent eueutus. Intra triennium recuperauit Macabeus templum, Hæc uictoria magis etiam animos addidit pijs, ut bellum urgerent.

Postremo prædictio confirmat pios contra scandalum, id est contra clamores impiorũ, qui uociferantur Potestati ordinariæ obsequendum esse, sentiendum esse cum maiore parte. Ita tunc erant haud dubie multi, qui suæ impietati & ignauiæ hanc excusationem prætexebant. Esse boni ciuis obtemperare Magistratibus & Pontificibus, nec dissentire à maiore parte ciuium. Inhonestas & seditiosas esse omnes seiunctiones ab ordinaria potestate, seu à communi consensu maioris partis. Aduersos hos

plausibiles sermones consolatur Deus pios, & damnat maiorem partem deficientem à lege, & adfirmat sibi placere paucos illos, qui legem diuinam defensuri sunt.

Hac ipsa consolatione & nobis nunc opus est, in reprehensione Idolorum quæ defendunt Pontifices. Vsitatum est hominibus dimicare de opibus, et de honoribus. Hæc re ipsa propugnant plurimi Episcopi, Canonici, Monachi, & eorum amici, cum tueri suos ritus, & sua Idola conantur. Et prætexunt Ecclesiæ nomen, idq; tribuunt suo cœtui qui dominatur, Deinde contendunt non discedendum esse ab ordinaria potestate, quæ etiamsi aliquando leuia aliqua errata habet, tamen nunquam receperit impias sententias, aut Idola. Esse bonæ mentis quædam incommoda gubernationis in tanta infirmitate generis humani boni consulere, & lenire moderata interpretatione.

Quoties iam his uiginti annis has audio conciones? Quoties mihi illa uox obiecta est, κακὸν ἓν κείμενον μὴ κινητέον. Et ut parentum deliria, ita quædam Ecclesiæ errata toleranda & dissimulanda esse, ne medicando plus mali excitetur. Nam cum motis erroribus discordia inflammatur, magnæ sequuntur ruinæ, magnæ dilacerationes quæ plures errores & maiora mala pariunt, ut uere dicit Homerus de Lite, Parua

Parua metu primo, mox sese attollit in auras. Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Deniq; pleni sunt libri huius philosophiæ, de hac moderatione quæ uetat formas Imperiorum mouere ac turbare, etiam si qua habent uitia non leuia. Hæ sunt illæ blanditiæ, de quibus in textu dicit, Multos inuitatos esse blanditijs, ut Regi et Pontifici adsentirentur.

Sed huius philosophiæ metæ quædam sunt, Ciuilia onera, ciuilem seruitutem arte feramus ac toleremus, condonemus Imperijs negligentiam multiplicem in iudicijs, in tuendis commodis & corporibus populi. Sed gloriam Dei & filij eius Iesu Christi, anteferamus omnibus rebus humanis, Imperijs, concordiæ publicæ, nostris honoribus, nostræ uitæ, Sicut Christus dixit. Matth. 10. Qui negabit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo celesti, Et Apostoli Act. 5. iubent mandatum Dei anteferre concordiæ suæ reiplublicæ, cum aiunt. Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Et Paulus inquit, Si quis aliud Euangelium docebit, anathema sit, Gal. 2. id est, Discedite ab Impiorum cultuum defensoribus, tanquam à damnatis à Deo.

Ad hæc dicta addamus iudicium Dei hic propositum in uaticinio, quod minorem partem dissentientem à Rege, & à Pontifice adprobat, & damnat Principes defendentes im-

pium cultu n. Nec sunt leuia errata Pontificiæ partis, quæ taxamus. Etsi enim astuti quidam querunt religionum conciliationes, & miscent omnes, Ethnicas, Iudaicas, & Euangelicam, tamen hæ præstigiæ in Ecclesiam nequaquam admittẽdæ sunt, in qua fulgere lux debet quam per Prophetarum, Christi & Apostolorum uocem Deus æternus nobis tradidit.

Quantum fuerit tenebrarum adhuc ostendunt friuolæ questiones in sententiarijs. An Deus possit præcipere ut odio habeatur? Quid comedat mus rodens consecratum panem? Sed hæ inquiunt, paucorum & ociosorum ineptiæ erant, nec propterea Ecclesia hoc est cœtus Episcoporum & omnium prudentum gubernatorum accusari debet.

Imo neruos reprehendimus Idolomaniarum, quos summi præcipue tuentur, qui nõ sunt leuia errata, nec fucosis excusationibus mitigari possunt. Vera inuocatio Dei obruta est dupliciter, Primum quod defendunt inuocationem mortuorum, uel statuarum potius, ut Mariæ, Iacobi, & similia exempla quæ nihil differunt ab ethnicis ritibus, ab inuocatione Herculis, Tyndaridarum, Romuli. Deinde iubent inuocare Deum cum dubitatione de reconciliatione. Est & hæc opinio prorsus ethnica.

Vera. Inuocatio Dei obruta

Sed hic error de dubitatione non incurrit

rit in oculos, nec potest iudicari nisi à pijs. Mens sic debebat inuocare adiungens se Pontifici Christo.

Omnipotens æterne & uiue Deus Pater domini nostri Iesu Christi, conditor & conseruator omnium rerum, sapiens, bone, misericors, Iudex, & fortis, Propter Iesum Christum filiũ tuum, quem uoluisti pro nobis esse uictimam mirabili & inenarrabili consilio, miserere mei, & spiritu sancto tuo guberna et sanctifica me.

Ac propter Pontificem Christum statuere debemus uere nos recipi & exaudiri.

Contraria sentẽtia, quã defendunt aduersarij est ethnica, Vt sacerdos Homericus precatur Phœbe si placuerunt tibi mea uictimæ iuues me.

Quid de Missa dicam. Fingant præstigias, ut uolunt. Tamen reclamat uetus & purior Ecclesia & manifestis testimonijs refutat multiplicẽ prophanationem, qua polluũt cœnã Domini. Et cum manifestissimum sit, nullas ceremonias extra institutũ usum, retinere diuini Sacramenti rationem, cur iubent adorari panem, & quidem prorsus extra Sacramenti rationem? Hoc non est leue malum. Missa.

Deinde lex de cœlibatu, infinita pernicies est animarum, Nec temporum diuturnitas hæc mala excusat. Ecclesia in hoc mundo plerumque est in tristi & dura seruitute. Sed tamen Lex de cœlibatu.

tamen fuerunt semper aliqui pij & prudentes, qui hæc errata deplorauerunt & emendationem optarunt. Sed postea de certaminibus horum temporum dicendum erit. Nunc Antiochi historia pertexenda est.

Brachia. BRachia uocat Duces & præsidia quæ Antiochus in Iudæa reliquit, ut pij interficerentur.

Sanctuariũ fortitudinis. Adpellatio insignis est templi, Cum ait, Prophanabunt Sanctuarium fortitudinis, id est, templi. Vocat autem templum fortitudinem seu arcem, quia propter hoc templum populus à Deo defendebatur. Hoc templum, hic cultus Dei & doctrina erat huius populi arx & munitio. Sicut nobis Euangelium arx est, id est, speramus Ecclesiam non penitus interituram esse, Et ibi mansura est, ubi sonat uox Euãgelij. Hãc nec Turci nec ulli Tyranni delere poterũt.

Templum unicum Iudaici populi. Erat autem populi Iudaici unicum templum, sicut doctrina unica & unicus cultus erat. Ideo hoc templum uocatur numero singulari Fortitudo, Maosa. Infra uero Idolum uocabit Deum Maosim, id est, dissimilium templorum. Romæ in Capitolio colebatur Iuppiter, In templo Attico Pallas, In Eleusinio Ceres. In templo Argiuo Iuno, In Delphico Phœbus. In Thebano Bacchus. In Ephesio Diana. In Cyprio Venus. In Lampsaceno Priapus. In Ægyptijs,

Ægyptijs, Bos. Denique dissimiles erant opiniones & cultus, dissimilia Idola toto orbe terrarum.

Nec norant homines, quomodo uelit Deus inuocari, & exaudire. Erant igitur illa dissimilia templa, non uni æterno Deo dicata, sed multis inanibus titulis, quos homines ignorantes Deũ, aut in perpetua dubitatione, aut impia fiducia inuocabant, cum res nulla subesset istis titulis. Vocat igitur deos Maosim, id est, commenticios Deos dissimilium templorum, & opinionum aberrantium ab una uocis diuinæ doctrina. Sed de hoc uocabulo infra iterum dicendum erit. Dij Maosim.

Cetera quæ addit textus, ex historia descripta in libro Macabeorum nota sunt. Armis impedita sunt pia sacrificia, & in templo collocatum est Idolum Iouis Olympij, quod uocat abominationem uastatricem. Nam Ebrei usitate omnia Idola uocant abominationes seu βδελύγματα.

Idolum uastans. Additur autem Epitheton, Idolum uastans, id est, delens ueram doctrinam & uerum cultum, tantisper dum mansurum erat. Hic enim non loquitur de perpetuo populi excidio, ut supra in cap. nono. ubi multa uerba adduntur, quæ expresse prædicunt interitum totius politiæ post exhibitum Christum. At hic Angelus significat se loqui de huius populi calami-

lamitate futura ante aduentum Christi. Quare & liberationem populo promittit, Et expresse addit restare aliud tempus, scilicet, mansuram esse hanc politiam donec fuerit Messias exhibitus.

Intelligas ergo hoc loco Idolum uastans doctrinam & cultum Dei, tantisper donec pulsis Præsidijs Antiochi & recuperato templo tollitur Idolum. Est autem collocatum in templo Idolum anno post mortem Alexandri 145, die 15. Nouembris. Deinde uero post triennium templo recuperato, Idolum rursus amotum & crematum est, anno post Alexandri mortem 148. die uero Nouembris 25. quo postea celebrata sunt Encenia, quorum mentio fit apud Iohannem.

Encenia.

ET populus sciens Deum suum confortabitur, & faciet, Docti autem in populo, docebunt multos, & cadent in gladio & flamma, &c.

Hæc est promissio liberationis, in qua Angelus testatur fore aliquos scientes Deum suum, qui sint aduersaturi furori Antiochi, Et quanquam multi in hoc ipso numero interficientur, & crudelibus supplicijs adficientur tamen tandem pulsis hostibus recuperaturi sint patriam & libertatem.

Præ-

Præcipue autem obseruandum est hoc loco, quid de utraq; parte iudicet Deus, quam approbet, quam damnet. Pontifices & Principes cum maiore parte populi amplectentur ethnicos ritus, abiecta lege Moisi. Hæc pars etsi est maior, & secum habet ordinariam potestatem, ut uocant, id est Pontifices, tamen damnatur supra, cum nominat præuaricatores.

Minor pars erat, quæ a Deo suo non defecerat, Ac nominatim suo, inquit, id est, qui se reuelauit in hoc ipso uerbo, quod tradidit suo populo, Hanc minorem partem adprobat. Non igitur deterreantur pij à professione ueræ doctrinæ, cum aduersarij opponunt iudicia Pontificum & maioris partis, ut nunc hoc argumento præcipue oppugnamur.

Memineris & hoc, quod ait, Docti docebunt multos. Significat in illo ipso certamine fore ut doctrina repurgetur & magis illustretur. Vt nunc in acerrimis horum temporum disputationibus, Dei beneficio, multum lucis accessit doctrinæ Euangelij, quod antea sordibus humanarum traditionum & multis friuolis ac impijs questionibus Monachaiorum obrutum erat. Deniq; cũ Ecclesia putaretur esse regnũ Pontificium, uera Ecclesia non agnoscebatur. Nunc prelia discrimina ostenderunt.

Sed multi cadent, inquit, in gladio & flam-

flamma. Nec nostræ ætati desunt exempla, Memini uirum optimum & excellenti ingenio & doctrina præditum, Henricum Sutphaniensem, quem Bremensis Episcopi ministri crudelissime interfici curarũt, quod in Ecclesia Bremensi Euangelium pure docuerat, cum quidã modestissime functus esset suo munere. Et possem recitare aliorum multorum historias.

Henricus Sutphaniensis.

Et cum ceciderint, iuuabuntur auxilio paruo, Et multi se adiungent eis fallaciter.

Declarat modum liberationis, & quasi classicum canit his qui represserunt Antiochũ. Nam hæc uerba pios mouerunt ad arma capienda. **Paruo auxilio iuuabuntur**, id est, pars pia erit sine ordinarijs Ducibus, nec habebit magnos exercitus, Sed erunt exiguæ copiæ piorum & fortium uirorum, qui sine ordinario imperio sponte sua concurrent ad communem defensionem. Sicut et textus inquit in libro Macabeorum, nominans hunc cœtum, uoluntarios, id est, qui sua sponte, sine ordinarijs Ducibus concurrerunt.

Voluntarij

Post reditum ex Babylone usq; ad hoc bellum duces ex stirpe Dauid præfuerunt populo sine titulo regio, sed tamen autoritate mediocri, etsi ad extremum Pontifices antecellere potentia pompa & ceperunt. Ac nomina ducũ illorũ

Duces ex stirpe Dauid.

extant in genealogia Christi, fuitq; paulo ante hoc bellum Iannes Dux, qui ab Antiocho Epiphane in castello Ierichuntis obsessus, ibi interfectus est. Postea populus sine duce erat, & Pontifices inter se ambicione & omni genere scelerum certabant.

Iannes dux

Destituta ergo uera Ecclesia ordinarijs gubernatoribus, concurrit hortatore Matathia Sacerdote, quem propter pietatem, non propter potentiam aut opes, pij reuerebantur & sequebantur. Vt nunc uera Ecclesia priuatis studijs iuuatur. Reges, Principes, Episcopi oppugnant. Obseruandum est autem exemplum, ut clamoribus de ordinaria potestate & de maiori parte opponatur.

Matathias

Vtilis admonitio est et in altera particula.

Multi se adiungent eis fallaciter. Alcimus Pontifex simulabat se esse amicum exercitui piorum, cãq; simulatione perfidiose oppressit deceptos ciues & multos interfecit. Nec dubium est crebras fuisse mutationes uoluntatum & defectiones, ut fit in ciuilibus discordijs, in quibus homines leues ac mali uel fortunam sequuntur, uel priuatis odijs morem gerunt.

Alcimus Pontifex.

Hac nostra ætate uidimus defectiones multorum potentum, item aliorum, qui publice in nostris Ecclesijs docuerunt, VVicclij, Campani. Et adhuc in nostris castris esse uidentur, qui si-

mulant benevolentiam erga nos, ut inflectant nostros ad recipiendos errores, & restituenda Idola contumeliosa in Deum.

Deinde multi in omnibus ciuilibus discordijs propter ἀναγκίαν, sumunt sibi licentiam, quæ nulli in republica tranquilla & constituta disciplina concederetur. Quare & nobis multorum mali mores nocent, qui bonam causam scandalis deformant. Hæc domestica uulnera ualde impediunt & res bonas, & studia bonorum.

Neq; tamen abijcienda est propugnatio Euangelij, & uera Ecclesia agnoscat suas ærumnas, & Diaboli insidias, qui ut dissipet Ecclesiam & contumelijs adficiat Deum & filiũ eius Iesum Christum, undiq; oppugnat Ecclesiam, incitat homines Epicureos & Hypocritas aduersus eam, foris & in ipsis Ecclesiæ castris. Hanc calamitatem sensit initio Ecclesia primæ familiæ, cum Cain interficeret fratrem.

Sequentia uerba repetunt descriptionẽ calamitatis, & eam exaggerant, sed tamẽ addunt rursus consolationem de liberatione. **Docti cadent & explorabũtur, sed usq; ad tempus, quia restat aliud tempus,** id est, Etsi athei putabunt hunc populũ iam funditus interiturũ esse, tamen sciam pij se eluctaturos esse, & hac spe dimicent cum hostibus. Restat enim tempus aduentus Messiæ quẽ hac politia adhuc durante adparere oportuit. Se-

Sequentes uersus multi omissa prorsus historia Antiochi de solo Antichristo intelligunt Etsi autẽ non dubiũ est hoc uaticinium complecti Ecclesiæ calamitates, quas feret his ultimis mundi temporibus post Apostolos, & paulo ante Resurrectionẽ mortuorum. Tamen non auellam hanc partem ab historia Antiochi. In fine enim loquitur de Edom, & uicinis, Hæc uidentur esse historica. Quare in sequenti enarratione uerba primum ad Antiochũ accommodabimus, postea etiam ad imperia ultima mundi, quæ nomen Antichristi complectitur, Nam & ipsa Antiochi historia, imago ac uaticinium est de Antichristo.

DIXI autem supra Prophetas & Apostolos uaticinari de duobus Regnis oppressuris Ecclesiam Dei. Alterũ est Mahometicum, quod aperte reijcit doctrinam Prophetarum & Apostolorũ, Deinde palam conatur delere nomen filij Dei. Et quanquã retinet particulẽ legis, de ciuilibus moribus ut ceteræ gentes, tamẽ Euangelium de filio Dei prorsus reijcit. Negat esse filiũ Dei, natum de æterni patris substantia negat esse uictimam pro genere humano. Tollit omnia quæ de remissione peccatorum et de fide accipiente reconciliationem propter mediatorẽ docet Euangelium, tantum ludit imaginationibus ethnicis de Deo. Regum Mahometicum.

Vt autem piæ mentes aduersus hos furores muniantur, cogitent hæc Argumenta quæ sunt certissima.

Secta Mahomeri. Impossibile est doctrinam esse ueram, quæ reijcit Prophetas & Apostolos, seu quæ non retinet uerbum Dei traditum per Prophetas & Apostolos. Certum est autem prorsus non audiri Prophetarum & Apostolorum scripta in tota secta Mahometi. Et certum est recens natam esse opinionem Mahometicam longo tempore post Apostolos, & pugnare eam cum Prophetis & Apostolis. Quare manifestum est eam esse Diaboli commentum, damnatum à Deo.

Execrandæ & fugiendæ sunt omnes religiones, quæ ignorant filium dei, & promissiones de eo traditas per Prophetas & Apostolos, Sic enim uult agnosci Deus, ut ipse se uoce sua patefecit. Præterea non potest adfirmare mens humana, Deum placatum esse, seu propicium exaudire inuocantes, nisi notæ sunt promissiones de filio Dei. Porro mens dubitans de placotiane, fugit Deum, non expectat ab eo auxilium.

Furebant ethnici fingentes multos esse deos, & alijs alia munera attribuentes. Iouí tempestatum gubernationem, Marti bella, Veneri procreationem, Cereri segetum custodiam, Bacchо uitum tutelam, deniq; alijs alia.

Hæc uulgi deliramenta ne tum quidem sapientes

entes probabant, sed hi agnoscebant unam esse æternã mentẽ, causam boni in natura, ut Plato eruditissime dixit. Et hi usitatos cultus eo non uituperabant quia cogitabãt diuersis statuis & nominibus uarias potestates significari unius immensæ naturæ, quia uno nomine, & uno signo monstrari immensitas illa non posset, quæ dicebatur Pallas quatenus ordinis, in natura, & in humana mente intelligentiæ causa esset, Iupiter, Ceres, seu Bacchus, quatenus mirabili lege terrã quot annis fecundã faceret. Hæc etsi ita disputabant ueteres agnoscentes unam esse æternã mentẽ conditricẽ et conseruatricem totius huius molis rerum, tamen nondum recte agnoscebant Deum. Non enim norant promissiones de placatione & de Mediatore traditas Patribus.

Vna Eterne mens.

Pallas.

Iupiter.

Quanquam igitur Mahometici ualde se efferunt & iactitant religionem suam, quod retineant articulum de unitate Dei, quod non colerent Idola nec fingant multos deos, Tamen hæc eorum sapientia nihil est, nisi communis quædã philosophia humanæ rationis, in qua nondum lucet doctrina de placatione Dei.

Gloriatio Mahometistarum.

Scio multos fascinatos humanis persuasionibus detestari rixas religionũ, Quorsum, inquiunt, opus est tanta dissidia excitari, cum rebus congruant religiones, etiamsi adpellationibus

onibus & signis discrimina & sint & fuerint. Aduersus hæc Diaboli tela municndæ sunt mentes, & considerandum, Quomodo uelit agnosci & inuocari Deus, item quomodo placari uoluerit.

Norat Plato esse unam æternam mentem boni causam in natura, siue ea mens Iuppiter, siue Pallas uocaretur. Tantum docet & Mahometus. Sed idem Plato norat Deũ esse iustam mentem, irascentẽ turpitudini. Quare cogitans de suis uicijs, non indicabat sibi ignosci, nec inuocabat, sed potius fugiebat Deum. Necesse est igitur & articulum de placatione teneri. Et quantum hoc referat, sola Dei Ecclesia perspicue intelligit, quæ agnoscit peccatum, & iram Dei, & rursus agnoscit se recipi propter Mediatorem. Nouit & hoc, statim ab initio hunc articulum traditum esse primis Patribus in promissione, intelligit hac fiducia corda Patrum confirmata, uerum cultus, ueram inuocationem præstitisse. Putant hypocritæ se inuocare Deum, sed in uero pauore tota hæc eis inuocatio excutitur. At sola Ecclesia Dei intelligit & præstat inuocationem ueram.

Sola Ecclia Dei Invocat

Hæc de Mediatore diligenter considerandæ sunt, ut aduersus Mahometi πιθανολογίας animi confirmentur, & execrentur omnes religiones, quæ ignorant placationem quæ facta est per

per filium Dei. Obruunt enim & iram Dei aduersus peccatum, & misericordiam promissam propter filium, & summum Dei beneficium delent. Ideo Ioannes Baptista testificans de filio Dei inquit. Qui credit in filium, habet uitam æternam. Qui non credit filio Dei, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eum. Ioh. 3.

Hæc si cogitet pia mens, satis præmunita erit aduersus Mahometi furores, qui totũ Euangelium de filio Dei aspernatur. Lacerat & eam partem, quæ proprie lex uocatur, quia fingit nihil esse peccatum, nisi externa facta contra legem. Tollit & uera coniugij iura, concedit ducere & abijcere, quot quisq; uult, sine ulla causa & cognitione. Hoc est prorsus tollere uinculum coniugij, & concedere infinitam scortationem, ut infra dicemus. Mahometus. Iohn Lxgr Dny

Constat autem iam annos fere nongentos Ecclesias Christi, horribiliter tum uastatas tũ oppressas esse à tyrannide Mahometica. Quare Mahometus Antichristi nomine cõprehẽdendus est, & inter hostes filij Dei execrandus & fugiendus. Ac supra in Imperijs de Mahometico regno dixi, diligenter tenendam esse præmonitionem diuinam, quæ clare inquit, Id regnum blasphemias dicturum esse contra Deum, & interfecturum Sanctos. Et cum de regno loquatur nascente cum quarta Monarchia colla- Tyrannis Mahometica quã diu grassata sit &c.

 betur

collocabit. r, certißimum eſt, fieri mentionem tyrannidis Mahomcticæ. Intelligunt autem pij multas graues & magnas cauſas eſſe, cur præmonere Eccleſiam Deus uoluit, quas ſecum ipſi expendant.

Homo peccati. 2. Theſ. 2.

SED quod eſt alterum regnum quo opprimitur Dei Eccleſia? Paulus clare ait, In Eccleſia dominaturum eſſe hominem peccati, extollentem ſe ſupra cultum Dei. Conſtat autem in Eccleſia & titulo Eccleſiæ dominari Pontifices defendentes Idola.

Poteſtatis ordinariæ reuerentia.

Eſt moderati animi moueri reuerentia eius poteſtatis, quæ uocatur ordinaria. Eſt & grati, cogitare maiorum recte facta. Euangelium per Epiſcopos. Apoſtolorum diſcipulos propagatum eſt. Deinde qualeſcunq; fuerunt ipſi Epiſcopi, tamen nomen Chriſti, & qualemcunq; umbram Eccleſiæ retinuerunt. Et fatendum eſt ſub eorum imperio aliquos fuiſſe pios, & aliq um Dei Eccleſiã. Cur igitur inquies propter eam partem Epiſcopis non parcitur? præſertim cum in tanta infirmitate humani generis, nec fuerit unquam inde uſq; ab initio mundi, nec futura ſit gubernatio ulla ſine uicijs & erratis. Quare & uſitatum & facile eſt reprehendere gubernationum uicia.

Pontifices Leuitici.

Sepe Pontifices Leuitici, & ſocij gubernationis præcipui fuerunt tyrannici, ignari, ueræ doctrinæ

doctrinæ, rapaces, negligentes in iu. isdictione, aut etiam iniuſti. Tales fuerunt Hircanus, Annas, Caiphas. Neq; tamen Simeon, Zacharias, & ſimiles pij, uel ordinem damnabant, uel ertipiebant eis functionem publici muneris, uel diſcedebant ab eis.

Guberna-tio Apoſtolorum.

Quantum miſeriarum fuit in gubernatione Apoſtolorũ, qui cũ manu neminem coherce-rent, multos habuerunt contumaces, leues, arrogantes diſcipulos qui aut falſa dogmata ſpargebant, aut malis moribus deformabant Euangelium.

Deniq; amentia eſt in hac hominum imbecillium cõſuetudine, imo in hac ſenecta mundi, delirante iam ipſa hominum natura, fingere quaſi Platonicam ciuitatem, politiam ullam ſine morbis, uicijs, & miſerijs.

Et omnium ætatum exempla oſtendunt, tentatis emendationibus poltiarum, ſequentem ſtatum noua uicia genuiſſe. Democratia Athenis licentiam uulgi auxerat. Poſtea Oligarchia peperit tyrannides, quæ iterum diſcordias & bella ciuilia excitarunt.

Obiectio. Cur reprehendis Epos?

Cum igitur multa incommoda condonanda ſint gubernationi, Cur (inquiunt) tam atro citer reprehenditis Epiſcopos? Cur non paretis eorum legibus? cur non agnoſcitis eſſe Eccleſiæ gubernatores? Imo cur adiungitis Pontifi-

tifices regnis aperte impijs & palam conantibus delere nomen Christi?

Agnosco reprehensionem esse atrocem. Sed quanquam multa plausibiliter dici possunt de ueteribus meritis ordinis, de modestia & ἐπιεικείᾳ in leuiendis incõmodis & erratis. Tamen Regula immutabilis tenenda est, Si quis aliud Euangelium docebit, anathema sit. Metæ sunt certæ quæ monẽt, quæ incõmoda cõdonãda sint, quæ uero taxãda & excutienda. Non probabãt opiniones Annæ, & Caiphæ, Simeon & Zacharias, nec omnibus legibus atq; edictis parebãt, ut Epiphanius narrat, interfectũ esse Zachariã patrem Baptistæ, taxantẽ errores sui collegij.

Gala. 1.

Scio multas magnas esse miserias præsertim in gubernatione Ecclesiæ, dissimulanda & ferenda est infirmitas morum in multis qui præsunt. Vicissim etiam boni & sapientes gubernatores ut sapientes patres, tolerant quada probabili moderatione ingentem infirmitatem populi. Debetur honos & reuerentia his qui præsunt, si mediocriter faciant officium. Sed cum hæc duo concurrunt, defensio Idolorũ, & in ea defensione pertinacia seu Epicurea, seu Iudaica, refragari necesse est.

Defensio Idorum.

Adsentior ueteres Episcopos Apostolorum discipulos optime meritos esse, & eorum memoriã uneror, ac Deo gratias ago, quod has Gentes

tes eorum ministerio ad Euangelium uocauit, Ipsis etiam gratias agemus in illa æterna consuetudine. Sed Ecclesia ualde dissimilis est aliarum politiarum, nec alligata est titulis dignitatum. Etiam si hi recentes Episcopi successerunt in locũ Apostolorum, tamen doctrina mutata, functio noua et dissimilis est Apostolicæ.

Ecclesia nõ est alligata titulis dignitatum.

Tenuit sacerdotium in sua familia Iaphet, ut acceperata patre Noha, probatum Deo. Successerunt in eius locum posteri qui orgia celebrauerunt. Quanquã igitur successionẽ allegabant tamen prorsus dissimile fuit sacerdotium.

Iaphet.

Sed Deus miranda bonitate seruat aliquem cœtum, qui retinet doctrinam Prophetarum & Apostolorum, nec prorsus sinit interire ueram Ecclesiam, etiamsi sepe admodũ est exigua. Sed in eo cœtu subinde excitat Doctores, qui rursus accendant luccm Euangelij. ut Ephe. 4. scriptũ est. Ita etsi totũ sacerdotiũ Ieroboam erat damnatum, tamen Deus excitabat populo Prophetas, qui doctrinã de uera inuocatione proponebant. Horũ auditores erant uera Ecclesia ut dicit textus, Eliæ deploranti interitũ Ecclesiæ, Reliqui mihi septẽ milia, qui nõ adorãt Baal, &c.

Videmus & ante nostram ætatem fuisse doctos uiros, qui publicos errores reprehenderunt & deplorauerunt, imo qui exilia aut supplicia propter piã confessionem pertulerũt.

Docti uiri ante nostrã ætatẽ &c.

Tales

Tales fuerunt VVesselus Groningensis, cuius extant scripta, Taulerus, Iohannes hus, Hieronymus Pragensis, & antea multi, annumero his & Bernardum, & fuisse alios multos nihil dubium est. Manſit igitur Ecclesia Dei, etsi, ut semper, exigua erat. Et alias plus est caliginis, alias certamina de doctrina oriuntur acriora, ut fiat instauratio aliqua, & plures uocentur ad Euangelij lucem. Ibi cœtus qui errores defendit, & addit pertinaciam blasphemam aduersus Deum certe non est Ecclesia Dei.

DE his Euangelij hostibus intelligimus et Paulum & Danielem, cum damnant regnum in Ecclesia defendens Idola, uidelicet Episcopos, qui regio more dominantur, & ne potentia uel autoritas labefactetur, nolunt ullos errores taxari, & ut propugnent autoritatem exercent seuiciam in homines pios qui non approbant errores. Et quanquam facile possent opes, autoritatem & formam politiæ ueteris Ecclesiasticæ retinere, abiectis quibusdã sordibus, tamen pertinacia & odio furentes, ut Pharao seu Antiochus, censent nulla in re cedendum esse inferioribus. Nec noua est hæc pertinacia, sed plerunq; cũ mutationes factæ sunt, fuit similis impiorũ pertinacia, ut Pharaonis, Saulis, Sedechiæ Phariseorum tempore Christi. Hos igitur Idolorũ defensores, blasphemos pertinaces, parricidas taxamus

Impiorum pertinacia &c.

Si

Si qui sunt Episcopi qui iudicio & uoluntate abhorrent ab illa defensione errorum, hi si pia confessione iudicium suum declarant, & suas Ecclesias curant recte doceri, non sunt membra impij regni. Et multi sunt ciues sub ipsis tyrannis impijs, recte sentientes, recte inuocantes Deum & filium eius Iesum Christum, hos non intelligimus damnari, sed potius membra esse ueræ Ecclesiæ, cum qua iudicio & uoluntate coniuncti sunt. Nec nos fingimus Ecclesiam inuisibilem, seu ut ideam Platonicam.

Vt confessionem Euangelij, Sacramentorũ usum, & ueram inuocationem Deus ubi conspici palam, ita necesse est Ecclesiam esse uisibilem cœtum. Sed ceteris politijs dissimilis est, passim dispersi sunt pij, nec certo regno mundano, aut certo loco, aut certis humanis ceremonijs, certæ regioni inclusi, sed ubiq; omnes amplectentes Euangelium Dei, & uitantes dola, sunt membra unius Ecclesiæ Dei. Non igitur belligeramur cum pijs qui sub tyrannis degunt, non cum his qui se iudicio, uoluntate, confessione seiungunt à societate hostium Euangelij, Sed cum illis Episcopis & eorum satellitibus, qui defendunt Idola, & suam pertinaciam manifestis exemplis & magna seuicia declarant.

Ecclesia.

Hortamur autem quoscunq; possumus propter

ter gloriam Dei, ut ab ea factione impia se iudicio & uoluntate seiungant, Vt multos hortabatur Macabeus, ut se à societate consiliorum Antiochi seiungerent. Monemus etiam doctos & prudentes, qui uel studio pacis, ut præ se ferunt, uel sua quadam morositate uideri uolunt abhorrere à nouis rebus, & à mutationibus, ut caueant, ne sua contatione confirment hostes Euangelij. Res manifestæ sunt, & à candidis & non calumnijs facile iudicari possunt.

Exaggeres, attollas, amplifices VViceli, quantum uoles, consensum multorum seculorum, successionem ordinariam, reuerentiam gubernatoribus debitam, tamen, si intimos sensus tuos & penetralia pectoris aperias, dices tibi displicere inuocationem mortuorum, prophanationem cœnæ domini, uagas libidines, seuiciam quam diu iam exercent Pontifices, negligentionem sacrorum studiorum, deprauationem doctrinæ de pœnitentia, & de gratia, superstitiones rituum humanorum, dominationem regiam Episcoporum, quæ impedit gubernationem Ecclesiæ, omissionem Synodorum & iudiciorum Ecclesiæ de doctrina & de moribus. Hæc etiam si rident Epicurei sapientes, tamen honestæ mentes, quæ iudicant Euangelium non esse commenticium, agnoscunt non esse dissimulanda.

Sed

Sed plus mali medicando excitatis, inquiunt. Facitis ἀναχρονισμὸν labefactata summorum autoritate, laxatis frenos petulantiæ & audaciæ ingeniorum, mouentur exemplo & occasione curiosi, ut uera dogmata conturbent. Vidimus exortos Anabaptistas, Seruetos, Campanos, & alias pestes. Et ut præcisis hydræ capitibus alia nascebantur, ita impostoribus illis uno atq; altero loco repressis, alibi similes exoriuntur. Quid potentes sibi sumunt? qua disciplina regi mores suos sinunt? quam sunt diligentes in fouendis pijs studijs? quo transferunt opes Ecclesiarum? Quid quod distractio Principum per se est infinitum malum. Videmus nec magna nec parua negotia, communi eos animo agere posse. Postremo, si nunc initia dissidiorum tantum habent mali, quid ad posteros fiet, cum minus erit eruditionis, & iam diuturnitate audacia potentum erit confirmata. Nunc in Principibus aliquod est studium piæ doctrinæ, tale non erit in posteris, Crescet igitur barbaries ac immanitas.

Hæc obijciuntur nobis cum errores taxamus, Et magnum nobis dolorem hæc tristia spectacula adferunt. Discordiæ ciuiles gignunt infinita mala. Sed iniustum est, conferre causam discordiarum in Euangelium. Cedere uoci diuinæ Idola & falsæ opiniones debebant.

Hæc

Hæc cum defenduntur, pertinacia eorum qui Euangelio aduersantur inflammat discordias. Et hæ sunt usitatæ pœnæ regnorum.

Nullum fuisse postea pulchrius regnum arbitror quam fuit Ægypti regnũ constitutũ à Ioseph. Tam pulchram politiam funditus euerti Moises certe dolebat. Multo magis doluit Ieremiæ excidium suæ politiæ. Cõsidera Antiochi tempora de quibus hic concionatur Angelus. Vides ipsam imaginem calamitatum huius temporis in historia Macabeorum. Exiguus erat numerus piorum. His adiuncti erant multi leues, perfidi, insidiatores. Principes dissidebant. Moritur dux præcipuus ante belli finem, sed tamen uicit pars melior. Quæ hanc uictoriam nouæ confusiones politiæ Iudaicæ secutæ sunt?

Hircanus fouit Saduceos.

Non profecto Matathias arma ceperat, ut nepos eius Hircanus Sadduceos foueret, qui pauca in Epicurea dogmata spargebant, nõ ut pronepotes regnum parricidijs constituerent, ac in ciues crudeliter grassarentur, non ut abnepotes uelut Thebani fratres inter sese impijs armis dimicarent, religionem perturbarent, & Romanos adducerent ad prophanandum templũ. Constat enim post Antiochi Epiphanis bellum, grauiter adflictam esse Iudæam domestica tyrannide posteritatis Macabeorum.

Ita

Ita semper nouæ procellæ Ecclesiam obruunt, Quanquam igitur nunc mediocris status uidetur nostrarum Ecclesiarum, in quo quidem non parum est ærumnarum, Tamen aliquanto post æstus aliquis, aut tempora uoluntates Principum & Doctorum mutabunt, aut distrahent, & erit durior seruitus, & sequentur doctrinæ tenebræ, Fortassis accident & aliæ graviores rerum humanarum mutationes.

ERgo, inquiunt, si non est spes melioris status, satius erat tacere, Nam quorsum attinet motis rebus, cumulare miserias? Vna est eademq; responsio. Mandatum est immutabile. Fugite Idolatriam. Hac uoce omnes qui non sunt Epicurei, cogi se intelligant, ut falsas opiniones abijciant, & à defensoribus Idolorum dissentiant. 1. Ioh. 5. Et quanquam hic cœtus est exiguus, ut erant pauci Maria, Ioseph, Simeon, Zacharias, & alij, qui damnabant errores Pontificum eius temporis, tamen profiteri ucram sententiam debet, nec professio illa inutilis est.

Ita subinde Deus accendit flammam doctrinæ, & Ecclesiam instaurat ac plures ad salutem uocat, & exitus certaminum mirabiliter gubernat, quos prospicere nos penitus non necesse est, Nostrum est intelligere mandatũ Dei, & huic obsequi, Et hos labores scimus Deo pla-

placere, iu. uari diuinitus, salutares esse Ecclesiæ & quanquã uariæ offensiones incidunt, tamen ad extremum habere lætam κατασϙοφήν.

Exẽm Moysis dz nõ Plinius

Moises educens tantam multitudinem ex Ægypto, norat parendum esse uoci diuinæ, sciebat & hos labores non fore irritos, sed omnes casus non præuidebat, minimeq; cogitabat, quadraginta annos tantam multitudinem inter Arabum saxa & in uasta solitudine circumducendam esse sine certa sede. Ita & nos obtemperemus mandato Dei, & non dubitemus ipsum gubernaturum esse exitus.

ILlud etiam nostros Censores & Areopagitas moneamus, ut cogitent, se ualde errare, si existimant omissa Euangelij prædicatione consecuturos se esse trãquillitatem, nec uĕturas esse calamitates quibus Deus scelera mundi punit.

Bellum ciuile in græcia &c.

Oriebatur in Græcia bellum ciuile, in quo præcipuæ ciuitates pene funditus deletæ sunt, Platea, Corcyra, Athenæ, Sparta, Fatalis erat pœna impietatis & libidinum, & hanc ipsam ob causam tristior, quia uox Euangelij prorsus ignota erat, quæ aliquos ab æternis pœnis liberasset. Misericordiæ diuinæ beneficiũ est accendere lucem Euangelij cum impendent rerũ mutationes, ut multa ostendunt exempla. Ita nunc non dubium est magnas rerum humanarũ mutationes impendere. Quare ut reliquiæ Ecclesiæ uera

Cã Adnũy tuere Jo Pãnonias

uera inuocatione sustententur, & pœnæ mitigentur, Deus repurgari Euangelium uoluit.

Non uox Euangelij attraxit Turcas in Pannoniam, ut de proximis exemplis dicam, sed ingens longi temporis ϕϑωλομανία, & alia multa scelera, Quid iam Pannonijs profuerit illa Areopagitarum sapientia, quæ taceri Euangelium iubet? Ignari Euangelij quam consolationem habent? Econtra pijs lux Euangelij magnam consolationem adfert, Hi quanquam uident se acerbissima seruitute oppressos esse, tamen norunt Ecclesiam non interituram esse funditus. Mitigabunt etiam hæc mala suis precibus, uera pietate. Errant Censores nostri si putant suas opiniones esse Parcarum tabulas, a quibus ne Deo quidem discedere liceat, Perdam, inquit, sapientiam sapientum, nec pauca uidit hæc ætas exempla.

Ideo nos potius gratias agamus Deo æterno patri Liberatoris nostri Iesu Christi, quod rursus lucem Euangelij nobis accendit, Et nos ad ueram inuocationem & pietatem excitemus, nec deterreamur falsis impiorum iudicijs, amplectamur & retineamus Euangelij uocem, amemus & ueneremur ueram Ecclesiam, sciamus pios non ad ignauum ocium uocari, sed ad miliciam omnium difficilimam.

Hostes igitur noscendi sunt, noscenda & hostium signa. Diabolus uarie insidiatur omnibus hominibus, alios implicat alijs sceleribus, libidinibus, cædibus, rapacitati, multis offundit falsas opiniones de religione. Aduersus hunc hostem singulis assidue dimicandum est, & quæ ratio sit preliandi, norunt pij. Tenenda est doctrina à Deo tradita, & fide petendum auxilium à Deo, sicut Christus iussit, Petite & accipietis, & confirmandæ sunt mentes, ne obtemperent malis illecebris.

Diabolus hostes Dei.

Rat. pliandi

Habet autem Diabolus & organa sua, Mahometus palam infert bellum Christo, Et nosse signa hostilia facile est. Quia enim abijcit uniuersam doctrinam traditam per Prophetas & Apostolos, hostē esse Dei nihil dubiū est. Quare fugienda et execranda est Mahometi doctrina.

Mahometus.

Habet & alia organa Diabolus, Epicureos, qui omnes religiones inflectunt ad suam utilitatem, quia commenticias esse putant.

Epicurei.

Item in ipso cœtu, qui titulum retinet Ecclesiæ Dei, Pontifices & doctores qui defendunt Idola, & abducunt mentes à uera inuocatione Id regnum etiam complectendum est nomine Antichristi & uitandum.

Defensores Idolorum.

Valde mouet quosdam uenerandum nomen Ecclesiæ, quod loco & ordini tribuere homines solent, ideo in eo cœtu non existimant pernicio-

Nomen Ecclesiæ.

osos

Snoecanus

osos errores esse. Sed uox Christi, pe spicua nos monet, in hoc ipso cœtu qui se Christi populum esse profitetur, fore dissidia de doctrina, Tunc siquis dicit, Ecce hic est Christus, aut illic, ne credite. Exorientur enim multi Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & facient signa, ut seducant si fieri posset etiam electos Hæc de his impostoribus dicuntur qui uolunt perhiberi membra Ecclesiæ, non de Diocletiano, aut alijs qui palā gerunt bellum cum nomine Christi. Matth. 24

Et 2. Petri. 2. Inter uos, inquit, erunt qui falsa docebunt. Erunt igitur errores, non tantum apud externos hostes Diocletianum, Mahometum, & similes, Sed etiam in illo ipso cœtu qui uocatur Ecclesia Dei. 2. Petr. 2.

Sic & Paulus inquit in Actis Cap. 20. Scio post discessum meum penetraturos ad uos Lupos rapaces, &c. Clare dicit in eo cœtu qui uocatur Ecclesia Dei grassaturos esse lupos. Ergo fuerunt & erunt errores magni & pernicioſi apud eos, qui retinent nomen Ecclesiæ. Et tamen erunt qui his erroribus refragabuntur. Necesse est iudicari errores, & agnosci signa hostium Dei. Nec alia est norma huius iudicij, nisi ipsum Euangelium. Sicut Paulus inquit. Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Iam si constet Pontifices & eorum Doctores defendere errores contra Euangelium, necessa Act. 20. Gal. 1.

necessario refutandi & uitandi sunt, Sicut Christus inquit, Nolite credere.

Hæc opponenda sunt his, qui uideri uolunt ἀναμάρτητοι, propterea quod sibi titulum Ecclesiæ tribuunt. Quare sibi quisq; perspicuos articulos proponat, ut de Ecclesia uere statuere possit. Necesse est enim pios certos esse quæ sit Dei Ecclesia.

ANTITHESES

I. VERA Dei Ecclesia semper inde usq; ad Adam inuocauit, unum æternũ Deũ Conditorem omnium rerum, patrem redemptoris promissi, qui se patefecit in uerbo suo, & iuxta hoc uerbum inuocari uult fiducia redemptoris, & suo Spiritu sancto reddere lucem & uitam æternam, sic inuocantibus ipsum. Ac prohibuit aliter se coli, quam iuxta uerbum suum, & fingi alios Deos aut Mediatores.

Cum hoc primo articulo Euangelij, manifeste pugnant hi ritus, inuocare homines mortuos, alligare Deum aut illos mortuos ad certas statuas, aut ad ullam rem, ad quam se non alligauit Deus uerbo suo. Hæc sunt similia ethnici furoris, & uere à Diabolo orta, qui studet gloriam Dei contumelia adficere, & illudere infirmæ hominum naturæ.

Eccle-

ECclesia Dei semper inde usq; al Adam, longe aliter iudicauit de peccato, & de iustitia, quã iudicat humana Philosophia uidelicet. Ecclesia uera semper agnouit dubitationẽ de Deo, & contumaciam nobiscum nascentem, uere esse malum pugnans cum lege Dei. II.

Econtra doctores Pontificij regni, negant hæc esse mala pugnantia cum lege Dei.

ECclesia uera semper inde usq; ab Adam sensit, in conuersione seu pœnitentia oportere existere in animis hominum, ueros pauores, & dolorem ortum ex agnitione iræ Dei aduersus peccatum, Et rursus erigi animos fide, id est, fiducia misericordiæ monstratæ in promissionibus propter Mediatorem, & consequi homines remissionem peccatorum propter mediatorem fide gratis, non propter legis impletionem. III.

Contra hæc contendunt doctores regni Pontificij, semper dubitandum esse, an consequamur remissionem, ac si cui contingit, ..ari eam propter sufficientem contritionem, ut uocant, Et cum nunquam scias, an sufficiat contritio, iubent semper dubitare. Hoc est re ipsa abolere promissionem in Euangelio traditam.

VEra Ecclesia semper inde usq; ab Adam sensit hanc imbecillem hominum naturam, nequaquam posse satisfacere Legi Dei, sed IIII.

agentes pœnitentiam & fide erectos inchoare dilectionem & obedientiam, & habere iusticiam bonæ conscientiæ, neq; tamen iustos esse, Id est, reconciliatos & acceptos ad uitam æternam propter legis impletionem, sed propter Mediatorem fide. Hac fide seu fiducia semper uera Ecclesia Deum inuocauit.

Contra hæc manifestißime scripserunt doctores regni Pontificij, hominem posse satisfacere legi Dei, & iustum esse impletione legis. Deinde, ut doctrinam de fide obruant, dicunt semper dubitandum esse, an simus in gratia, & negant dubitationes, & alias uicioſas inclinationes pugnare cum lege Dei. In hoc toto articulo transformant aduersarij Euangelium in philosophiam.

Scimus autem & nos, & acerrimo studio docemus, requiri disciplinam aiuinitus, & uiolationem disciplinæ puniri. Sed tamen aliud est iusticia fidei, aliud disciplina seu morum gubernatio. Cum autem aduersarij obruant doctrinam de fide, sepeluunt Christum, obscurant promißionem in Euangelio traditam, corrumpunt doctrinam de uera inuocatione, Ac tantum est tenebrarum apud eos, ut contendant uocabulo fidei non significari fiduciam misericordiæ, sed tantum noticiam historiæ, coniunctam cum dubitatione de gratia.

De satisfactione Canonica, & Indulgentijs meras nugas docent. V.

HOrribiliter prophanatur cœna domini multis erroribus. Fingunt aduersarij transsubstanciationē et falso dicunt se offerre filium Dei, & hanc suam oblationem mereri alijs ex opere operato. Hæ prophanationes horribiliter irritant iram Dei. VI.

SEmper uera Ecclesia Dei, inde usq; ab Adam sensit opera à Deo mandata, esse cultus Dei, id est, officia Deo placentia, & quibus Deus se honore adfici pronunciat, nec esse cultus Dei, opera excogitata sine mandato Dei. Nam si hæc essent cultus, excusari & prodigiosi cultus ethnicorum possent. VII.

EContra fingunt aduersarij monasticen & celibatum esse eximios Dei cultus, prohibent coniugium toti ordini Sacerdotum, & distraxerunt coniuges. Cumq; lex celibatus sit iniusta & impoßibilis, multis exitio est, quorum mentes et corpora propter hoc uinculum polluuntur, & quorum animi impediuntur hac una lege, ne Deum recte inuocare possint. Porro omnium uoce abolenda est lex quæ impedit ueram inuocationem Dei. VIII.

ECclesiam aduersarij transformant in Reguum mundanum. Et κακοζηλια politiarum IX.

litiarum humanarum gignit multos errores. Tribuunt Petro potestatem transferendi regna mundi. Tribuunt Episcopis potestatem instituendi cultus, potestatem prætoriam seu regiam interpretandæ scripturæ, cum interpretatio sit donum, non potestas. Deniq; hoc tempore dominatio Episcorum prorsus est aliena ab Euangelico munere.

Postremo admoniti nunc aduersarij, magna pertinacia errores & Idola defendunt, & uctant pure docere Euangelium, & Neroniana crudelitate homines honestos & pios interficiunt, non aliam ob causam, nisi propter ueræ doctrinæ professionem. Hæc qui faciunt & probant, hos esse membra regni impij, seu Antichristi, ipsorum impia pertinacia & scuicia ostendunt.

Nec sunt obscuræ controuersiæ de quibus disserimus, sed à pijs facile diiudicari possunt. Ideo bonæ mentes gloriæ Dei & saluti suæ consulant. Quod uero multi à nobis dissentiunt, hi aut sunt Epicurei, aut hypocritæ fascinati opinione autoritatis Pontificum, aut sapientiæ suæ admiratione, de quibus in Daniele scriptum est. Non intelligent omnes impij. Horum iniquis iudicijs non sinant pij se moueri, ut assentiantur erroribus, colant Idola, & adiuuent iniustam scuiciam.

Post-

Postquam autem indicaui Regna quæ complectitur adpellatio Antichristi, uerba textus in Daniele facile ad ea accommodari possunt. Addam igitur textum, & quorundam uerborum declarationem.

ET faciet secundum uoluntatem suam Rex, & exaltabit se, & magnificabit super omnem Deum, & cõtra Deum deorũ loquetur mirabilia, & habebit successus prosperos, donec ira finietur, quia præfinitio facta est.

Descriptio est prorsus terribilis, Nec potest humana mens iudicare quantum hoc malum sit, audacia fingendi & spargendi dogmata impia, contumelioſa contra Deum. Hanc audaciam tribuit hic Antiocho, & Antichristo, hoc est Mahometo & defensoribus Idolorum in Ecclesia. Et magnitudo huius mali aliquantulum aspici potest, si quis cogitet adorationem statuarum, aut panis qui in spectaculis circumfertur.

Nec tantum hic audacia describitur, sed etiam prædicitur, late grassaturam esse hanc pestem, & magnos fore successus impiorum regnorum. Id potentia regni Mahometici & Pontificij satis ostendit. Addita tamen est consolatio, quod sit facta præfinitio, id est, quod aliquando finis futurus sit harum horribilium fraudum.

Et

ET de Deo patrum ipsius populi non intelliget, & de desiderio mulierum, & de ullo Deo non intelliget, quia super uniuersa magnificabit se.

Duæ insignes notæ sunt Antiochi & Antichristi. Non agnoscere, hoc est, reijcere Deum patrum Ecclesiæ, & non intelligere desiderium, id est, σοχγὴν mulierum. Nam in textu more Ebraico ad utrumq; membrum accomodanda est negatio. De desiderio mulierum, & de Deo non intelliget, id est, nec desiderium mulierum, nec Deum curabit. Sepe enim Ebrei hoc modo una negatione complectuntur plura membra. Sunt igitur hæ duæ notæ, manifesta Idolorum adoratio, & lex confirmans uagas libidines.

Non est opus prolixe de Antiochi historia dicere. Constat eum collocasse Idolum in templo, & deleuisse Prophetarum scripta, ut ueram de Deo doctrinam prorsus aboleret. Spurcicies etiam in moribus abominanda fuit.

Horresco conferens imaginem ad postrema regna. Mahometici etsi se ualde efferunt, quod unum esse Deum sentiunt, tamen negant hunc esse Deum conditorem rerum, qui est pater Liberatoris nostri Iesu Christi, nec agnoscunt hunc uere Deum esse, qui se per hoc uerbum

bum patefecit, quod tradidit Prophetis & Apostolis, nec retinent Euangelium, nec fiducia mediatoris Christi ad Deum accedunt, deniq; ipsum filium manifesta contumelia adficiunt, Ergo reijciunt uerum Deum, & sibi aliud numen fingunt.

De altera nota, constat lege Mahometi concedi, ut ducat quisq; quot uult, & abijciat seu uendat cum uult, sine ulla causa & sine cognitione. Hanc esse contumeliam & miseriam insignem sexus muliebris, omnes sani intelligunt. Et pugnat hæc lex cum doctrina Christi, qui uult coniugium esse inseparabilem coniunctionem mariti & uxoris. Et sic initio institutum esse coniugium adfirmat, ut maritus & uxor sint una caro, id est, inseparabiliter iuncti. Sunt & alia magis flagicioſa exempla Turcicæ gentis, quæ Deus iustus iudex & amans castos mores suo tempore seuere puniet. Coniugiū.

NVnc de regno Pontificio dominante in Ecclesia, dicendum est. Retinet id nomen Dei æterni patris, & Filij Christi. Sed addidit Idola, & corrupit doctrinam. Dixi supra quæ semper inde usq; ab Adam fuerit inuocatio unius æterni Dei, qui se patefecit in uerbo quod tradidit Patribus, Prophetis & Apostolis Pontificiū regnum.

lis. Sed alios Deos proponunt aduersarij inuocandos, scilicet, homines mortuos, Item statuas ad quas concurrunt, Item idola missarum. Obscurata est & doctrina de inuocatione in fide, id est fiducia mediatoris, quia iubent semper dubitare, at mens dubitans fugit Deum, non inuocat.

Inuocatio piorum.

Discernere pij suam inuocationem ab ethnica dupliciter debent. Ignorant Turci quem Deum inuocent, & sic inuocant, ut semper dubitent, an Deus sit eis propicius. Hæ dubitationes perpetuæ nõ differũt ab ethnicis opinionib.

Sed fides in nobis primum agnoscat hunc uere esse Deum æternum conditorem, qui se patefecit per uerbum quod nobis tradidit, qui est Pater æternus Christi, quem pro nobis uictimã fieri uoluit, mirabili & inenarrabili consilio. Deinde fides hoc quoq; statuat, uere nos recipi

Ebre. 4. à Deo propter hunc filium, & preces nostras p. opter eum audiri, Sicut scriptum est. Habentes talem Pontificem, accedamus cum fiducia.

Iohan. 16. Item, Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quod enim ait, in nomine meo, iubet peti fiducia mediatoris. Sic ergo ores.

Æterne Deus pater Domini nostri Iesu Christi, Conditor & conseruator omnium rerum, sapiens, bone, misericors, Iudex & fortis,

te

te inuoco, miserere mei propter Iesum Christum filium tuum, quem pro nobis uictimam esse uoluisti, & propter quem promisisti nobis remissionem peccatorum, & uitam æternam, sanctifica, incende, rege cor meum Spiritu sancto, ut te uere inuocem, tibi uere obediam, &c.

Constat autem magnas tenebras inductas esse, huic doctrinæ de inuocatione in fide, & de promissione. Interim propositi sunt ritus humani Monachorum, sicut mundus solet uarias superstitiones comminisci.

Coniugium prohibitũ.

ALtera nota, uel maxime illustris est. Etsi enim multæ gentes libidinibus horribiliter pollutæ sunt & fuerunt, Tamen nusquam alibi publica lege perpetuo prohibitum est uerum coniugium, magno ordini hominum, nisi in regno Pontificio. Cum autem natura hominum ita condita sit, ut sit fecunda, & accesserit infirmitas, ut minus sint domitæ appetitiones, prohibitio coniugij magna scelera parit, quæ comitantur horrendæ tenebræ & tristes pœnæ publicæ, priuatæ, præsentes, æternæ, euersiones regnorum, dissipationes gentium, interitus Ecclesiæ. His tantis malis mirum est nihil adfici autores eius prohibitionis.

Sed cur textus nominatim dicit, Nõ intelliget desiderium id est σοφίαν mulierũ? Multas magnas res complectitur. Deus indidit

mutuam

mutuam στοργὴν utriq; sexui ut perpetuam societatem efficeret, procreationis causa, qua uoluit sibi gigni æternam Ecclesiam. Hæc στοργὴ primum est benevolentia mutua qua pars altera humanæ naturæ alteram complectitur, & mutuo honore adficit propter naturæ similitudinem, & societatē uitæ æternæ, deniq; propter Deum conditorem. Deinde est & appetitio mutua propter generationem à Deo ordinatam, ad Ecclesiæ conseruationem. Postea est & mutua cura ac officiorum permutatio, Vir sciat se debere labores certos mulieri, ne uel fame pereat, uel indigna contra dei ordinationem patiatur. Vicissim mulier debet partem domestici laboris sustinere. Hæ inclinationes & curæ sunt in hac ipsa στοργὴ de qua dicimus.

Benevolentia mutua inter coniuges.

Harum nihil curat Cyclops, solus in antro sedens & uentrem epulis onerans, Non adficitur benevolentia erga partem generis humani alteram, non tribuit ei honorem propter Deum conditorem, aut generationem, non laborat, ut coniugi victum paret, non studet eam defendere, ne quid indigni patiatur. Sed ipse, si qua sit occasio, alias aliam opprimere cupit, ac rursus abijcere, nec tolerare labores aut molestias sexus, aut generationis causa. Hoc simul est et contumelia adficere, et perdere sexum, non uelle eū fouere, iuuare, tueri, iuxta ordinationem Dei, sed tantum

tantum uelle eo abuti, & postea tanquam inutilem testam abijcere, & non perpetuo tueri.

Ex hac imagine intelligi potest quid dicat textus. Non curabit στοργὴν mulierum, id est, confirmabit contumelias sexus muliebris. Est autem contumelia duplex. Altera est neglectio, quā in celibe uiro sequuntur multæ turpes flammæ & alia grauiora peccata. Altera est cum miserę mulieris corpus & animam contaminas. Nā omnis concubitus extra coniugium, est contumelia sexus, Non enim uteris eo iuxta Dei ordinationem, imo etiam abstrahis hominem à Deo, quæ est summa contumelia. Dauid rapiens alienam coniugem, quantum in ipso fuit, non solum sese perdidit, sed etiam illam miseram à Deo auulsit, quæ tunc quidem non uidit quomodo ex hoc scelere eluctatura esset.

Cōtumelia sexus muliebris.

Accedunt deinde pœnæ ingentes quibus plectuntur impudici, Vt adulterium Dauidis secuta sunt domestica parricidia, exilium, seditio, lupra coniugum, cædes cuium. Hæc mala erant atroces contumeliæ quæ ita deformabant Dauidem, ut gloriam ingentem qua florucrat, amittere se sentiret ipse.

Pœnæ impudicorum

In his exemplis cogitemus quid sit contumelia sexum adficere, & discamus reuerenter uti sexu, iuxta ordinationem Dei, frenemus libidines, uitemus pœnas, caueamus ne polluta conscientia

S entia

entia impediamus inuocationem. Deniq; legem iniustam, quæ incendit uagas libidines, tanquã
1. Timo.4 Diaboli laqueum excutiamus. Nam Paulus prohibitionem coniugij expresse nominat doctrinã Demoniorum. Illud etiam adijciendum est, peculiarem pœnam esse cultus Idolorũ, labes libidinum, ut primo capite ad Romanos significatur.

Furor Epicureus. Posteà hic in textu repetita est descriptio contemptus Dei, cum ait, **Super uniuersa magnificabit se.** Describit furorem Epicureum qui omnium malorum summum & extremum est, fingere nihil esse Deum, nihil esse prouidentiam, Fingi posse ad utilitatem præsentem religiones arbitrio potentum. Mirum est autem cũ hic furor tantũ malum sit, ut magnitudinem eloqui nemo possit, tamen innumerabiles homines delectari Epicureis opinionibus. Sed hæc scelera reteget & puniet filius Dei, cum se ostendet mundo, & resuscitabit mortuos, ut Ecclesiam ornet gloria, & impios in æternos cruciatus abijciat.

ET Deum Maosim in loco Dei uenerabitur, & Deũ quẽ nescierunt patres sui colet aur[illegible], &c. Et præsidijs Maosim defendentibus Deum alienũ quem elegit, dabit magnam gloriam

Deus Maosim. Intelligo simpliciter Deum Maosim deum templo-

templorũ uariorum commenticiũ, alium à Deo qui se in uno uerbo & cultu populi Israel patefecit. Nam ut supra templum populi Israel uocat Maosa, id est, arcem, Ita plurali uocat gentium aliarum templa Maosim, id est, arces seu munitiones, quia suum cuiq; templum, suus cuiq; cultus, seu Deus arx est.

Arx populi Israel. Populo Israel arx erat templum, uerbum & cultus, propter hæc iubebantur petere & expectare defensionem. Ita nobis Euangelium arx est, propter id speramus & certo statuimus Ecclesiam non prorsus interituram esse, Ac uera arx est unica, unus est uere Deus æternus pater Iesu Christi, qui se in promißionibus suis inde usq; ab initio patefecit. Hanc nos habemus unicam arcem, unum Deum patrem Iesu Christi, unum Euangelium, unum cultum.

Nomina ethnisorũ. Sed ethnici finxerunt innumerabiles. Attici colebant Palladem. Thebani Bacchum, Eleusinij Cererem, Siculi Proserpinam. Argiui Iunonem. Delij Latonam, Delphici Phœbum, Lemnij Vulcanum, Lampsaceni Priapum, Phrygij Cybelen, deniq; finis nullus erat fingendorum numinum & cultuum. Quanquam autem hæc numina prorsus commenticia erant, tamen humana cœcitas cum finxit sibi ceremonias, confidit his suis operibus, & fiducia confirmatur successibus, Vt Romani quia uincebant ceteras gen-

tes, cum iuuarentur diuinitus, existimabant etiã se uere Deum colere. Simili argumento confirmantur Turci. Porro in tanta caligine humanæ naturæ, uehementer mouentur animi fortuna & successibus. Sed nos scimus Deũ agnoscendũ esse per uerbũ suum, & restare aliud iudicium, in quo Ecclesia ornabitur gloria.

Deus Maosim.

Intelligo igitur Deũ Maosim, deũ uariorũ templorum ethnicorum commenticiũ, aliũ ab eo qui in uno templo colitur, in quo sonat uox Dei, seu Euangeliũ. Ita Antiochus Iouis Olympij statuam Ierosolymis coluit, Iouis Cretei statuam Samariæ, Herculẽ in Tyrio templo, Adonidem in uicinis.

Maosa. Maosim.

Hæ commenticiæ adpellationes, etsi nihil sunt nisi inanes tituli statuarum tamen dicebantur dij illorum uariorum templorum. Ita mihi uidetur adpellatio Maosim ex antithesi interpretanda, ut sit Maosa uerum templum unicum, Maosim uero multa ethnica diuersarum statuarum & cultuum.

Alij rationem adpellationis hanc esse iudicant, Deum Maosim dici, quod ui et armis cultus ille constitutus & defensus sit. Antiochus armis repressit Iudæos, cum statuam in templo collocaret, postea addidit præsidia quæ cogebant populum ad hanc statuam colendam. Hæc interpretatio etiam mihi concinna uidetur.

Nunc

NVnc accommoda ad Antichristum. Mahometus commenticium numen reiecto uerbo Dei colit, & ui ac armis sua mendacia & propagare & defendere solet.

Maosim. Mazon.

Quid sit in regno Pontificio? Nomen Maosim alludit ad Missam, & adfine est nomen Mazon cibus seu panis, Præcipuum uero Idolum est in regno Pontificio, multiplex prophanatio cœnæ domini. Deinde sunt & alia multa, statuæ innumerabiles ad quas concurritur, tanquam ibi Deus magis propicius sit, aut ibi uelint exaudire animæ Sanctorum.

Et hæc ethnica, quæ in textu describuntur, **Colet auro & Argento Deum commenticium**, Vbi fiunt impudentius quam in pompis in quibus circumfertur & adoratur panis? Et ethnico more præcedunt magna agmina quæ gestant statuas aureas, argenteas, gemmatas. O tristia & execranda spectacula.

Maosim gd

Deinde appellatio Idoli Maosim complectitur omnes errores pugnantes cum Euangelio. Cultus sine uera cognitione Euãgelij est ethnicus. Vt inuocabat numen aliquod æternum Xenophon, sed dubitans, Ita inuocant Deum cũ dubitatione, qui reiiciunt doctrinam de fide. Item ut Argiua sacerdos inuocat Iunonem fiducia sui sacrificij, & somniat propter hos ritus seruari totam gentem Argolicam. Sic Fran-

 cisca-

ciscanus inuocat Deum fiducia suorum rituum, & totas ciuitates, propter tales ritus seruari putat, id quod sepe audiui iactari.

Etsi autem hæc Idola, hi errores, hæ impostura magna autoritate defenduntur, & in magna parte orbis terrarũ herebunt usq; ad finem, Tamen admonendi sunt homines, de præcepto diuino, quod est immutabile. Fugite Idola. Fugiant pij & execrentur illa spectacula prophanæ cœnæ domini, mortuorum inuocationem, & contumelias doctrinæ Euangelij. Fugiant societatem seuiciæ Pontificum. Et discant ex Euangelio ueram inuocationem, & uera officia quæ Deus postulat. Hæc moneri Ecclesiam necesse est, etiamsi fractus illabatur orbis.

Quod uero in textu additur, **daturũ esse opes his qui tuentur Deum alienum**, non est obscura sententia, Vt Antiochus tradebat Pontificatum Epicureis sacerdotibus, qui prophanationem templi ridebant. Ita nunc honores & opes dantur his qui fortiter seu scriptis, seu sententijs tuentur Idola, & fingunt prætextus, Etiamsi quid uicij sit in ritibus, tamen autoritatem Episcoporum non labefactandã esse, non tollendum esse ordinem qui cũ imperio aliquo religionem regat. Sed has disputationes supra attigi, Et hac una uoce prolata, apud pios facile refutantur, Fugite Idola,

Et

ET in tempore finis geret bellũ cũ eo rex Austri, & instar turbinis ueniet super illum rex Aquilonis.

Hæc postrema pars plus habet obscuritatis & aliquid de bellis ultimæ senectæ mundi significat. Et ut Ezechiel prædicit uastationem futuram per Gog & Magog, ita hoc loco Angelus significat barbariẽ regnantem ultimo tempore scilicet Turcicã, uersus Austrũ longius progressuram esse, & ueniturã esse in terram desiderabilem, uidelicet in loca ueræ Ecclesiæ. Magnum profecto periculum nobis denunciatur, sed addentur postea consolationes. Ezec. 38. 39.

Porro historica quædã de Antiocho admixta esse res ostẽdit. Hæc prius recitabo. Duraueruũt post Epiphanem bella cũ Ægyptijs. Etsi autem Ægyptus nõ est deinceps occupata à Syriacis regibus, tamen in illis duabus expeditionibus quarum supra facta est mentio, Antiochus aliquas Ægypti ciuitates & uexauit & cepit, precatus est & ex uicinia, ex Cyrenaica quã uocauit hic Lybiam, & ex proxima Æthiopia, quam uocat Cusim. Sed hæc bella antiochi nõ adflixeruũt Idumeos imo salutaria eis fuerunt. Nam Hircanus postea domuit Idumeos & hac conditione cum eis pacẽ & societatẽ fecit, ut ueram de Deo doctrinam amplecterẽtur. Hæc recitat Iosephus in narratione rerũ gestarũ ab Hircano, quare &

danielis dictũ de hac historia uaticinari iudico.

Sunt & hæc historica, **Rumores terrebunt eũ ab oriente, & ueniet usq; ad finem suum, & nemo ei auxiliabitur.** Talis enim fuit Antiochi exitus. Audierat in Perside profligatos esse suos exercitus, & uidebat ualde diminutam esse Syriaci regni potentiam, defectione Persarum, Parthorũ & Babylonis. Has Prouincias amisit, dum alibi impiũ et infœlix bellum gerit in Iudæa Hi rumores defectionis & seditionum, qui ex Oriente, & ab Aquilone adferebantur, ita mouerunt animum eius, ut uel metu ac desperatione rerum suarum, uel mœsticia extinctus sit.

Eodem pertinet quod ait, **Neminem ei opem tulisse.** Nam prouinciæ ab eo defecerant, & bellũ ei inferebant, Iudæa uero iam uictrix etiam pellebat Syriacos exercitus. Vt autẽ tunc Deus frenũ iniecit Tyranno grassanti, & oppressit iam molientẽ nouũ & maius bellum, ita sepe mirabili modo liberat Ecclesiam.

In latina uersione legitur. **Et figet tabernaculum suum Apedno inter duo maria super montẽ inclytũ & sanctũ.**

Hic sciant studiosi hanc peregrinam uocem non esse nomen proprium, sed fuisse uertendam hoc modo. **Et figet tabernaculum palatij sui.** Nam Apedna significat Pa-

Palatium, seu Regiam, seu ut uulgo loquimur aulam. Significat enim Antiochum in loco sancto ubi erat templum Dei, castra facturum esse, cũ uidelicet in templo collocasset Idolum, et id præsidijs defenderet, Sed quia addit, inter duo maria significat aliquid de domicilio Antichristi.

Difficilis est autem accommodatio huius postremæ partis in uaticinio, quare breuiter quædam communia dicemus. In ultima mundi senecta Mahometica Tyrannis figet tabernaculum sui palatij inter duo maria, ut Bizantij regiam Turcicam esse constat, inter Ægeum mare, & Euxinum, quo in loco prius Ecclesia Dei fuit, ac inde ex Aquilone progrediens latius uastabit Ecclesias. **Sed Idumei aliqui erunt.** id est, in regionibus horridis & asperis erit adhuc sedes aliqua Ecclesiarum Dei. Non opprimet totum orbem Turcica tyrannis, non enim erit quinta Monarchia, etsi horrendas uastitates faciet.

Aula Turcica inter Duo maria

Tandẽ uero eum rumores ex oriente terrebunt, Reprimetur non humanis uiribus, sed diuinitus, Res ostendit iam annis ducentis reges Europa raro fœliciter dimicasse cum Turcis. Quanquam autem mansurum est regnum Gog & Magog, id est, Turcicum, usq; ad mundi finem, ut Apocalypsis monet, tamen ante finem aliqua fiet inclinatio regni Turcici,

T ne

ne Ecclesiam Dei prorsus obruat. Et fiet ea inclinatio diuinitus, sicut postea dicet, filium Dei dimicaturum esse pro populo suo, **Stabit**, inquit, **Dux magnus Micael**, id est Christus pro populo suo.

Aula Pontificis inter duo maria.

Similia fient & in regno Pontificio, Aula Pontificis est inter duo maria, Adriaticum & Tyrrhenum. Et quidem hæc aula titulo ipso profitetur se in Ecclesia dominari, cũ eam late prophanauerit Idolis. Sed Idumei aliqui taxabunt errores, id est, homines ærumnosi, quos Episcopi tenentes ordinariam potestatem, tanquam alienos à populo Dei aspernabuntur, ut Iudæi contemnebant Idumeos. Tales aliquos pios & doctos uiros subinde Deus excitauit, qui Euangelij doctrinam repurgarunt, Idola reiecerunt, & Ecclesiam de uera inuocatione docuerunt.

Etsi autẽ doctrinæ certamina labefactabũt autoritatẽ Episcoporũ, tamen mansuræ sunt reliquiæ Pontificij regni. Nec armis constituetur melior status, sed quo magis illucescet ueritas, eo magis ruet autoritas eorum qui Idola defendunt.

Sciant igitur Scholastici fore doctrinæ certamina & ad hæc se præparent, confirment animos Euangelij cognitione, & sciant sibi ducem Christum adfuturum esse, qui, ut infra dicitur, hoc

hoc ipso tempore stat pro filijs populi sui, id est, defendit & seruat eos, ne à Diabolo & eius organis prorsus opprimantur & extinguantur. Quod enim Deus subinde excitaturus sit aliquos, qui Idola taxaturi sint, & quod sint futura doctrinæ certamina, testatur dictum supra recitatũ. **Docti docebunt multos.** Cogitent igitur pij Scholastici Deum præcipue hoc officiũ flagitare à genere humano, uidelicet studium discendi & explicandi Euangelij. Sicut Christus inquit. In hoc glorificatur pater meus ut fructum copiosum feratis, & fiatis mei discipuli, id est, discatis & propagetis Euangeliũ. Cogitent pœnas, quas Deus his qui studia piæ doctrinæ negligunt, minatur, cum ait. Quia repulisti scientiam, repellam te. E contra doctis hic celestia & æterna præmia proponuntur, **Qui ad iusticiam multos erudiunt, fulgebunt ut stellæ in perpetua æternitate.**

CAP. XII.

EXTREMA pars uaticinij ait paulo ante Resurrectionem futuras ingentes ærumnas Ecclesiæ. Dixi autem supra præmoneri nos, ut animi confirmentur, ne

 desi-

deficiant a Deo, uel seuicia fracti impiorum, uel exemplis & iudicijs hypocritarum. Ac semper oportet nobis notam esse & infixam animis hanc doctrinam, quod Ecclesia sit subiecta cruci, & cur sit subiecta, uidelicet, quia uult Deus ab Ecclesia intelligi iram aduersus peccatum, quam mundus contemnit. Sunt & aliæ causæ quas nunc non recenseo,

Et ut languidior est natura generis humani confecta senio, ita impetus ad uirtutem sunt segniores. Quos habet iam mundus bellatores, oratores, artifices conferendos ueteribus? Crescunt igitur in hac infirmitate naturæ uicia, ignauia, amor uoluptatum, mollicies animi, impatientia, inconstantia, perfidia, stulticia ut in delirantibus, persuasio propriæ sapientiæ. Ex his fontibus oriuntur & in Imperijs & in Ecclesijs magni tumultus. Fit igitur uera Ecclesia angustior. Et hæc ipsa, tanquam senectæ imbecillitate, plurimum habet morborum.

Hanc ultimam ætatem Dauid prospiciens, orat uoce uniuersæ Ecclesiæ, Psalmo lxxi. Ne proijcias me tempore senectutis, cum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me. Tristissima oratio est, siquis tempora conferat, & consideret ultimæ ætatis miserias. Magnæ erant calamitates Ecclesiæ tempore excidij Ieroſolymitani, Sed tamen excitauit Deus excellentes gubernatores

Psal. 71.

tores in ipso exilio, Danielem, Ezechielem, Hageum, Zachariam, Esdram, & hos ornauit ingenti gloria. Etsi autem Deus aliquam Euangelij flammam sparsit hac ultima ætate, tamen Gubernatores sunt infirmi. Agnoscãt igitur pij Ecclesiæ ærumnas, & propter gloriam Dei & propriam salutẽ & publicã necessitatem acrius incumbant in Euangelij studium, & toto pectore Deum inuocent ut Ecclesiam conseruet, defendat & augeat.

Quatuor autem consolationes hoc loco traduntur, quæ pijs omnibus semper in conspectu esse debent. Quatuor consolationes.

PRima est, quod Ecclesia non sit penitus interitura, sed tunc quoq; in illis periculis duratura. Ideo enim inquit. **Docti docebunt multos.** Dan. 12.

Hic cogitanda sunt & alia testimonia de perpetua conseruatione Ecclesiæ. Vt Christus inquit. **Ego uobiscum sum usq; ad consummationem mundi.** Matth. ult.

Et Esaias Cap. lix. **Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus. Spiritus meus qui est in te, & uerba mea quæ posui in ore tuo, nõ recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui, dicit Dominus usq; in sempiternum.** Esa. 59. Luculenta descriptio est Ecclesiæ, quæ utrumq; monet, & mansuram

ram esse, et qualis cœtus sit, scilicet in quo sonat uox Euangelij, et Spiritus sanctus regit pectora.

SEcunda consolatio, quod ibi sint futura Ecclesiæ membra, ubicunq; erunt amplectentes puram Euangelij doctrinam. Erit enim, ut hic inquit, dispersio populi.

Ecclesia.

Sub Turcico imperio, sub alijs Regibus et Pontificibus, inimicis puræ doctrinæ Euangelij, passim dispersi erunt aliqui pij, Hi teneant hanc consolationem, quod Ecclesia non sit politia certis Regnis alligata, sed quod omnes ubicunq; sunt, qui Deum uera agnitione Christi & fide inuocant, & idola fugiunt, sint membra Ecclesiæ Dei. Sententia, uoluntate, confessione se quisq; cum ceteris membris coniungat.

Id docent dicta, Oues meæ uocem meam audiunt. Item si manseritis in me, & uerba mea manserint in uobis, quidquid uolueritis petite, & fiet uobis Item, Vbicunq; duo aut tres sunt congregati in nomine meo, in medio eorum sum. Hæ sententiæ ideo traditæ sunt, ut pij dispersi consolationem habeant, nec putẽt Ecclesiã politiã esse uni Imperio alligatã, sed uoci Euangelij & ueræ inuocationi Dei.

Ioh. 10. 15

Math. 18.

TErtia consolatio, quod in his tantis periculis habitura sit Ecclesia defensorem filium Dei, Ideo hic in textu dicitur. Illo tempo

pore stabit Micael Dux magnus pro filijs populi sui.

Hac uoce omnes pij se confirmẽt, quam quidem & Christus ipse nobis inculcat, inquiens, Ego uobiscum sum usq; ad consummationem mundi. In tanta dissipatione, in tantis ærumnis pij uidentur deserti à Deo. Successus Turcicæ tyrannidis sunt tanti, ut uideatur Deus oblitus suæ Ecclesiæ. Magnæ sunt opes, magna est potentia & aliorum hostium Euangelij, Sub his passim aliqui sunt pij uere inuocantes Deum, & profitentes Euangelium, qui ad supplicia rapiũtur, tanquam seditiosi. Hos etsi impij exstimant à Deo negligi, tamen certũ est habere opitulatorẽ & propugnatorem filiũ Dei. Hic depellit Diabolum, ne totum cœtũ piorũ prorsus delere possit, et eos qui ad supplicia rapiuntur, confirmat Spiritu sancto, ne à doctrina deficiant. Sicut inquit, Non relinquam uos orphanos.

Math. 28

Ioh. 14.

Dixi autem supra, semper adfuisse filium Dei Ecclesiæ suæ. Ideo hic uocatur Dux magnus Micael, sic enim nominat filium Dei. Adpellatio nota est. Quis sicut Deus, id est, quantus est hic, qui est sicut Deus, qui est imago æterni patris, potens, misericors, liberator, uindex? Itaq; ut excitemus nos ad inuocationẽ & fidem, diligẽter hæc dicta nobis inculcemus, quæ testantur adesse Ecclesiæ suæ filium Dei,

Micael.

nos defendere, nobis opem ferre. Et illa somnia humanæ rationis abijciamus, quæ fingit Deum procul abesse, ociosum sedere in cœlo, Qualia multa in Poematis ficta sunt, hanc ipsam ob causam, quia mens humana sine luce doctrinæ cœlestis & sine fide, in omnibus ita hallucinatur de Deo. Sed uera Dei noticia per Euangelium in mente pia accenditur, & assidua inuocatione confirmatur.

IIII. Quarta consolatio est, quã hic quoq; proponit Angelus. Cum ærumnæ nõ sint futuræ perpetuæ, hac spe facilius eas feramus, quod pijs promittitur gloriosa liberatio, & æterna lætitia, Impijs uero denunciantur æterni cruciatus.

Ideo hic Daniel inquit. **Multi resurgent ex puluere terræ, alij ad æternam gloriam, alij ad cruciatus sempiternos,** Huc addãtur similia testimonia de uita æterna. Facilius enim ferimus huius uitæ miserias, cũ quasi metã prospicimus & scimus aliquando Ecclesiã ex tantis malis eluctaturã esse.

Ideo pij omnibus ætatibus de tempore etiam quæsierunt, Quando Ecclesia regnatura sit oppressis omnibus impijs? Quamdiu confusio hæc in qua dominantur impij duratura sit? Hic tempus indicatur. **Statim,** inquit, **post hæc certami.**

certamina, post dispersionem populi sancti, fiet resuscitatio mortuorum. Videmus nunc quidem misere dissipatum esse populum DEI, Quare non procul abest resuscitatio mortuorum.

Euangelistæ uocant nouissimã horam, hoc tempus quod ad finem huius mundi inde usq; à prædicatione Apostolorum restabat, Necesse est igitur breuius esse, quã fuit ætas quæ præcessit. Nouissima hora. 1. Ioha. 2.

MEtæ sunt temporum mirabili consilio Dei constitutæ, Et quanquam Christus diem illũ soli Patri, notum esse inquit, nec uult nos curiose querere certum diem aut annum, sed semper uelut in statione paratos expectare illum letissimum diem, quo se ostendet uniuerso humano generi, & cum sua Ecclesia triumphabit. Tamen breuitas temporum huius mundi uarie significata est.

Danieli Deus monstrauit seriem Monarchiarum & regnorum, quam certum est iam decurrere ad finem, Quatuor monarchiæ preterierunt, Restat regnum seuum ortum in quarta monarchia, uidelicet Turcicum. Quod non æquabit potentiam Romanæ monarchiæ. Cum igitur iam pene ad fastigium suum uenerit, necesse est breui ruiturum esse, ac tunc illucescet dies ille quo mortui reuocabuntur in uitam. Series Monarchiarũ

Eliæ dictū. CElebratur & dictum Eliæ Prophetæ, quod omnibus notißimum eſſe debet, & in omnibus parietibus, in omnibus ueſtibulis ſcribi proderat.

Sex millia annorum mundus, Et poſtea deſtructio.

Duo millia, Inane,
Duo millia, Lex.
Duo millia, Meſſiæ,

Et ſi quid ex his annis deerit, deerit propter noſtra peccata.

Conſtat autem Chriſtum natum eſſe circa finem quarti millenarij. Et iam exacti ſunt anni 1542. Non igitur procul à fine abſumus. Et dictum Eliæ, ac Chriſti dicta, ſignificant tamen decurtandum eſſe hoc tempus, ſicut & curriculum ad diluuium decurtabatur, ut citius abrumpantur flagicia.

Interrogat & Daniel hic de tempore finis. Et numerus ponitur, qui etſi uidetur de bellis Macabeorum uaticinari, tamen haud dubie aliquid ſignificat de fine huius mundi. Ac facilis eſt accommodatio, ſi dies in annos commutaueris. **Erunt autem anni 2625.**

Nec uero quærimus articulum ipſum, ſeu momentum quo illuceſcet ultimus dies, quod non eſt ſcrutandum. Sed quia hic numerus aptiſſime

me congruit cum dicto Eliæ, arbitror ſignificari annos mundi à Daniele reliquos. Anni ſexcenti ſunt aut circiter à Daniele ad natum Chriſtum. Reliqui ſunt duo millenarij, poſtrema huius mundi ætas.

Anno a Daniele ad Xpm DC

Congruit & diuiſio. Ideo enim prior numerus à poſteriore diſcernitur, ut ſignificetur mox poſt primum numerum uentura eſſe initia poſtremi regni impij Mahometici & Hypocritici. Nam Mahometus regnare cepit poſt Chriſtum natum anno ſexcenteſimo & triceſimo. Iam ſi à Danielis ætate computes tempus, exactus eſt primus numerus. Eadem fere initia fuerunt errorum Eccleſiaſticorum, Tunc enim paulatim ſuperſtitiones miſſæ, inuocationes mortuorum & uota creuerunt, Sequens igitur numerus eſt curriculum regni impij, uſq; ad finem mundi.

Anno Chriſti 630. Mahometus cepit regnare.

Nihil adfirmo in hac collatione, ſed coniecturas recito. Quanquã enim commonefieri nos Deus hac prædictione uoluit, tamen non uult articulos temporum cõſtitui. Simus igitur contenti quadam communi admonitione, Et Deum oremus, ut regat, ac ſeruet Eccleſiam ſuam, & quam primum abrumpat hunc naturæ humanæ curſum, pellat tenebras huius uitæ, compeſcat impios omnes furentes contemptu Dei, & oſtendat ſe Eccleſiæ ſuæ coram, ut deinceps æternis laudibus celebretur. Re-

Puritas doctrinæ seruanda.

REcensi. consolationes quas Angelus hoc loco tradidit, quas quidem & Christus in concionibus suis postremis repetiuit, Sed addatur doctrina seu præceptum hoc, uidelicet, Cum in hac senecta mundi, multa & fuerint & sint futura doctrinæ deliria, simus uigilantes & constantes in retinenda puritate Euangelij. Vna est doctrina prima omnium tradita per Prophetas, Christum et Apostolos, in qua Deus æternus patefecit uoluntatem suam, & qui sine ea doctrina Deum querunt, aberrant ab eo.

Ad hanc igitur nos uocat & promittit ibi tantum fore Ecclesiam suam, ibi se exauditurum esse, ubi sonat uox Euangelij, ut Ioh. 15. dicitur. **Si manseritis in me, & uerba mea, manserint in uobis, quidquid uolueritis, petetis, & fiet uobis.** Hanc igitur doctrinam constanter retineamus, & ea prelucente Deum inuocemus, ac petamus, ut nos regat & seruet.

Hūs ad Marab.

NVnc ad historica redeo, Numerus, etsi arcanam significationem habet, tamen ad Macabeorum historiam congruit, Vt supra capite octauo belli tempus prædixit, uidelicet sex annos, tres menses, & uiginti dies, Ita hoc loco numerum illum distinguit, significans diuersa belli momenta, & tempus prophanati templi discernens, à sequenti tempore quo prorsus pulsa

sa sunt ex tota Iudæa præsidia Syriaca. Ait ergo, **A tempore ablati sacrificij & collocati Idoli fore dies mille, ducentos, nonaginta,** hoc est annos tres, menses sex & dies quindecim. Dies 1290

Hanc primam belli epitasin significat fore difficiliorem pijs, Nam hoc triennio pij in maxima calamitate fuerunt. Tenebant Syriaci exercitus arces omnes, trucidabant in oppidis & agris inermē multitudinem, rapiebant ad supplicia senes & mulieres, & aliquandiu nec exercitus ulli nec duces erant, qui hanc seuiciam reprimerent. Postea Matathias & Iudas aliquantulum reprimere hanc crudelitatem ceperunt, Ibi inclinata fortuna pulsi Syri non poterant grassari ut antea. Nam acerrimis prelijs primum post triennium recuperatum est templum, Reliquæ res fuerunt faciliores.

Ideo de belli exitu inquit. **Beatus qui expectat & attingit dies mille trecentos triginta quinq;,** id est tres annos, & octo menses. Complectemur ergo annos septem & fere tres menses. Nam anno 145. post mortem Alexandri Idolum in templo collocatum est, mense Nouembri, cum paulo ante Antiochus crudelitatē omnis generis exercere aduersus Iudæos cepisset. Postea anno 115. mense Februario Nicanor uictus est, qui superbissime minitatus

minitatus fuerat templo. Hæc fuit postrema uictoria Iudæ Machabei, quæ ita erexit Iudæam, ut quanquam Syri bellum aliquoties instaurarent, tamen facile repellerentur. Sequenti anno qui fuit septimus, Ionathas & Simon totam Iudæā receperunt, & Syriaca præsidia undiq; ex oppidis Iudaicis expulerunt. Congruit igitur ad belli tempus prædictio numeri, id arbitror priusquam hic considerandum esse, postea querantur concinnæ significationes.

VLtima particula in textu diligenter obseruanda est, quod diserte dicit Angelus hæc uaticinia pertinere ad ultimam ætatē mundi. **Quiesces & stabis in sorte tua in fine dierum.** Hæc uerba, etsi alij alio detorserunt, tamē clare significant Danielis doctrinam complecti omnia mundi tempora usq; ad Resurrectionem mortuorū, Quia uaticinatur ordine de Monarchijs, & ultimis regnis, & de ærumnis Ecclesiæ postremi temporis. Ideo inquit, **Stabis in sorte tua**, docebis & confirmabis Ecclesiam ultimo tempore mundi.

Hæc particula bonas mentes ad lectionem Danielis hortari debet. Nec nihil est causæ cur Deus præmoneri Ecclesiam de suis ærumnis uelit, Multorum animi mouentur multitudine impiorū, mouentur & fortuna ac gloria, & disputant, Tot gentes alias ignaras Euangelij, & quidem

dem florentes imperijs & gloria: non negligi à deo, præsertim cum in illis etiam multi sint qui uirtute excellunt, Offenduntur animi & alijs multis argumentis.

Ideo præmonet nos deus, ut sciamus Ecclesiam fore exiguam, & certo statuamus hanc unam doctrinam traditam per Prophetas, Christum, & Apostolos esse salutarem, nec alibi esse Ecclesiam dei, nisi in eo cœtu, qui hanc doctrinam amplectitur, Hac nos consolatione confirmemus, quæ diligenter cogitata pias mentes plurimum iuuat

τέλος δόξα θεῳ.

Fol. 95. a ~~Post uersum ultimum omissa sunt quæ sequuntur.~~

~~Antiochi copiæ fuerunt, sexaginta millia peditum, & sex millia equitum.~~

VVITENBERGÆ
PER IOANNEM LVFFT.
M. D. XLIII.

q̃lus sit Dyssorsio Tertiꝰ Daniel 12

Daniel rom̃ pꝛo ab Exilio Bꝫbylonico
vocat dyssorsiorꝫ pꝛoli Dñi. Nꝛas post id tꝫ
ersi vss ad cꝛucis mꝫsteꝛia erat polus a Judaica
ramꝫ vt pax missꝛe qꝛasꝛeda sꝛt,

Vide vltiꝫ i postilla
In die Conuersionis S Pauli

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM IN COMMENTARIO DANIELIS

Admonitio grauis ad Principes 85

Antiochus iussit comburi sacros libros 46.

Apocalipsis de regno Turcico & papatu 47.

Antiochi mors 50. 96. 100.

Antiochi & Ro. pont. collatio 56.

Addicti Ro. pont. quibus artibus cuncti mundi imperatores &c. 51.

Artaxixxes 60.

Anni a Daniele usq; ad euersionem Hierusalem a Tito factam 75

Anni a Diluuio usq; ad bellum Troianum (82

Antiochus Epiph. spoliauit templum 98.

Antiochus collocat statuam Iouis Olym pij 98. 138.

Anni a diluuio usq; ad excidium Hieruſ. 58.

Arrius anathem 85
Antiochus Magnus 95
Anna 97
Auctoritas in principe sub. reb. ecclesiis 111
Antonius gens à Gyricis 115.
Argolia contra Mahometistas 120
Antichristus verus & falsus doctus 131
Annij à Daniele usq; ad natum Xpi 145.
Alexandria 88 & in sequ.

B

Bona Ecclesiastica, quomodo collata 31
Bellum civile in Gallia 296
Balthasar 32.
Beatissimos principum sequentium mutationes 92.

C

Caput mortuum cum judicio 52
Catalogus Regum Persicorum 52.
Calamitates similes totius mundi 97.
Cur Judaica politia sit abrogata 58.
Catalogus Regum Syriae 93
Christus Annis 30 baptizat. an° 4to post baptismum crucifixus 52
Cyrus in bello interficitur concedit reditum populo. 72.
Certamen Angelorum pium & malorum 18.
Constitutes Massiliae 82.
Chorepiscopi mors 105.
Cilicum 115. 114.
Caminorum & plebeiorum caminus 156.

D

Darius Nothus 33 83.
Darius edicto jubet à Roma proj 32.

Dracthm de transpõstantiatõr qñ fiebm 45
Dictatio Monarchiæ Persicæ 44
Doctrina pœnitentiæ Tibj soli 51
Dichm Demadis de exercitũ Alex: 87
Dñx MICAEL 78
De Alexandro 88 et in Segmñto.
Descriptio Regis Ignatij 90.
Dñs alit studiosos pietatis 98
Dñs tñ vnũm templũm ẽ voluit 108
De abnõñ Missæ. 118.
Def. Dei platonica 121.
De Dijs gentiũm 121.
Doctj viri reprehendũt pũb. errores 124
Diluitio grandium obiectionũm 124 et demũ
Descriptio papatus & Mahu. 134.
Dñs Moysen 137.
Doctj fulgebunt vt stellæ 142.
Dichm Dñi 145.

E

Exempla pnitis superbiæ 23 b.
Esdræ et Nehemiæ Artaxerxis longi manj consiliarij 87.
Exemplũm ingratitudinis 89.
Exemplũm gratitudinis in hostj 90. 105.
Exitus impiorũ 94.
Episcopj 97. 81. 111.
Ecclesia 119.
Ecclesia dispersio 143
Ethnicorũ nũmina 138.
Epicureũs secta 137.
Exemplum immunitatis & crudelitatis 104.
Exemplum Tibj soli peccandj 54
Exempla literarũ in profanũm Dei

Finis primæ monarchiæ m Babil 32.
Franciscus Sforcia 45
Faber 81
Filius dei enarratur 79.
Forma precationis ad 137. 118.

G

Grymej historia 80
Gratianus in hostem 90
Greci Ioan 114 83
Gottica humanitas 91.

H

Haremias verbo occidit Ananiã 10
Homines nascuntur fortuna & sunt amici rerũ fortunarũ 41
Historiæ vsus 75.
Humericus Sirtphaniensis 118.

I

Italia sacrata 38.
Impij vigor inflectitur religiones ad suam inhibitarem 46.
Impij pontifices 46.
Iudej sub Hadriano afflicti 73.
Iudaica politia nunq̃ restituenda 74.
Iulianus conatus est edificationẽ templi 74.
In vsibus ppl̃i consueti cuncti ibid.
Ingressio trumporis ad prosa 75.
Ioan & Ianan 82.
Inicia primitiis Iudaicæ. 96.
Inchia pondit tributum plebi Europæ 103
Ieroboam 109.
Imperia Europæa 111
Iannes hiecanus intrepidus ab Antiocho 119
Inicium regni Makomitej 146. 93.
Idolum rostratum 74. 119.

I/

L.

Lapis abscissus de monte sine manib. 15
Longimanus beneficia in ppm dej 87.
Longimanj Consiliarij ibid.
Lysimachus obiectj brenj victi Leon. missi 93
Lysimachus dixit dnas spes. ibid.

M

Monarchia quatuor 15
Mathathias pr Macabeog exitatus 46 113
Macedones 83
Mahumeticum Regnum 120.
Maosim adhibit ad missam 139
Monarchia v. nō Christianor. 141.
Michael 144.

N

Nicomedensis 36.
Nicanor victus 47.

Nobi vixit post diluuium Annos 350. f 82
Nigliche brua 81.
Numina Ethnica 138.
Nouissima hora 145

O

Origo Turcarum 40
Omnia per ipsum facta sunt 79
Omias mali dixerit locum Esaiæ 108
Organa diaboli 130.
Officium Regum ac principum 110.
Origo belli Ro. cum Hannibale 85.

P

Pardalis pictura regum Macedonicor. 45
Pictura Graecæ gentis 45
Philippi & filij. interitus Ibidem.

Persecutionum virago Tragici exitus 45
Popilius legatus Rom. 47. 98. 114.
pontificia dominatu qm pestis 5j.
Patrios mores ois amamus 76.
Propter Dominum 76.
Phocid ex pugnatio 84.
ptol. philadelphus efficit studijs 100
Poena parricidij 92. 92.
Poenae libidinum 86. 92. 129. 137.
Poena seditionis 89
Poenae Solonianae 106.
parricida 94.
Princeps ignarus nescit vti fortuna
ptol. philopator subito ostentationis rejectus
ex templo 98. 102.
ptol. crudelitas in Judaeos. 106.
ptol. Lathyrus fundit delenit Thebas 105
pactio de divisione navium 119
Papisticum Regnum 122
papatus vilis 125.

Q

Quatuor animalia 30.
Quatuor consolationes Ecclesiae 173.

R

Ratio cur amicus colendus sanctus 50.
Reductio ex Babilone. 55.
Regnum Messiae 76.
Regnum Turcicum usq ad finem mundi 141
Regnum Papisticum 122.

S

Statua posita in templo 97. 98. 115. 173.
Saecularis prosperi Signa. divini auxilij 8.
Septuaginta interpretum Translatio. 100
Seleucus Nicanor - Ibid.
Successores Alexandri 89.
Semina belli cum Hannibale 95.
Salutaris princeps 97.

Sentencia Salomonis vt occidũ videat .100
Sapientum Conciones de medicatione 115.
Sopyra fuit 138
Silenj oes audierũt vincere in somnis 46. 93.

T

Tempũ constituit xpm Sanctj 40.
Templum reparatum 47. 119
Tiberij & Caligule status in triplo collectus 73
Toxis in Arath. Bolchon vastat 74.
Tempus LXXij Danielis 77.
Testimonia de custodia Angelorj 81.
Translatio 70 in hebraicum 100
Tempus a sede membro xpi ad xpm 99
Templum virtutum Sanctorj ppli 118.
Typhi Chronica 118
Turres vnict in loca arcus Pectus 140.
Tinej vincuntur in montibus Israel 45.
Testimonium de Resurrectione 142

V

Verba scripta in pariete 31.

Hucusque 26

Holi Abrahere ũm: si forte audiat
et reuertatur unusquisq a via sua
mala, et peniteat me mali,
qd rogito faciat eis ppter malitiã
studiorũ eorum.

Vaticinium de 70 hebdomadibus 51
Vera invocatio 70.
Vera invocatio difficiler obtenta 117.
Vaticinium de Alexandro 87.

X

Xerxis sordes libido & mores 80.
Xerxis exemplum ppter principia 81.

Z

Zacharias pater Joh. Baptiste interfectus
et eius Exarat errores Sanctorj colligit 123